

האוניברסיטה העברית בירושלים

בית הספר ע"ש פדרמן למדיניות ציבורית וממשל

מדוע הסיוע לעניים בישראל נמוך?

**הנחות בדבר זהות העניים כשיקול בעיצוב דעת הקהל בישראל
בנושא הסיוע לאוכלוסייה הענייה**

עבודת גמר לתואר מוסמך במדיניות ציבורית

מנחים:

ד"ר רענן סוליציאנו-קינן

פרופ' מומי דהן

מוגשת על ידי:

אייל ברגר

מס' ת.ז. : 300612199

תאריך הגשה : 30/12/2014

ירושלים

תקציר

הסיוע הממשלתי לעניים בישראל נמוך באופן משמעותי ביחס למדינות המפותחות, בעוד שיעורי העוני והאי שוויון בישראל הם מהגבוהים בעולם המערבי. למרות זאת, הגורמים המשפיעים על עיצוב מדיניות הרווחה המצומצמת בישראל לא נחקרו עד כה באופן אמפירי. לאור ממצאי הספרות הבינלאומית, מחקר זה בוחן את ההשערה לפיה להטרוגניות האוכלוסייה בישראל יש תפקיד מרכזי בהפחתת התמיכה במתן סיוע נרחב לעניים. השערת המחקר היא שבקרב הרוב היהודי הלא חרדי ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה מתווכת על ידי דימוי של זהות העניים כשייכים לקבוצת המיעוטים - חרדים ו/או ערבים - אותם הם עוינים. לאור ביקורת על התוקף הפנימי של שיטות המחקר המקובלות בתחום, נבחרה לצורך בחינת ההשערה מתודולוגיה ניסויית שטרם נוסתה בתחום, העושה שימוש בתרגילי השלמת מילים כאמצעי לבחינת תהליכי חשיבה של נבדקים. באמצעות שיטה זו נבדק האם עיסוק במדיניות סיוע לעניים מגביר את המודעות לחרדים ו/או לערבים, והאם יש למודעות זו השפעה על העדפות המדיניות של הפרטים בנושא זה. ממצאי המחקר שנתקבלו לא תומכים בהשערת המחקר ואף מציבים סימן שאלה ביחס למסקנותיהם של מחקרים אחרים בתחום שנערכו במדינות אחרות. עם זאת, מהממצאים עולה שמודעות גבוהה לחרדים מגבירה את ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה באופן מובהק, וכי ישנו הבדל מובהק בנקודה זו בין בוגרי לימודים אקדמיים בתחום הכלכלה לבין שאר האוכלוסייה.

תודות

רבים סייעו לי במסע הארוך לכתיבת עבודה זו. בראש ובראשונה, ברצוני להודות למנחים שלי: לפרופ' מומי דהן, שהדריך אותי בלימוד המסגרת התיאורטית של העבודה ובפיתוח השערת המחקר; ולד"ר רענן סוליציאנו-קינן, שהדריך וליווה אותי באופן צמוד בחלקים המתודולוגיים של העבודה, משלב תכנון הניסוי ועד לניתוח התוצאות. כמו כן, ברצוני להודות למשפחתי ולחבריי על התמיכה והסיוע לאורך כל הדרך. תודתי נתונה גם למרכז שיין למחקר במדעי החברה על הענקת מלגת עידוד לכתיבת עבודת גמר בתואר מוסמך.

תוכן עניינים

מבוא	6
הסיוע לעניים בישראל ובעולם	9
מהם הגורמים לסיוע ממשלתי נמוך לאוכלוסייה הענייה?	17
מתודולוגיה	26
תוצאות המחקר	36
סיכום ומסקנות	43
ביבליוגרפיה	46
נספח א': תרשימים נלווים	52
נספח ב': לוחות נלווים	68
נספח ג': כלי לסינון נבדקים שאינם קוראים את ההוראות	75
נספח ד': נוסח השאלון – ניסוי מרכזי	76
נספח ה': נוסח השאלון – ניסוי מקדים	92

רשימת התרשימים והלוחות הנלווים

52	תרשים מס' 1 : שיעור ההוצאה הציבורית לרווחה כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
53	תרשים מס' 2 : תחולת העוני לנפשות במדינות ה-OECD
53	תרשים מס' 3 : מדד ג'יני לאי שוויון בחלוקת הכנסות במדינות ה-OECD
54	תרשים מס' 4 : שיעור ההוצאה הציבורית לבריאות כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
	תרשים מס' 5 : אחוז הצעירים והקשישים מתוך כלל האוכלוסייה בישראל ובממוצע במדינות ה-OECD
54	
55	תרשים מס' 6 : שיעור ההוצאה הציבורית לחינוך כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
	תרשים מס' 7 : הוצאה ציבורית שנתית על מוסדות חינוך לתלמיד במדינות ה-OECD, בדולר אמריקני (\$) מותאם ע"פ שווי כוח קניה (PPP)
55	
	תרשים מס' 8 : שיעור ההוצאה הציבורית לביטוח חברתי וסעד כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
56	
	תרשים מס' 9 : שיעור ההוצאה הציבורית על הטבות למשפחה כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
56	
57	תרשים מס' 10 : שיעור פריון כולל במדינות ה-OECD
	תרשים מס' 11 : קצבת ילד שני כאחוז מהתמ"ג לנפש (PPP) בישראל ובמדינות נבחרות באיחוד האירופי
57	
	תרשים מס' 12 : קצבת זקנה אוניברסאלית וסלקטיבית כאחוז מהשכר הממוצע במדינות ה-OECD
58	
	תרשים מס' 13 : קצבת הבטחת הכנסה כאחוז מהשכר החציוני במשק לזוג נשוי עם שני ילדים במדינות ה-OECD
59	
	תרשים מס' 14 : שיעור הכיסוי הממוצע לתקופה של 60 חודשי אבטלה למשפחה עם שני ילדים ומפרנס יחיד במדינות ה-OECD
60	
	תרשים מס' 15 : מספר הימים המרבי שמובטל זכאי לקבל דמי אבטלה בישראל ובמדינות נבחרות
61	
	תרשים מס' 16 : שיעור ההוצאה הציבורית על תכניות אקטיביות להגברת התעסוקה כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
62	
	תרשים מס' 17 : שיעור ההוצאה הציבורית על תכניות אקטיביות להגברת התעסוקה כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
62	
63	תרשים מס' 18 : אחוז המועסקים מקרב האוכלוסייה בגיל העבודה במדינות ה-OECD
63	תרשים מס' 19 : אחוז המובטלים בכוח העבודה במדינות ה-OECD

	תרשים מס' 20 : שיעור כלל ההוצאה הציבורית ושיעור ההוצאה הביטחונית כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD
64	
64	תרשים מס' 21 : אמונות בנוגע לעוני - ארה"ב, אירופה וישראל
65	תרשים מס' 22 : הטרוגניות אתנית ושיעור ההוצאה הציבורית לרווחה כאחוז מהתמ"ג
66	תרשים מס' 23 : תחולת העוני בקרב נפשות, לפי קבוצת אוכלוסייה בישראל
	תרשים מס' 24 : ההרכב הדמוגרפי של אוכלוסיית ישראל והתפלגות העוני (נפשות)
67	בקרב קבוצת אוכלוסייה בישראל
	לוח מס' 1 : שיעור ההוצאה הציבורית בישראל וממוצע מדינות ה-OECD באחוזי תוצר, לפי תחומים
68	
	לוח מס' 2 : הקשר בין אמונות בנוגע לעוני לבין תפיסות בנוגע לחלוקה מחדש של העושר בקרב אזרחים אמריקאים
68	
69	לוח מס' 3 : אמונות בנוגע לעוני בארצות הברית ובאירופה
69	לוח מס' 4 : עמדות בנוגע לחרדים וערבים – מתחים באוכלוסייה
70	לוח מס' 5 : עמדות בנוגע לחרדים ולערבים – קבלה כשכנים
70	לוח מס' 6 : עמדות בנוגע לחרדים וערבים – שייכות לחברה הישראלית
71	לוח מס' 7 : סטטיסטיקה תיאורית של המשתנים בהם נעשה שימוש במחקר
	לוח מס' 8 : מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין חשיפה לחרדים או ערבים לבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לקבוצות אלו
71	
	לוח מס' 9 : מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין חשיפה לדילמה בדבר סיוע לעניים לבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים
72	
	לוח מס' 10 : מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים לבין העדפות בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים
73	
	לוח מס' 11 : מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לערבים לבין העדפות בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים
74	

מבוא

‘המדד הזה, אם אתה לוקח אותו ומנכה ממנו את שתי האוכלוסיות הבעייתיות ביותר בישראל, האוכלוסייה החרדית והערבית, אז מדד גייני הוא מצוין, במקום טוב באמצע’

(ראש הממשלה בנימין נתניהו, בראיון לעיתון TheMarker, אפריל 2012)

הסיוע של הממשלה בישראל לאוכלוסייה הענייה הוא מהנמוכים בקרב המדינות המפותחות. לפי הנתונים העדכניים של ארגון המדינות המפותחות, ה-OECD, ההוצאה הציבורית לרווחה במדינת ישראל עומדת על כ-15.8% מהתוצר בלבד, בהשוואה לממוצע בארגון העומד על כ-21.9% מהתוצר (תרשים מס' 1)¹. למעשה, מבחינת שיעור ההוצאה לרווחה, ישראל ממוקמת במקום החמישי מהסוף מבין 34 מדינות הארגון, ומקדימה רק את טורקיה, צ'ילה, קוריאה ומקסיקו. בהמשך לכך, גם בחינה השוואתית של סוגי תמיכות ספציפיות (כמו קצבת ילדים או דמי אבטלה) מלמדת כי התמיכה שמעניקה הממשלה בישראל לאוכלוסייה החלשה היא מהנמוכות בקרב המדינות המפותחות (ראה למשל תרשימים מס' 11 ו-15).

מחקרים טוענים כי ישנו קשר בין מדיניות הסיוע הממשלתית לאוכלוסייה הענייה לבין שיעורי העוני במדינה (Be' nabou 2000; Smeeding et al., 2001). ואכן, באופן עקבי למדיניות הרווחה הממשלתית בישראל, נתוני תחולת העוני ורמת האי שוויון בישראל הם מהגבוהים במדינות המפותחות. לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2012 בישראל ישנם כ-1,754,700 אנשים החיים מתחת לקו העוני², המהווים כ-23.5% מכלל האוכלוסייה (המוסד לביטוח לאומי, 2013). נתוני ארגון ה-OECD מלמדים כי שיעור העניים בישראל הוא הגבוה ביותר מבין המדינות המפותחות (תרשים מס' 2) ורמת האי שוויון, הנמדדת באמצעות מדד גייני לאי שוויון בחלוקה הכנסות, היא מהגבוהות מבין מדינות אלו (תרשים מס' 3).

¹ על מנת לאפשר קריאה רציפה של הטקסט התרשימים והלוחות הנלווים מרוכזים בנספחים א' וב'. רק במקרים בהם לוח או תרשים מסויים הוא הכרחי להבנת הדברים הוא מופיע גם בתוך הטקסט.

² לפי המדד המקובל, קו העוני מוגדר כמחצית מחציון ההכנסה החודשית התקנית לנפש. נכון לשנת 2012, קו העוני לנפשות בישראל עמד על הכנסה חודשית של 2256 ₪.

מדוע חרף שיעורי העוני והאי שוויון הגבוהים בישראל, היקף הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה הענייה הוא מהנמוכים בעולם המערבי?

עבודה זו מבקשת לסייע במתן תשובה לשאלה זו. הספרות ההשוואתית עסקה רבות בשאלה מקבילה, הנוגעת לגורמים הכלכליים, הפוליטיים, הדמוגרפיים והחברתיים המביאים לשוני ברמת החלוקה מחדש של העושר (Redistribution) בין מדינות רווחה שונות. הכלכלן האיטלקי אלברטו אלסינה (Alberto Alesina), אחד החוקרים המרכזיים בתחום, עסק רבות בהבדלים בין מדינת הרווחה האירופאית למדינת הרווחה הנהוגה בארצות הברית. בעבודותיו הרבות בנושא הוא הצביע על כך שאחד הגורמים המרכזיים המביאים לצמצום התמיכה ברמה גבוהה של חלוקה מחדש של העושר הוא שיעור גבוה של מיעוטים עניים הנמצאים ביחסי עוינות או מתיחות עם קבוצת הרוב, המבוססת יותר מבחינה כלכלית (Alesina & Glaeser, 2004). הסיבה לכך היא שהאוכלוסייה המבוססת מזהה אינטואיטיבית בין "עניים" ל"מיעוטים", ולכן נוטה להתנגד לרמה גבוהה של חלוקה מחדש של העושר, בשל העובדה שזו נתפסת כמסייעת למיעוטים על חשבון קבוצת הרוב (Gilens, 1999). במקרה האמריקאי, הדבר נוגע ליחסים המתוחים בין הלבנים לבין האפרו-אמריקאים, ובאירופה הוא קשור בעיקר למתיחות בין האירופאים הוותיקים למהגרים (בעיקר מוסלמים) המגיעים ליבשת. בישראל, ישנן שתי קבוצות באוכלוסייה המאופיינות בשיעורי עוני גבוהים ובייצוג עודף באוכלוסיית העניים ומצויות במתיחות גבוהה עם קבוצת הרוב – חרדים וערבים (ראה תרשימים מס' 23 ו-24). השערת המחקר שלנו היא שהיחסים המורכבים של קבוצת הרוב בישראל עם מיעוטים עניים אלו מגבירה את ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה ולסיוע נרחב לאוכלוסייה הענייה בישראל. השערה זו הועלתה לראשונה במחקרם של פרופ' מומי דהן וד"ר משה חזן מהאוניברסיטה העברית (דהן & חזן, 2011), אך טרם נבדקה באופן אמפירי. למעשה, ככל שהשכלתי למצוא, לא נערך עד כה אף מחקר אמפירי הבוחן את הגורמים לכך שההוצאה לרווחה בישראל נמוכה באופן משמעותי ביחס למקובל בעולם המערבי.

בחינת הקשר בין יחסי יהודים לא חרדים לערבים וחרדים לבין העדפות בדבר מדיניות הרווחה הרצויה עשויה לסייע בפענוח הקשרים הסבוכים שבין חברה לכלכלה בישראל בכלל, ובין סולידריות חברתית כלפי מיעוטים למדיניות הרווחה הממשלתית בפרט. בנוסף, עשויות להיות לכך השלכות הנוגעות למדיניות פרסום ממדי העוני על ידי גופים ציבוריים ופרטיים.

עבודה זו מבקשת לבחון את השערת המחקר במתודולוגיה ניסויית שטרם נעשה בה שימוש בתחום. בשנים האחרונות הולכים ומתרבים המחקרים העושים שימוש בניסויים בכדי לבחון את הקשר שבין שונות אתנית לבין עמדות בנוגע למדיניות רווחה (Stichnoth & van der Straeten, 2013). מחקרים בתחום מראים כי במספר מדינות שונות בעולם כאשר דוחקים באנשים לחשוב על המוצא האתני של העניים ההתנגדות שלהם למדיניות רווחה נדיבה עולה (למשל: Reeskens & van der Meer, 2014). עם זאת, לא ניתן להסיק מהם כי אנשים באופן טבעי עושים את הקישור בין עניים לבין מיעוטים אתניים. מצב בו דוחקים באנשים לזהות בין עניים לבין מיעוטים אתניים עשוי להתרחש במציאות – על פי רוב כאשר פוליטיקאים ואנשי תקשורת מתייחסים במפורש לזהותם האתנית של נמעני הסיוע – אך הוא לא מבטא את דעת הקהל במצב "ניטרלי", בו אנשים חושבים ומבטאים את דעתם ביחס לסיוע לעניים באופן כללי. לכן, על מנת לבדוק האם, בלא התערבות חיצונית, יהודים לא-חרדים בישראל נוטים לחשוב על המרכיב האתני בהקשר לדיון בדבר הסיוע לעניים, והאם יש לכך השפעה על ההעדפות שלהם בנושא, בחרנו להשתמש במתודולוגיה ניסויית חדשנית, העושה שימוש בניתוח תהליכי חשיבה של נבדקים על ידי תרגילים של השלמת מילים (Word Completion Task - WCT). במתודולוגיה זו הנבדקים מתבקשים לבצע משימות של השלמת מילים, והמילים בהן בחרו משמשות אינדיקציה לנגישות הקוגניטיבית שלהם לתכנים מסויימים בזמן הניסוי. כאמור לעיל, לפי השערת המחקר, ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה בקרב קבוצת הרוב בישראל מתווכת על ידי דימוי של זהות העניים כשייכים לקבוצת המיעוטים (חרדים ו/או ערבים) אותם הם עוינים. בהתאם לכך, שיטת המחקר מבקשת לבחון האם ובאיזו מידה כאשר פרט שוקל את ההעדפות שלו בתחום מדיניות הרווחה מתעוררות אצלו הזהויות החברתיות של המיעוטים העניים, והאם ובאיזו מידה יש לכך השפעה על העדפות המדיניות שלו.

מבנה העבודה הינו כדלהלן: בפרק הראשון נציג בקצרה את מאפייניה של מדינת הרווחה בישראל בהשוואה למדינות רווחה אחרות בעולם המערבי. בפרק השני נסקור את התשובות שמציעה הספרות לשאלת הגורמים היוצרים את ההבדלים ברמת החלוקה מחדש של העושר בין המדינות, ונבחן את הרלוונטיות שלהן למקרה הישראלי. בפרק השלישי נפרט את המתודולוגיה על פיה התבצע המחקר. בפרק הרביעי נציג את תוצאות המחקר, ובפרק החמישי נסכם.

הסיוע לעניים בישראל ובעולם

הסיוע לאוכלוסייה הענייה הוא אחד מאבני היסוד של מדינת הרווחה המודרנית, והוא מאפיין של מרבית המדינות המפותחות. מדינות אלו נבדלות זו מזו במדיניות הסיוע לעניים, הכוללת את הקביעה באשר להיקף הסיוע, היחס בין סיוע אוניברסאלי לכלל האוכלוסייה לבין סיוע סלקטיבי לפי קריטריוני הכנסה ונכסים, הבחירה בין הענקת העברות כספיות לבין מתן הטבות בעין (שירותים ומוצרים) וכן היבטים נוספים. על פי הבדלים אלו ואחרים הציע הסוציולוג הדני גוסטה אספינג-אנדרסון בעבודתו הקלאסית הבחנה בין שלושה סוגים של מדינות רווחה:

1. מדינות רווחה ליבראליות המאופיינות בתשלומי העברה אוניברסאליים מינימאליים ובתמיכה סלקטיבית באוכלוסייה הענייה (ארצות הברית, קנדה ואוסטרליה)
2. מדינות רווחה קונסרבטיביות בהן ההטבות הסוציאליות אינן אוניברסאליות אלא הן סקטוריות וקשורות במעמד ובמקום העבודה (אוסטריה, צרפת, גרמניה ואיטליה)
3. מדינות רווחה סוציאל-דמוקרטיות המאופיינות במתן סיוע ושירותים חברתיים אוניברסאליים בהיקף גבוה ובאיכות גבוהה (המדינות הסקנדינביות)

(Esping-Andersen, 1990)

פרופ' ג'וני גל, דיקן בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, טען בעבר כי מבין שלושת המודלים הללו מדינת הרווחה בישראל הכי קרובה בפועל למודל הליברלי, זאת למרות שבשנות השבעים היא התנהלה כמדינת רווחה סוציאל-דמוקרטית (Gal, 1998). מדינות רווחה ליבראליות מתאפיינות על פי רוב בסיוע נמוך לאוכלוסייה הענייה והחלשה, וכפי שנראה להלן, בישראל התמיכה בעניים ובחלשים היא מהנמוכות בקרב המדינות המפותחות.

שירותים חברתיים לאזרח

הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה הענייה כולל אספקת שירותים חברתיים אוניברסאליים (בעיקר חינוך ובריאות), ביטוח חברתי, הטבות ישירות בכסף ובעין וכן תכניות לשילוב בתעסוקה. על מנת לעמוד על היקף ורמת הסיוע שמעניקה הממשלה בישראל לאוכלוסייה הענייה באמצעים אלו

נערוך השוואה בין ישראל לבין מדינות מפותחות אחרות, בעיקר בעזרת המדדים הסטטיסטיים של הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי – ה-OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). נתוני הארגון מאפשרים השוואה בין 34 המדינות החברות בארגון, רובן מדינות אירופאיות, בסדרה רחבה של משתנים כלכליים.

לצורך בחינת רמת הסיוע שמעניקה הממשלה בישראל לעניים נבחן תחילה את היקף ההוצאה הציבורית בישראל לפי תחומים, בהשוואה למדינות מפותחות אחרות, וכך נלמד על רמת ההשקעה של המדינה בשירותים חברתיים לאזרח ברמת המאקרו. השירותים החברתיים שמספקות מדינות רווחה לאזרחיהן כוללות בעיקר שירותי בריאות, חינוך ורווחה. בעוד שירותי הבריאות והחינוך הם בעיקרם שירותים אוניברסאליים שאינם מותנים במבחני הכנסה או במבחנים אחרים, הרי ששירותי רווחה מורכבים מתמהיל של שירותים אוניברסאליים ושירותים סלקטיביים המותנים במבחנים שונים. לוח מס' 1 מציג את היקף ההוצאה הממשלתית בישראל ובממוצע במדינות ה-OECD בתחומים אלו ובתחומים אחרים. יחידת ההשוואה הינה אחוזי תוצר לאומי גולמי (תמ"ג). התמ"ג הינו סך המוצרים והשירותים שיוצרו בגבולות המדינה בתקופה מסוימת, והוא מדד מקובל לבחינת היקף הפעילות הכלכלית של משק בתקופה נתונה. על מנת לערוך השוואה בשיעורי הוצאה בין מדינות נהוג לציין את אחוז ההוצאה מתוך התוצר של המדינה, שכן השוואת היקף ההוצאה במספרים מוחלטים בלבד אינה לוקחת בחשבון את גודל המשק והיקף הייצור שלו.

לוח מס' 1: שיעור ההוצאה הציבורית בישראל וממוצע מדינות ה-OECD באחוזי תוצר, לפי

תחומים, 2010

ממוצע OECD*	ישראל	
6.5%	6.7%	שירותים ציבוריים כלליים
1.7%	6.7%	ביטחון
1.8%	1.7%	בטיחות ושמירה על הסדר הציבורי
5.5%	2.6%	שירותים כלכליים
0.7%	0.7%	הגנת הסביבה
0.9%	0.4%	שיכון וקהילה
6.9%	5.5%	בריאות
1.3%	1.7%	תרבות, פנאי ודת
5.8%	7.3%	חינוך
17.2%	11.8%	ביטוח חברתי וסעד
48.2%	45.1%	סה"כ הוצאה ציבורית

* ממוצע מדינות ה-OECD מתבסס על נתוני 28 המדינות שנתוניהם פורסמו ע"י הארגון

מקור: OECD statistics, 2010

ניתן לראות בלוח כי הוצאות הממשלה בישראל בתחום הבריאות, הכוללות בתי חולים, שירותי רפואה ציבורית, מו"פ רפואי ועוד, נמוכות ביחס לממוצע בקרב המדינות החברות בארגון ה-OECD (ראה תרשים מס' 4). עם זאת, מאחר והוצאות בריאות תלויות באופן משמעותי בהרכב האוכלוסייה, בשל עלויות הטיפול באוכלוסייה המבוגרת, יש לקחת בחשבון את הרכבה הצעיר של האוכלוסייה בישראל. בהתחשב בעובדה ששיעור המבוגרים בישראל מעל גיל 65 נמוך בכשליש מהשיעור הממוצע במדינות ה-OECD (תרשים מס' 5), הרי שהיקף ההוצאה האפקטיבי של הממשלה בישראל בתחום הבריאות מציב את ישראל במקום גבוה יותר (ע"פ דהן, 2006).

בתחום החינוך, הוצאות הממשלה בישראל גבוהות באופן ניכר מהממוצע בקרב מדינות ה-OECD (ראה תרשים מס' 6). הוצאות אלו כוללות בעיקר את הוצאות הממשלה בגין החינוך הקדם-יסודי, היסודי, התיכוני והעל-תיכוני. עם זאת, לאור העובדה כי קהל היעד של שירותי החינוך הוא כמעט ואך ורק ילדים, בני נוער וצעירים יש לבחון גם נתון זה תוך התחשבות בהרכבה הצעיר של האוכלוסייה בישראל. שיעור הצעירים עד גיל 20 בישראל גבוה פי 1.5 מהשיעור הממוצע בקרב

מדינות ה-OECD (תרשים מס' 5), ולכן נראה שהיקף ההוצאה האפקטיבית של הממשלה בישראל בתחום החינוך איננו מהגבוהים בקרב המדינות המפותחות, וככל הנראה הוא אף נמוך מהממוצע. אפשרות זו מקבלת חיזוק מהעובדה שהשקעה של ישראל בתלמיד ב-\$ (מותאם לפי שווי כוח קניה) היא מהנמוכות בקרב המדינות החברות בארגון (תרשים מס' 7).

בתחום הביטוח החברתי והסעד, הכולל הטבות בכסף ובעין בגין נכות, זקנה, ילדים וכד', דמי אבטלה, ועוד הוצאות הממשלה בישראל נמוכות באופן משמעותי מהממוצע בקרב המדינות המפותחות. למעשה, מבין 28 המדינות עליהן פורסמו הנתונים רק בארצות הברית ובקוריאה שיעור ההוצאה על ביטוח חברתי וסעד נמוך יותר מאשר בישראל (תרשים מס' 8). אינדיקציה נוספת וחזקה יותר להשקעה הנמוכה של הממשלה בישראל בתחום שירותי הרווחה, ניתן לראות באמצעות מדד ההוצאה הציבורית לרווחה של ארגון ה-OECD (Public social expenditure). מדד זה בוחן את היקף ההוצאה הממשלתית כאחוז מהתוצר על הטבות סוציאליות בכסף ובעין (כולל ביטוח חברתי) ועל הטבות מס על בסיס סוציאלי. לפי נתוני ה-OECD לשנת 2013 שיעור ההוצאה לרווחה בישראל עומד על כ-15.8% מהתוצר, נמוך בהרבה מהממוצע בקרב מדינות ה-OECD, שעומד על כ-21.9% מהתוצר. לצורך ההשוואה, במדינות כמו צרפת, דנמרק ובלגיה שיעור ההוצאה לרווחה הוא גבוה במיוחד ועומד על למעלה מ-30% מהתוצר (תרשים מס' 1).

הסיוע למשפחות: קצבת ילדים והטבות נלוות ללידה

בחנית היקף הסיוע הממשלתי בישראל לאוכלוסייה הענייה ברמת המאקרו של הוצאות הממשלה בגין שירותים חברתיים מעלה כי ההשקעה הציבורית נמוכה בישראל ביחס למדינות המפותחות בתחום החינוך ובתחום הרווחה. דרך נוספת לבחון את רמת הסיוע שמעניקה הממשלה לאוכלוסייה הענייה היא לבדוק את היקף ההשקעה של הממשלה בביטוח חברתי, הטבות ושירותים לאוכלוסיות יעד מרכזיות של מדינת הרווחה: משפחות עם ילדים, מבוגרים בגיל פרישה ואנשים שאינם עובדים או שהינם בעלי הכנסה נמוכה.

הסיוע של המדינה למשפחות עם ילדים כולל, מלבד את ההשקעה בחינוך שנידונה לעיל, בעיקר הטבות ישירות בגין ילדים (כמו קצבת ילדים ודמי לידה). בחינה השוואתית של היקף הסיוע הניתן בישראל בתחום הנ"ל ניתן לערוך באמצעות מדד ההוצאה הציבורית על הטבות למשפחה

של ארגון ה-OECD (Public spending on family benefits). מדד זה בוחן הטבות המיועדות באופן בלעדי למשפחות, כגון קצבאות ילדים, הטבות בדבר חופשת לידה ותשלומים נוספים הקשורים לטיפול בילדים, ולכן אינו כולל הטבות הנוגעות לדיור ולשירותי בריאות. הוא כולל הטבות בכסף ובעין וכן הטבות מס. לפי נתוני ארגון ה-OECD לשנת 2009, שיעור ההוצאה הציבורית על הטבות למשפחה בישראל עומד על כ-2.37% אחוזי תוצר, והוא נמוך במעט מהממוצע בקרב מדינות הארגון העומד על כ-2.61% אחוזי תוצר (תרשים מס' 9). בהתחשב בעובדה ששיעור הפריזון הכולל בישראל גבוה בהרבה מהממוצע בקרב מדינות ארגון ה-OECD (תרשים מס' 10), הרי שבחישוב לילד, ההטבות שישראל מעניקה למשפחה בגין ילדים הן ככל הנראה מהנמוכות מבין המדינות המפותחות. תמונה זו עולה גם מהשוואה ספציפית של גובה קצבת הילדים המוענקת בגין ילד שני, ממנה עולה כי הקצבה בישראל (כאחוז מהתמ"ג לנפש) נמוכה במיוחד ביחס למדינות החברות באיחוד האירופי, ובהן בריטניה, שוודיה, צרפת וגרמניה (תרשים מס' 11).

הסיוע לאוכלוסייה המבוגרת: קצבת זקנה

הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה המבוגרת מבקש להבטיח רמת חיים מינימאלית לאנשים מבוגרים עם הירידה בהכנסותיהם בעקבות פרישתם מעבודה. הרובד הבסיסי של הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה המבוגרת מוענק באמצעות קצבת זקנה, כאשר קשישים סיעודיים זכאים בנוסף לכך לגמלת סיעוד. בישראל קצבת הזקנה מורכבת מסכום בסיס קבוע הניתן לכל אדם שהגיע לגיל פרישה ומתווספת הניתנת ע"פ מבחני הכנסה ונכסים. קצבה זו מתקיימת במקביל להסדר של פנסיה תעסוקתית, במסגרתו עובדים חוסכים לעת פרישה באמצעות קרנות פנסיה פרטיות. בשל העובדה כי בחלק מהמדינות מתקיים מנגנון של פנסיה ממלכתית בנוסף לפנסיה תעסוקתית או במקומה, וכן ישנם הבדלים באופי הזכאות לקצבת הזקנה (אוניברסאלי או סלקטיבי), ישנו קושי להשוות את היקף הסיוע הממשלתי בישראל למדינות מפותחות אחרות בתחום זה (דהן, 2006).

בכפוף לקשיים אלו, השוואה גובה קצבת הזקנה האוניברסאלית בישראל (כשיעור מהשכר הממוצע במשק) לגובה הקצבה המוענקת במדינות החברות בארגון ה-OECD המציעות הסדר דומה (13 מתוך 34 מדינות), מעלה כי זאת נמוכה במעט מהממוצע בקרב מדינות אלו. לעומת

זאת, כאשר בוחנים את גובה הקצבה הכוללת – אוניברסאלית וסלקטיבית - המוענקת בישראל למבוגרים חסרי הכנסה (בכפוף לבדיקת נכסים) נמצא כי זו גבוהה מהממוצע בקרב מדינות הארגון (תרשים מס' 12). קצבה זו אמנם אינה כוללת את הסכומים הניתנים במסגרת מנגנון השלמה לפנסיה מינימאלית, הקיים ב-13 מדינות מבין 34 המדינות החברות בארגון ואינו נהוג בישראל, אך גם כאשר מוספים את סכומים אלו גובה הקצבה בישראל גבוה מהממוצע בקרב מדינות ה-OECD (OECD, 2013).

הסיוע למי שאינם עובדים או שהכנסתם נמוכה: קצבת הבטחת הכנסה, דמי אבטלה ותכניות לשילוב בתעסוקה

אחד המרכיבים המרכזיים במדינת הרווחה המודרנית היא רשת הביטחון הסוציאלית שמעניקה המדינה לאנשים שאין בכוחם להבטיח לעצמם הכנסה למחיה (על ידי קצבת הבטחת הכנסה) או לאלו שאיבדו באופן זמני את מקום עבודתם (על ידי דמי אבטלה).

קצבת הבטחת הכנסה משולמת למי שאין לו הכנסות כלל או למי שהכנסתו אינה מספיקה לו לצורך מחייתו. תפקידה הוא לאפשר ליחידים ולמשפחות רמת חיים מינימאלית. גובה הקצבה בישראל דומה לממוצע בקרב מדינות ארגון ה-OECD, כאשר ההשוואה בין המדינות נעשית על פי מדד של הארגון הבוחן את שיעור ההכנסה (נטו) שמבטיחה הקצבה ביחס להכנסה החציונית במדינה. רמת הקצבה בישראל גבוהה מהשיעור בארצות הברית, דומה לשיעור בצרפת ובקנדה, ונמוכה מהשיעור בגרמניה ובבריטניה (תרשים מס' 13).

דמי האבטלה נועדו לסייע למי שנפלט משוק העבודה לפרנס את משפחתו ולהתקיים בכבוד וכן לתת לו אורך נשימה שיאפשר לו למצוא עבודה התואמת את כישוריו והעדפותיו. מנגנון הענקת דמי האבטלה משתנה בין מדינות, הנבדלות זו מזו בגובה דמי האבטלה, במספר הימים המרבי שמובטלים זכאים לקבל דמי אבטלה, וכן בהיבטים נוספים הנוגעים לתנאי הזכאות לקבלת דמי אבטלה, לקריטריונים לקביעת גובה דמי האבטלה ולקביעת מספר הימים שמובטלים זכאים לקבלם ולתוספות שונות להן זכאי המובטל. בישראל, שיעור דמי האבטלה מתוך השכר הקודם הוא פרוגרסיבי, כלומר, ככל שהשכר הקודם לאבטלה היה נמוך יותר כך הזכאות היא לשיעור גבוה יותר, והוא תלוי בגילו של המובטל. שיעור הכיסוי המקסימאלי, ביחס לשכר לפני האבטלה,

עומד על 80% מהשכר הקודם (המוסד לביטוח לאומי, 2014). כאשר בוחנים את שיעור הכיסוי של דמי האבטלה בישראל ביחס למדינות החברות בארגון ה-OECD ניתן לראות שהוא נמוך רק במעט מהממוצע בקרב מדינות הארגון (תרשים מס' 14).

עם זאת, כאשר בוחנים את מספר הימים המרבי שמובטל זכאי לקבל דמי אבטלה, ניתן לראות שבשראל תקופת הזכאות נמוכה באופן משמעותי ביחס למדינות אחרות במערב. בישראל, מספר הימים המרבי שמובטל זכאי לקבל דמי אבטלה עומד על 175 ימים, זאת לעומת 450 ימים בשוודיה, 730 ימים בגרמניה ו-1095 ימים בצרפת (תרשים מס' 15). כך שלמרות שדמי האבטלה בישראל מבטיחים כי הפגיעה ברמת ההשתכרות של מובטלים לא תהיה גבוהה במיוחד, באופן יחסי למדינות מערביות אחרות, הם מאפשרים זאת לתקופה קצרה מאוד.

נדבך נוסף בסיוע של הממשלה לאנשים שאינם עובדים הוא תכניות אקטיביות של הממשלה להגברת התעסוקה בקרב מובטלים (Active Labour Market Policies). תכניות אלו הן חלק מתפיסת "מרווחה לעבודה" המקובלת כיום במדינות מערביות רבות, לפיה יש לעודד מובטלים באופן אקטיבי להיכנס לשוק העבודה כחלופה לקבלת תמיכה ממשלתית ישירה בכסף ובעין (ראה דורון, 2005). בהשוואה ליתר המדינות החברות בארגון ה-OECD, ההשקעה הציבורית בישראל בתכניות אקטיביות להגברת תעסוקה היא מהנמוכות ביותר, ושיעור ההוצאה הציבורית בתחום זה ביחס לתוצר גבוה רק מהשיעור בצ'ילה, במקסיקו ובארצות הברית (תרשים מס' 16). שיעור ההוצאה הציבורית בישראל בתחום זה נמצא כנמוך באופן משמעותי מהממוצע בקרב מדינות הארגון גם לפני המשבר הכלכלי העולמי של 2008, שבעקבותיו הגדילו מדינות רבות את ההשקעה שלהן במדיניות אקטיבית לקידום תעסוקה (תרשים מס' 17). כמו כן, נראה שלא ניתן להסביר את השיעור הנמוך המוקצה לתחום בישראל ברמת התעסוקה השוררת במשק. ישנם שני מדדים מרכזיים למדידת תעסוקה ואבטלה במדינה: מדד שיעור התעסוקה (Employment rate) המלמד על שיעור המועסקים מתוך האוכלוסייה בגיל העבודה, ומדד שיעור האבטלה (Unemployment rate) המלמד על שיעור המובטלים מבקשי העבודה מתוך כוח העבודה. בישראל, שיעור האבטלה אמנם נמוך ביחס למדינות המפותחות, אך שיעור ההשתתפות בשוק העבודה קרוב לממוצע של מדינות ארגון ה-OECD (תרשימים מס' 18 ו-19).

בחינת המדדים השונים שנסקרו לעיל מלמדת כי היקף הסיוע של הממשלה לאוכלוסייה הענייה בישראל נמוך ביחס למדינות מפותחות אחרות. אמנם בתחום הסיוע לאוכלוסייה המבוגרת, שנמדד כאן באמצעות קצבת זקנה וההוצאה הציבורית לבריאות (הרלוונטית במיוחד לאוכלוסייה המבוגרת הצורכת יותר שירותי בריאות) לא בטוח שישראל נופלת ממדינות מפותחות אחרות. אך כמעט בכל המדדים האחרים, ובראשם שיעור ההוצאה הציבורית לרווחה, נמצא כי שיעורי ההוצאה ורמת הקצבאות בישראל נמוכים מהמקובל במרבית המדינות המפותחות. נתונים אלו דורשים הסבר, במיוחד על רקע שיעורי העוני והאי שוויון הגבוהים המתקיימים בישראל (תרשימים מס' 2 ו-3).

מהם הגורמים לסיוע ממשלתי נמוך לאוכלוסייה הענייה?

חקר הגורמים המשפיעים על מידת הנדיבות של מדינת הרווחה ועל מדיניות החלוקה מחדש של העושר במדינה (Redistribution) מפותח מאוד בספרות המחקרית. לעומת זאת, ישנה מעט מאוד כתיבה בנושא על המקרה הישראלי ולא מצאתי כל מחקרים אמפיריים אודות ישראל, זאת חרף התמורות המשמעותיות שעברה בעשורים האחרונים מדינת הרווחה בישראל.

אחת הטענות המופיעות במחקר אודות מדיניות הרווחה בישראל, ואף נשמעת רבות בשיח הציבורי בישראל, היא שלהוצאות הביטחוניות הכבדות המאפיינות את ישראל ישנה השפעה משמעותית על כך ששיעור ההוצאה הציבורית לרווחה בישראל נמוך באופן יחסי (Gal & Bar, 2000). אלא שלמעשה, אף ששיעור ההוצאה הביטחונית בישראל גבוה באופן משמעותי מהממוצע בקרב המדינות המפותחות (6.7%-ו-1.7 אחוזי תוצר בהתאמה), לא נראה שאפשר לראות בכך את הגורם המכריע שמשפיע על מדיניות הרווחה בישראל. שכן, גם לאחר שקלול הוצאות הביטחון הכבדות של ישראל, שיעור כלל ההוצאה הציבורית בישראל (כאחוז מהתוצר) הוא מהנמוכים בקרב המדינות המפותחות (תרשים מס' 20).

לאור דלותו של המחקר אודות הגורמים להיקף הסיוע הנמוך אותו מעניקה הממשלה לאוכלוסייה הענייה בישראל, נפנה לספרות המחקרית הרחבה העוסקת בחקר הגורמים המשפיעים על מידת הנדיבות של מדינת הרווחה ועל מדיניות החלוקה מחדש של העושר במדינה, ונבחן את התוקף האמפירי של הטענות המופיעים בה וכן את מידת הרלוונטיות שלהם ביחס למקרה הישראלי. מרבית המחקרים העוסקים בהסברת ההבדלים במדיניות הרווחה בין המדינות השונות אינם עוסקים באופן ספציפי בהיקף הסיוע לאוכלוסייה הענייה אלא המשתנה המוסבר שלהם הוא מידת החלוקה מחדש של העושר במדינה (Redistribution). אף על פי כן, נראה כי התיאוריות והממצאים האמפיריים ביחס למשתנה זה יכולים לשמש עבורנו כאינדיקטור להיקף הסיוע לאוכלוסייה הענייה, שהרי הסיוע לעניים מהווה מרכיב משמעותי במשתנה זה. לאור זאת, לא נפריד בסקירה להלן בין התיאוריות והממצאים האמפיריים המתייחסים לסיוע לאוכלוסייה הענייה ובין אלו המתייחסים לחלוקה מחדש של העושר במדינה.

חוקרים רבים הצביעו על הבדלים במאפיינים מאקרו-כלכליים בין מדינות כגורמים אשר עשויים להסביר שונות במידת החלוקה מחדש של העושר. מספר חוקרים הציעו מודלים תיאורטיים המבוססים על תיאורית הבוחר החציוני (Median voter theorem), לפיה בשיטות בחירה רוביות המדיניות הממשלתית תתאם את העדפותיו של הבוחר החציוני. על בסיס תיאוריה זו, פיתחו חוקרים בשנות השמונים מודל תיאורטי המניח כי ככל שהבוחר החציוני הוא עני יותר ביחס לבוחר הממוצע (מבחינת הכנסות ברוטו), כך תגדל העדפתו, ולכן גם המדיניות בפועל, להרחבה של מדיניות החלוקה מחדש של העושר (Meltzer & Richard, 1981). כלומר - ככל שהאי שוויון בהכנסות ברוטו הוא גדול יותר כך צפויה להיות דרישה גדולה יותר למדיניות של חלוקה מחדש של העושר, שתוביל להעלאת מיסים ולהגדלת ההוצאה הציבורית. עם זאת, חוקרים מאוחרים יותר שבחנו את העדויות האמפיריות הנוגעות לקשר שבין אי שוויון בהכנסות ברוטו לבין מידת החלוקה מחדש של העושר הטילו ספק במודל המוצע (Perotti, 1996; Alesina et al., 2001). שני עשורים מאוחר יותר הציעו חוקרים אחרים מודל אחר המבוסס על תיאוריית הבוחר החציוני, הקושר בין רמת המוביליות החברתית במדינה לבין דרישה לחלוקה מחדש של העושר, לפיו שככל שרמת המוביליות החברתית במדינה גבוהה יותר כך הדרישה להעלאת מיסים ולהגדלת ההוצאה הציבורית קטנה יותר (Benabou & Ok, 1998). אך גם במקרה הזה בחינה אמפירית של המודל ביחס לפערים בין ארצות הברית למדינות אירופה מעלה כי כיום רמת המוביליות החברתית דומה בארה"ב ובאירופה, ואילו מדיניות הרווחה בפועל שונה, כך שלא ניתן להצדיק אמפירית את המודל (Alesina & Glaeser, 2004; Long & Ferrie, 2005; Bénabou & Tirole, 2006).

טענה נוספת בספרות המייחסת השפעה למאפיינים מאקרו-כלכליים על מדיניות הרווחה עוסקת בקשר שבין פתיחות כלכלית לבין גובה ההוצאה הציבורית. לפי טענה זו, רמת פתיחות גבוהה של הכלכלה לשוק הבינלאומי מגבירה את הסיכונים וחוסר היציבות הכלכלית בזירה המקומית, מה שמצריך רמה גבוהה יותר של הוצאה ציבורית כביטוח חברתי לאזרחים (Rodrik, 1998). מחקרים מאוחרים יותר ביקרו טענה זו ולא מצאו קשר מובהק בין פתיחות כלכלית לחוסר יציבות כלכלית, כמו גם בין פתיחות כלכלית להוצאה ציבורית (Milesi-Ferretti et al, 2002;).

(Alesina & Glaeser, 2004).

חוקרים אחרים ביקשו לבחון את ההשפעה של אפקטיביות מערכת המיסוי והחלוקה מחדש של העושר על גובה ההוצאה הציבורית. לפי המודל שהם מציעים ככל שמערכת המיסוי והחלוקה מחדש של העושר הינה יעילה יותר כך תעלה ההוצאה הציבורית (Becker & Mulligan, 1998). אלא שלמעשה, גם אם בפועל ישנו קשר חיובי בין המשתנים, ניתן להסבירו גם באופן הפוך: הוצאה ציבורית גבוהה מתמרצת ממשלות לפתח מנגנוני גביית מיסים יעילים יותר (Alesina & Glaeser, 2004).

מבנה המוסדות הפוליטיים

אחד החוקרים שתרם רבות להבנת ההבדלים בין מדינות במידת החלוקה מחדש של העושר הוא הכלכלן האיטלקי אלברטו אלסינה (Alberto Alesina). בסדרת מחקרים שערך, בחן אלסינה היבטים כלכליים, גיאוגרפיים, דמוגרפיים, פוליטיים, תרבותיים, היסטוריים ופסיכולוגיים על מנת לתת מענה לפער בין מדיניות הרווחה הנדיבה הרווחת במערב אירופה לבין מדיניות הרווחה המוגבלת המאפיינת את ארצות הברית. טענתו המרכזית, המלווה בראיות אמפיריות, היא שישנם שלושה תחומים בהם קיים הבדל ניכר בין מערב אירופה לארצות הברית המשפיעים על ההבדלים במדיניות החלוקה מחדש של העושר הנהוגה בהן:

(1) מבנה המערכת הפוליטית

(2) תפיסת מקור העוני והיחס לעניים

(3) שיעור המיעוטים באוכלוסייה

(Alesina & Glaeser, 2004)

נבחן את טיעונו אחד לאחד ונראה את מידת הרלוונטיות שלהם להסבר המקרה הישראלי.

מבנה המוסדות הפוליטיים שהתפתחו בארצות הברית שונה מהמודל המאפיין את מרבית מדינות אירופה. מבנה המוסדות אינו משפיע אמנם באופן ישיר על מדיניות הרווחה אך הוא משמש סביבה או מסגרת עבודה המשמשת זרז להתפתחותה של מדיניות רווחה כזו או אחרת. כמו כן, הוא איננו מהווה 'סיבה ראשונית' המשפיעה על מדיניות הרווחה, שהרי הוא בעצמו תוצר של

נסיבות היסטוריות והעדפות של אזרחים (Alesina and Glaeser, 2004; Alesina et al., 2001; Benabou and Tirole, 2006). אחד ההבדלים במבנה המוסדות הפוליטיים שיש לו השלכות על מדיניות החלוקה מחדש של העושר נוגע לשיטת הבחירות הנהוגה במדינה. מחקר אמפירי מצא כי לכל הפחות בנוגע למדינות מפותחות ישנו מתאם חיובי בין שיטת בחירות יחסית יותר לבין גובה ההוצאה הציבורית במדינה, כך ששכל שיטת הבחירות היא יחסית יותר כך עולה הנטייה להגדלת ההוצאה הציבורית במדינה³ (Milesi-Ferretti et al, 2002). משמעות הדברים היא שיש קשר בין השוני בשיטות הבחירה הנהוגות בארצות הברית ובאירופה לבין ההבדלים בשיעור החלוקה מחדש של העושר. בנוסף, ישנם מאפיינים נוספים של המוסדות הפוליטיים בארצות הברית שעשויים להשפיע על הרמה הנמוכה של חלוקה מחדש של העושר המתקיימת בארה"ב ביחס למדינות אירופה: מערכת פוליטית דו-מפלגתית, הממשל הפדראלי, הממשל הנשיאותי, מערכת חזקה של איזונים ובלמים (Checks and balances) הנשלטת בידי הסנאט ובית משפט עליון חזק הממוקד בשמירה על זכויות הפרט (Alesina et al, 2001; Alesina & Glaeser, 2004). ככל שלמבנה המוסדות הפוליטיים ישנה כנראה השפעה משמעותית על מנגנון החלוקה מחדש של העושר במדינה, גורם זה אינו יכול להסביר את מדיניות הרווחה המצומצמת הנהוגה בישראל, שכן המוסדות הפוליטיים שהתפתחו במדינת ישראל דומים באופיים למודל האירופי ולא למודל האמריקאי: המערכת הפוליטית היא רב-מפלגתית, שיטת בחירות הינה יחסית-ארצית, וכיוצא בזה.

המרכיב האידיאולוגי: מהו מקור העוני?

סדרת מחקרים שערך אלסינה מצאה כי קיים קשר הדוק בין תפיסות של אזרחים בנוגע לעוני ולעניים ובין העדפות בנוגע לחלוקה מחדש של העושר ומדיניות הרווחה בפועל. כך, הוא מצא כי קיים מתאם חיובי חזק בין אחוז האזרחים במדינה הסוברים כי ההכנסה של אדם תלויה במזל

³ שיטות הבחירות המקובלות בדמוקרטיות הן שיטת הבחירות היחסית-ארצית ושיטת הבחירות הרובנית-אזורית. באופן כללי, בשיטת הבחירות היחסית-ארצית, הנהוגה למשל בישראל, המושבים בפרלמנט משקפים באופן פרופורציונאלי את קולות הבוחרים בבחירות ארציות. לעומת זאת בשיטת הבחירות הרובנית-אזורית, הנהוגה למשל בארצות הברית, המושבים בפרלמנט מחולקים בין המחוזות במדינה, כאשר נציגי המחוז נבחרים בבחירות אזוריות. במחקרם של מילסי-פרטי ואחרים (Milesi-Ferretti et al., 2002) הם מתייחסים להיבטים שונים של פרופורציונאליות בשיטת הבחירות מעבר לחלוקה דיכוטומית זו.

ובין מידת החלוקה מחדש של העושר במדינה (Alesina & Glaeser, 2004; Alesina & Angeletos, 2005). באופן דומה, גם בחינה ברמת הפרט (על נבדקים אמריקאיים) מעלה כי ישנו מתאם שלילי חזק בין התפיסה כי העניים אשמים במצבם לבין העדפות בנוגע לחלוקה מחדש של העושר (Alesina & Glaeser, 2004; Alesina & La Ferrara, 2005) (ראה לוח מס' 2). למעשה, ההסבר לכך הוא פשוט: אנשים נוטים לתמוך במדיניות רווחה הנתפסת בעיניהם כ"צודקת" ו"הוגנת", ולכן אלו הסוברים כי העניים אשמים במצבם והם יכולים למעשה להיחלץ מהעוני על ידי עבודה קשה - כך שהמצב הלא שוויוני הנוכחי הוא תוצר של משחק הוגן והוא מבטא מידה רבה של צדק - ייטו לתמוך במדיניות מצומצמת של חלוקה מחדש של העושר. ואילו אלו הסוברים כי העניים אינם אשמים במצבם, כי הצלחה כלכלית תלויה במזל ושהעניים אינם יכולים על ידי מאמץ להיחלץ מהעוני - כך שהמציאות הלא שוויונית העכשווית איננה מבטאת צדק אלא חוסר צדק - ייטו לתמוך בהגדלת הסיוע לאוכלוסייה הענייה, הנזקקת בצדק לסיוע הממשלתי (Alesina & Angeletos, 2005).

אלסינה השתמש בממצאים אלו על מנת להבחין דיכוטומית בין מדינת הרווחה האמריקאית לבין מדינת הרווחה האירופאית. הוא מצא הבדלים משמעותיים בתפיסות בנוגע למקור העוני ולאפשרות להיחלץ מהעוני בין אמריקאים לאירופאים וטען כי אלו עשויים להיות מרכיב משמעותי בהסברת ההבדל בין מדיניות הרווחה המוגבלת בארצות הברית לבין מדיניות הרווחה הנדיבה באירופה. כך, למשל, בעוד כ-60% מהאמריקאים סבורים כי העניים הם עצלנים רק 26% מהאירופאים חושבים כך (Alesina et al., 2001; Alesina & Glaeser, 2004; Alesina & Angeletos, 2005) (לוח מס' 3). הדיונים בספרות אודות השפעת האידיאולוגיה על מדיניות הרווחה ביקשו גם לתת פשר לשונות האידיאולוגית בתפיסות בנוגע לעניים ולעוני בין האמריקאים לבין האירופאים, שכן, כפי שהובהר לעיל, לפחות בכל הנוגע לרמת המוביליות החברתית, בעולם הריאלי אין הבדלים משמעותיים בין ארצות הברית לאירופה (Piketty, 1995; Bénabou & Tirole, 2006). אלסינה עצמו הציע כי התפיסות האידיאולוגיות של האזרחים הן תוצר של נסיבות פוליטיות ואינדוקטרינציה של הפוליטיקאים (Alesina & Glaeser, 2004), אך חוקרים שבאו בעקבותיו חלקו עליו בנקודה זו וטענו כי השונות האידיאולוגית היא תוצר של מאה

שנות היסטוריה (1850-1950) בהן ניתן היה למצוא הבדלים משמעותיים ברמת המוביליות החברתית בין ארצות הברית ואירופה (Long & Ferrie, 2005; Bénabou & Tirole, 2006).

האם הישראלים דומים לאמריקאים או לאירופאים בעמדות שלהם בנוגע לעוני ועניים? על פי סקר עמדות שערך המכון הישראלי לדמוקרטיה בדצמבר 2005, רוב הציבור בישראל (69%) סבור כי אנשים הם עניים בגלל סיבות שמעבר ליכולתם (מובא אצל דהן & חזן, 2011) (תרשים מס' 21). לאור העובדה כי מדובר בתפיסות ובאמונות יסוד ניתן להניח כי לא חלו בהן תמורות מרחיקות לכת עם השנים, כך שהישראלים ככל הנראה דומים יותר לאירופאים בתפיסות היסוד שלהם ביחס לעוני ולעניים. לפיכך, לא ניתן לראות ב'מרכיב האידאולוגי' גורם המסביר את מדיניות הרווחה המוגבלת הנהוגה בישראל.

הסיבה הדמוגרפית: מי הם העניים?

מחקרים רבים עסקו בקשר שבין הטרוגניות אתנית לבין עמדות בנוגע למדיניות רווחה ולמידת החלוקה מחדש של העושר במדינה. כבר במאה ה-19, חששו קרל מרקס ופרידריך אנגלס כי הטרוגניות אתנית עשויה להוות מכשול להתפתחות הסוציאליזם (Lipst & Marks, 2000: p. 125). לא מעט מחקרים השוואתיים מצאו כי ישנו קשר שלילי מובהק בין הטרוגניות אתנית של האוכלוסייה לבין מדיניות רווחה נדיבה, הן ברמת עמדות הפרט והן ברמת המדיניות הממשלתית (תרשים מס' 22). עם זאת, הספרות המחקרית בתחום לא התייחסה באופן ממצה למנגנון המחובר בין הטרוגניות אתנית לאופייה ורמת נדיבותה של מדינת הרווחה (Stichnoth & van der Straeten, 2013). האם בכל מקרה של חברה הטרוגנית נמצא רמות נמוכות יותר של חלוקה מחדש של העושר? האם ריבוי של מיעוטים אתניים גורר תמיד התנגדות למדיניות רווחה נדיבה? ככל הנראה התשובה לכך היא שלילית. כאשר המיעוטים הם עשירים היחס אליהם לא צפוי להוביל להתנגדות למדיניות רווחה נדיבה (Alesina & Glaeser, 2004), שכן המנגנון הנ"ל מבוסס בראש ובראשונה על זיהוי תפיסתי בין "מיעוטים" ל"עניים", כך שקבוצת הרוב מתנגדת למידה גבוהה של חלוקה מחדש של העושר בשל העובדה שזו נתפסת כמסייעת למיעוטים העניים על

חשבון קבוצת הרוב (Gilens, 1999: p.67). אך האם שיעור גבוה של מיעוטים עניים במדינה גורר בהכרח התנגדות לסיוע סוציאלי גבוה של המדינה לאוכלוסייה החלשה? אכן, ניתן לטעון כי ישנה חוסר סימפטיה טבעית של בני אדם כלפי אלו השונים מהם, כך שהתשובה לכך אמורה להיות חיובית. מנגד, ניתן לטעון כי שונות אתנית בפני עצמה איננה מחייבת התפתחות של עוינות בין פרטים אלא רק מאפשרת אותה, ועל מנת שהשונות האתנית תהפוך לעוינות אתנית דרושה סיטואציה פוליטית, כלכלית ו/או חברתית שתעורר אותה לכך (Alesina & Glaeser, 2004; Stichnoth & van der Straeten, 2013). העובדה שאנו מוצאים כי שינויים בזמן, במקום ובהקשר משפיעים על העמדות של פרטים ביחס למיעוטים מצביעה על כך שיש להעדיף את האפשרות השנייה (Alesina & Glaeser, 2004). משמעות הדברים היא שבעוד שהטרוגניות אתנית אינה יכולה לנבא ישירות עמדות ומדיניות התומכות בצמצום הסיוע הסוציאלי הניתן לעניים על ידי המדינה, הרי שכאשר נוצר בדעת הקהל זיהוי בין המיעוטים האתניים לבין העניים וההטרוגניות מתרגמת, בשל הנסיבות, לעוינות אתנית אזי ניתן בהחלט לצפות להתפתחותן של עמדות ומדיניות התומכות בצעדים אלו.

אלסינה טען כי להבדלים הדמוגרפיים בין ארצות הברית לבין מדינות אירופה ישנה חשיבות רבה בהסברת השונות במדיניות החלוקה מחדש של העושר הנהוגה בהן. לטענתו, העובדה כי בארצות הברית ישנו שיעור גבוה של מיעוטים עניים (בעיקר אפרו-אמריקאיים) מביאה לכך שרמת החלוקה מחדש של העושר הנהוגה בה נמוכה ביחס למדינות אירופה ההומוגניות (Alesina et al., 2001). אלא שגם אירופה עוברת שינויים דמוגרפיים מרחיקי לכת בעשורים האחרונים וחוזה גלי הגירה רבים, בעיקר ממדינות מוסלמיות, והחששות של האירופאים מפני טרייד-אוף אפשרי בין מדיניות הגירה נדיבה למדיניות רווחה נדיבה הניבו סדרה גדולה של מחקרים העוסקים בקשר שבין הטרוגניות אתנית לבין מדיניות הרווחה ועמדות ביחס למדיניות רווחה (למשל: Mau & Burkhardt, 2009; Eger, 2010). סקירה מקיפה אודות מחקרים אלו העלתה כי הממצאים האמפיריים העולים ממחקרים אלו אינם מספקים תמונה חד-משמעית באשר להשפעה של הטרוגניות אתנית על מדיניות הרווחה או על עמדות ביחס למדיניות הרווחה (Stichnoth & van der Straeten, 2013). אף שמטא-אנליזה שיטתית של מחקרים אלו טרם נעשתה, היה מי שטען כי הפער בין הממצאים קשור, בין השאר, לשונות הקונטקסטואלית בין ארצות הברית לאירופה,

כאשר בעוד בארצות הברית הממצאים מצביעים על השפעה שלילית של ההטרוגניות האתנית על מדיניות הרווחה, קשר זה לא מתקיים במדינות אירופה (Taylor-Gooby, Sumino, 2014: p.16); 2005. אך ראה לעומת זאת: Eger, 2010).

הגורם הדמוגרפי עשוי להיות רלוונטי להסברת היקף הסיוע הנמוך אותו מעניקה הממשלה בישראל לאוכלוסייה הענייה. בישראל ישנן שתי קבוצות מיעוטים המאופיינות בשיעורי עוני גבוהים: חרדים וערבים. לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2012, למעלה ממחצית מהחרדים והערבים נמצאים מתחת לקו העוני, זאת לעומת כ-11% מהיהודים שאינם חרדים (ראה תרשים מס' 23). קבוצות אוכלוסייה אלו סובלות מייצוג יתר בקרב אוכלוסיית העניים: שיעורם של החרדים והערבים בקרב העניים הוא יותר מכפול משיעורם בכלל האוכלוסייה (תרשים מס' 24). בנוסף, קבוצות אלו מצויות במתח רב עם אוכלוסיית הרוב במדינת ישראל, כפי שעולה מסקרי דעת הקהל של מכון גוטמן (הרמן ואחרים, 2011; הרמן ואחרים, 2013). מהסקרים עולה שהמתיחות בין יהודים וערבים הינה המתח החזק ביותר בחברה הישראלית, לאחריה המתיחות בין עניים ועשירים ולאחריה המתיחות בין דתיים וחילונים (לוח מס' 4).⁴ בהמשך לכך, כמחצית מהיהודים השיבו כי היה מפריע להם לקבל כשכנים משפחה ערבית (לוח מס' 5), וקרוב למחצית מהם טענו כי הם לא רואים בישראלים יהודים המסרבים לשרת בצבא – כלומר בעיקר חרדים – חלק מהחברה הישראלית (לוח מס' 6).

הספרות ההשוואתית שעסקה בנושא של הטרוגניות האוכלוסייה והשפעתה על מדיניות הרווחה התמקדה אמנם ביחסי מיעוט-רוב על בסיס אתני, הרלוונטיים לסיטואציה בהן נתונות ארצות הברית ומדינות אירופה, אך ברור כי התובנות העולות ממנה רלוונטיות אף למקרים של מתיחות על רקע דתי או על בסיס כל סיבה אחרת (Alesina et al., 2001: p.29). בקונטקסט הישראלי, נראה כי ייצוג היתר של הערבים והחרדים בקרב אוכלוסיית העניים והעובדה כי קבוצות אלו מצויות במתח רב עם הרוב היהודי הלא חרדי מהווים קרקע פורייה להתפתחותן של עמדות המתנגדות למדיניות רווחה נדיבה בשל התנגדות – מודעת או שאינה מודעת – לתמיכה רחבה באוכלוסיות אלו. אפשרות זו הועלתה לאחרונה על ידי דהן וחזן (2011) ששיערו שהמתחים בין

⁴ המראיינים לא נשאלו ישירות אודות המתח בין יהודים שאינם חרדים לבין חרדים, אלא רק בנוגע למתיחות בין דתיים לבין חילונים. ניתן להניח כי אילו היו נשאלים על כך, שיעור המשיבים כי ישנה מתיחות חזקה בין הקבוצות היה עולה.

הרוב היהודי הלא חרדי לחרדים, הנתפסים כ"פרזיטים" שאינם נושאים בנטל הצבאי והכלכלי, ולערבים, הנתפסים כ"גיס חמישי"⁵, עשויים לעמוד בבסיס ההתנגדות של הציבור היהודי הלא חרדי לרמה גבוהה של חלוקה מחדש של העושר במדינה. השערה זו לא נבדקה עד כה באופן אמפירי, ובעבודה זו נבקש לבחון אותה.

⁵ על בסיס אותו עקרון אך מכיוון אחר, היו מי שטענו שהאידיאולוגיה הציונית מביאה לחלוקה חברתית על בסיס אתני (יהודים וערבים) ומונעת את התפתחותה של חלוקה חברתית מבוססת מעמד חברתי-כלכלי, כך שלמעשה היא 'משתיקה' את הדרישה של המעמד הנמוך להגדלת התמיכה באוכלוסייה הענייה, מה שמתבטא בכך שנושאים כמו המלחמה בעוני אינם תופסים לרוב מקום מרכזי בשיח הפוליטי בתקופות של בחירות (Monnickendam & Gordon, 2010).

מתודולוגיה

עבודה זה מבקשת לסייע במתן תשובה לשאלה: **מדוע חרף שיעורי העוני והאי שוויון הגבוהים בישראל, היקף הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה הענייה הוא מהנמוכים בעולם המערבי?** השערת המחקר אותה נבחן היא שלהטרוגניות החברתית ולשסעים האתניים והדתיים-תרבותיים המאפיינים את החברה בישראל יש חלק מרכזי בהסברת מדיניות הרווחה הממשלתית. לאור העולה מהספרות המחקרית ומהנתונים אודות ישראל, השערת המחקר שלנו בנויה באופן הבא:

(א) השסעים המרכזיים כיום בחברה הישראלית הם השסע האתני בין יהודים לערבים והשסע הדתי-תרבותי בין יהודים לא חרדים ליהודים חרדים

(ב) שסעים אלו מתבטאים בהתגבשותן של שתי קבוצות מיעוט גדולות: הערבים והחרדים, המהווים יחד קרוב ל-30% מאוכלוסיית ישראל

(ג) קבוצות מיעוט אלו מאופיינות בשיעורי עוני גבוהים במיוחד ובייצוג עודף בקרב אוכלוסיית העניים, מה שמוביל לזיהוי תפיסתי בין לבין העניים בעיני הרוב היהודי שאינו חרדי

(ד) קבוצות אלה נמצאות במתח רב עם אוכלוסיית הרוב שעוינת אותם מסיבות שונות: הערבים נתפסים לעיתים כ"גיס חמישי" במדינת היהודים ואילו החרדים נתפסים לא אחת כ"פרזיטים" שאינם נושאים בנטל הצבאי והכלכלי

(ה) חרף נטייתם הבסיסית לעמדות יסוד סוציאל-דמוקרטיות בנוגע לעוני ולעניים בנוסח מערב-אירופאי, חברי אוכלוסיית הרוב (היהודים הלא חרדים) מתנגדים למדיניות רווחה נדיבה בשל העוינות שלהם כלפי קבוצות מיעוט אלו, שכן זו נתפסת כמנגנון להעברת כספים מקבוצת הרוב ה"עשירה" לעניים המזוהים עם קבוצות המיעוט אותם הם עוינים

(ו) הסיוע הנמוך אותו מעניקה הממשלה בישראל לאוכלוסייה הענייה הוא תוצר של העדפות הפרטים בנוגע למדיניות הרווחה הרצויה

שיטות המחקר המקובלות בספרות

בחינת הספרות המחקרית שעסקה בקשר שבין הטרוגניות אתנית לבין מדיניות רווחה מעלה כי עד כה נעשה שימוש במגוון מתודולוגיות על מנת לבחון את מארג הקשרים שבין הטרוגניות אתנית לבין מדיניות רווחה ועמדות בנוגע למדיניות רווחה. באופן כללי ניתן לחלק את שיטות המחקר בהן השתמשו המחקרים בנושא לשלוש קבוצות עיקריות: פוליטיקה השוואתית; ניסויי מעבדה; וניתוח סקרי עמדות ודעת קהל. השיטה הקלאסית והמקובלת ביותר בספרות היא זו העושה שימוש בפוליטיקה השוואתית. המחקרים המשתמשים בשיטה זו בוחנים למעשה את הקורלציה בין מידת ההטרוגניות של האוכלוסייה במדינה או באזור גיאוגרפי מוגדר אחר לבין מדיניות הרווחה או העמדות בנוגע למדינת הרווחה באותו אזור (למשל: Alesina & Glaeser, 2004; Sumino, 2014).

בשנים האחרונות, בעקבות ביקורת מתודולוגית שהדגישה את מגבלות שיטת המחקר ההשוואתית, מחקרים רבים החלו להשתמש בניסויי מעבדה בכדי לבחון את הקשר שבין שונות אתנית לבין עמדות בנוגע למדיניות רווחה. אלו הלכו על פי רוב בעקבות גישות מקובלות בקרב פסיכולוגים חברתיים וביקשו לבחון קשר זה בעזרת סדרת משחקים חברתיים, בעיקר משחק האמון, משחק הדיקטאטור ומשחק האולטימאטום (Stichnoth & van der Straeten, 2013). חוקרים אחרים ביקשו לבחון את הקשר הנ"ל בעזרת ניסויי מניפולציה מסוג פרימינינג (Priming Experiments). במחקר אחד, שהתייחס באופן ספציפי לתמיכה בנפגעי הוריקן קתרינה (2005), נעשה שימוש בתמונות ובתיאור ווקאלי על מנת לייצר מניפולציה בקרב הנבדקים בנוגע לרקע האתני-גזעי של הנפגעים (Fong and Luttmer, 2009), ובמחקרים אחרים, שבחנו תמיכה בחלוקה מחדש של העושר ובמתן סיוע ממשלתי לאוכלוסיות חלשות, המניפולציה נעשתה על ידי הוספת נתוני רקע המספרים או רומזים על הרקע האתני של מקבלי הסיוע (Donnelly, 2012; Reeskens & van der Meer, 2014). מחקרים אלו ביקשו לבדוק האם חשיפה של הנבדקים לרמזים אודות הרקע האתני של נמעני מדינת רווחה משפיעה על התמיכה שלהם במדיניות רווחה נדיבה.

שיטת מחקר נוספת בה נעשה שימוש לבחינת הקשר בין שונות אתנית לבין עמדות בנוגע למדיניות רווחה בחנה קשר זה באמצעות סקרי עמדות ודעת קהל. מחקרים שהשתמשו בשיטה זו בחנו את המתאם שבין עמדות של פרטים ביחס למיעוטים לבין עמדותיהם ביחס למדיניות רווחה, כאמצעי לבחינת ההשפעה של עוינות אתנית על עמדות בנוגע לחלוקה מחדש של העושר (למשל: Gilens, 1999).

שיטת המחקר

על פניו, נראה שמסקנות שיטת המחקר ההשוואתית עשויות לאשש את השערת המחקר שלנו. מחד, שיעור המיעוטים העניים בישראל (חרדים וערבים יחד) הוא מהגדולים בעולם המערבי, אם לא הגדול שבהם, ומאידך ממשלת ישראל היא בין המדינות המערביות המעניקות את הסיוע הנמוך ביותר לאוכלוסייה הענייה, מה שתואם באופן חד משמעי את התיאוריה המקובלת ואת חלק מהממצאים המופיעים בספרות. עם זאת, הממצאים האמביוולנטיים בנוגע לקשר שבין הטרוגניות אתנית למדיניות רווחה, העולים מן המחקרים הממוקדים בחקר המקרה האירופאי ומשתמשים גם הם בשיטת מחקר זו, מקשים עלינו מאוד להסיק בדרך זו מסקנות חד משמעיות. בנוסף, מסקנות המחקר ההשוואתי לא מספקות עברונו מידע בנוגע למנגנונים באמצעותם השונות האתנית מתרגמת למדיניות רווחה מצומצמת, עניין שהוא קריטי לבחינת השערת המחקר שלנו.

כאמור לעיל, המגמה הרווחת בספרות כיום היא לבחון את הקשר שבין שונות אתנית לעמדות בנוגע לחלוקה מחדש של העושר על ידי ניסויי מעבדה. עם זאת, נראה כי שיטות המחקר המקובלות כיום בתחום סובלות מחסרונות הפוגמים בתוקף שלהן, ולכן לא יכולנו להשתמש בהן עבור המחקר המקומי שלנו. כך, במרבית השיטות הללו נעשה שימוש במשחקים חברתיים, ולכן יישום שלהן במחקר שלנו איננו בעל תוקף חיצוני מספק, שכן הן בוחנות נדיבות ונטיות לחלוקה מחדש של העושר בקונטקסט קבוצתי מצומצם בתנאי מעבדה, ולא ניתן להסיק מהן בהכרח מסקנות כלפי הביטוי של 'תכונות' אלו במסגרת מדינתית, שהיא מורכבת ומסועפת בהרבה מזו הנבחנת בתנאי מעבדה. כמו כן, גם השיטות העושות שימוש בניסויי מניפולציה מסוג 'פריימינג' ובוחנות את ההשפעה של הדגשת הקשר שבין עוני ונזקקות לבין מוצא אתני על עמדות הנבדקים בשאלות של חלוקה מחדש של העושר ומדיניות רווחה אינן בעלות תוקף פנימי מספק עבורנו, שכן

ה'פריימינג' שהן מציעות דוחק למעשה בנבדקים להתייחס לשאלות אלו בקונטקסט אתני, מצב שאיננו משקף נאמנה את המציאות בה שאלות אלו עולות לדיון ציבורי בלא ההקשר האתני בהכרח. שיטות מחקר אלו 'מדלגות' למעשה על מתן תשובה לשאלה: 'האם אנשים חושבים על המוצא האתני של נמעני שירותי הרווחה כאשר הם עוסקים בשאלות הנוגעות למדיניות רווחה הרצויה?', ובוחנות רק כיצד הכנסת המימד האתני לשאלות אודות מדיניות הרווחה משפיעה על העדפות הפרטים.

לאור הבעיות המתודולוגיות הללו בשיטות המחקר הרווחות בספרות, מחקר זה עושה שימוש במתודולוגיה שטרם יושמה בתחום בו אנו עוסקים – ניתוח תהליכי חשיבה של נבדקים על ידי תרגילים של השלמת מילים (Word Completion Task - WCT). במתודולוגיה הזו הנבדקים מתבקשים לבצע משימות של השלמת מילים, והמילים בהן הם בחרו להשתמש משמשות אינדיקציה לנגישות הקוגניטיבית שלהם לנושאים מסויימים בזמן הניסוי (ראה למשל: Shu & al., 2012). בהתאם לכך, במסגרת שיטת המחקר שנבחרה נבקש לזהות את תהליכי החשיבה המרכיבים את ההעדפות של הפרטים בנוגע למדיניות הרווחה הרצויה על ידי תרגילים של השלמת מילים. לפי השערת המחקר שלנו ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה בקרב קבוצת הרוב מתווכת על ידי דימוי של זהות העניים כשייכים לקבוצת המיעוטים (חרדים ו/או ערבים) אותם הם עוינים. למעשה, השערה זו מורכבת משני תהליכי חשיבה נפרדים: (א) זיהוי תפיסתי בין 'עניים' לבין 'חרדים' או 'ערבים' ו-(ב) עוינות חברתית כלפי חרדים ו/או ערבים, כאשר השילוב בין שני תהליכי החשיבה הוא המוליד את ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה במקרה הישראלי. תרגילי השלמת המילים מאפשרים לנו לבחון האם ובאיזו מידה כאשר פרט שוקל את ההעדפות שלו בתחום מדיניות הרווחה מתעוררות אצלו הזהויות החברתיות של המיעוטים העניים (תת השערה ראשונה), והאם ובאיזו מידה יש לכך השפעה על העדפות המדיניות שלו (תת השערה שנייה).

מערך הניסוי

בחינת תת השערות המחקר התבצעה על ידי ניסוי מוטמע-סקר בו משולבים תרגילי השלמת מילים. הניסוי התבצע על מדגם של 802 נבדקים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הלא חרדית בישראל. הנבדקים התבקשו למלא שאלון אינטרנטי שנבנה באמצעות תוכנת

Qualtrics. השאלונים הועברו לנבדקים על ידי חברת הסקרים 'פאנל פרוייקט המדגם' בשני סבבים: הסבב הראשון התבצע במהלך מבצע 'צוק איתן' בחודש אוגוסט 2014 והשתתפו בו 398 נבדקים, והסבב השני התבצע במהלך חודש נובמבר 2014 והשתתפו בו 404 נבדקים. ביצוע הניסוי בשני מועדים שונים, בהם האווירה הציבורית שונה (תקופת מלחמה לעומת תקופה רגועה יותר), נועד על מנת לשלוט במשתנה הזמן ובהשתנות מצב הרוח הלאומי בישראל. השאלונים בהם נעשה שימוש בשני הסבבים הינם זהים לחלוטין, למעט תוספת של מספר שאלות דמוגרפיות שנוספו רק בשאלונים שהועברו בסבב השני של המחקר.

לאור העובדה כי הניסוי בוחן השפעות של טקסטים על מודעות וכלי המדידה בו נעשה שימוש הוא תרגילי השלמת מילים, ישנה חשיבות גבוהה לכך שהנבדקים יקראו את השאלות והטקסטים, יהיו מרוכזים במילוי השאלון ויענו עליו ברצף, ללא חזרות וללא הפסקות. לפיכך נעשה שימוש בשני מסגרים על מנת לסנן נבדקים שלא היו מרוכזים במילוי השאלון או שיש סבירות גבוהה לכך שהם שלא ענו עליו ברציפות. לצורך סינון הנבדקים שאינם מרוכזים במילוי השאלון הוספנו לשאלון שאלת סינון עליה התבקשו הנבדקים במפורש שלא לענות (ראה נספח ג'), כפי המקובל בניסויים הכוללים קריאת טקסטים כחלק מהמניפולציה (Oppenheimer et al., 2009; Sulitzeanu-Kenan & Halperin, 2013). הנבדקים שענו על שאלה זו הוסרו מהניתוח הסטטיסטי (334 נבדקים, כ-42%). לצורך סינון הנבדקים שיש חשש לכך שלא ענו על השאלון ברציפות הוסרו מהניתוח הסטטיסטי נבדקים שענו על השאלון במשך זמן שעלה על 11 דקות (169 נבדקים נוספים, כ-21%). לאחר השימוש בשני מסגרים אלו נותרו 299 נבדקים משני הסבבים שנמצאו תקינים לניתוח סטטיסטי לבחינת השערת המחקר.

הניסוי שנערך כלל שני חלקים עיקריים. בחלק הראשון של הניסוי בדקנו האם עיסוק במדיניות סיוע לאוכלוסייה הענייה מעורר זהויות חברתיות של חרדים וערבים (תת השערה ראשונה), ובחלק השני בדקנו האם המודעות לזהויות החברתיות של חרדים וערבים משפיעה על העדפות הפרטים בדבר סיוע לאוכלוסייה הענייה (תת השערה שנייה).

בחלק הראשון התבצע ניסוי: שתי קבוצות של נבדקים (קבוצות הניסוי) קיבלו פסקה המתארת דילמה ממשלתית בנוגע להיקף הרצוי של הסיוע לאוכלוסייה הענייה והתבקשו למלא מיד לאחר מכן 3 תרגילי השלמת מילים שניתן להשליםם באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים (קבוצה אחת) או לערבים (קבוצה שנייה) או באופן אחר, ואילו שתי קבוצות נוספות של נבדקים שימשו

כקבוצות ביקורת והתבקשו לבצע את אותם תרגילי השלמת מילים לאחר קריאה של פסקה המתארת דילמה ממשלתית בתחום אחר (מערכת הבריאות). תרגילי השלמת המילים בהם נעשה שימוש בניסוי לבדיקת נגישות קוגניטיבית לחרדים הם: ת ו ר _ (תורה), א ב _ _ י ס (אברכים), ו- י _ _ ב ו ת (ישיבות), ותרגילי השלמת המילים בהם נעשה שימוש לבדיקת נגישות קוגניטיבית לערבים הם: _ _ ב י ת (ערבית), _ א פ י ה (כאפיה) ו- מ ו _ מ ד (מוחמד). כאמור, בכל אחד מתרגילים אלו ניתן להשלים את המילה באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים או באופן אחר (למשל: תורן, אבודים, יריבות, חלבית, מאפיה ומועמד). השוואת מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים בין קבוצות הניסוי לבין קבוצות הביקורת אפשרה לבחון את תת ההשערה הראשונה לפיה העיסוק במדיניות סיוע לאוכלוסייה הענייה מעורר בקרב הנבדקים את הזהויות חברתיות של חרדים וערבים.

בחלקו השני של הניסוי נערכה בדיקת קורלציה לבחינת תת ההשערה השנייה: בדקנו את המתאם שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים לבין העדפות הנבדקים בנוגע לסיוע לאוכלוסייה הענייה, על פי תשובותיהם לשאלה ישירה בעניין. כביקורת, בחנו באופן דומה גם את הקורלציה בין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים לבין העדפות הנבדקים בנוגע לתקצוב מערכת הבריאות הציבורית.

לצורך הניסוי הוכנו 4 שאלונים. בכל אחד מהשאלונים הנבדקים התבקשו להתייחס הן לדילמה אודות היקף הסיוע הממשלתי הרצוי לאוכלוסייה הענייה (ניסוי) והן לדילמה אודות תקצוב מערכת הבריאות (ביקורת). כמחצית מהנבדקים קיבלו שאלונים בהם הם מתבקשים למלא תרגילי השלמת מילים הבוחנים נגישות קוגניטיבית לחרדים לאחר החשיפה לדילמה אודות היקף הסיוע הממשלתי הרצוי לאוכלוסייה הענייה (ניסוי) ותרגילי השלמת מילים הבוחנים נגישות קוגניטיבית לערבים לאחר החשיפה לדילמה אודות תקצוב מערכת הבריאות (ביקורת), וכמחצית מהם קיבלו שאלונים בהם הם מתבקשים למלא תרגילי השלמת מילים הבוחנים נגישות קוגניטיבית לערבים לאחר החשיפה לדילמה אודות היקף הסיוע הממשלתי הרצוי לאוכלוסייה הענייה (ניסוי) ותרגילי השלמת מילים הבוחנים נגישות קוגניטיבית לחרדים לאחר החשיפה לדילמה אודות תקצוב מערכת הבריאות (ביקורת). על מנת לשלוט על השפעת סדר המדידה הוכנו הן שאלונים הפותחים בדילמה אודות הסיוע לאוכלוסייה הענייה (ניסוי) והן שאלונים הפותחים בדילמה אודות מערכת תקצוב מערכת הבריאות (ביקורת). לכל אחד מהשאלונים נוסף בפתחה

שאלון דמוגרפי קצר, הכולל גם את השאלה לסינון נבדקים שאינם קוראים את ההוראות. מבנה ארבעת השאלונים הוא כדלהלן:

שאלון	פתיחה	נושא הדילמה	קבוצת תרגילים	נושא הדילמה	קבוצת תרגילים
1	שאלון דמוגרפי	הסיוע לעניים	"מילים חרדים"	מערכת הבריאות	מילים "ערבים"
2	שאלון דמוגרפי	הסיוע לעניים	מילים "ערבים"	מערכת הבריאות	מילים "חרדים"
3	שאלון דמוגרפי	מערכת הבריאות	מילים "ערבים"	הסיוע לעניים	מילים "חרדים"
4	שאלון דמוגרפי	מערכת הבריאות	מילים "חרדים"	הסיוע לעניים	מילים "ערבים"

שאלונים מס' 1 ו-2 מצורפים בנספח ד' (שאלונים 3-4 לא צורפו, שכן הם זהים בתוכנם לשאלונים 1 ו-2, בהיפוך סדר השאלות).

מדידת המשתנים ומשתני הבקרה

המשתנים בהם ערכנו שימוש במחקר נמדדו באמצעות סולם מדידה רציף, אורדינאלי או בינארי. בחלקים הניסויים, המשתנה Treatment משמש משתנה דמה בינארי המקבל את הערך 0 כאשר התצפית שייכת לקבוצות הביקורת ואת הערך 1 כאשר התצפית שייכת לקבוצות הניסוי. בהמשך, המשתנה הרציף Words מבטא את מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים, ומקבל בהתאם ערכים בין 0-3. לבסוף, העדפות הפרט בנוגע להיקף הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה הענייה נמדדו באמצעות המשתנה הרציף Policy המקבל ערכים בין 1-9 בהתאם לתשובות הנבדקים, כאשר: $1 =$ יש לצמצם את המיסים ולהקטין את הסיוע לעניים, $5 =$ אין צורך לשנות את המדיניות הקיימת ו- $9 =$ יש להעלות את המיסים ולהגדיל את הסיוע לעניים. העדפות הפרט בנוגע לתקצוב מערכת הבריאות הציבורית (ביקורת) נמדדו אף הם באופן דומה. כמשתני בקרה לניסוי, נערך שימוש בשני משתני דמה בינאריים ובמספר משתנים דמוגרפיים שנאספו מהמשתתפים:

- סדר המדידות (Second): משתנה דמה בינארי המקבל את הערך 0 אם התצפית הופיעה ראשונה בשאלון של הנבדק ואת הערך 1 אם התצפית הופיעה שנייה בשאלון של הנבדק

- סבב הניסוי (Experiment) : משתנה דמה בינארי המקבל את הערך 0 כאשר התצפית שייכת לסבב הראשון של הניסוי ואת הערך 1 כאשר התצפית שייכת לסבב השני של הניסוי
- גיל (Age) : משתנה רציף ע"פ דיווח עצמי של המשתתפים
- עמדה בתחום החברתי-כלכלי (IdEconomic) : משתנה רציף ע"פ דיווח עצמי של המשתתפים בין 1-9, כאשר 1 מבטא את העמדה השמאלית ביותר ו-9 מבטא את העמדה הימנית ביותר
- השכלה (Education) : משתנה בינארי - 0 = ללא השכלה אקדמית, 1 = בעל השכלה אקדמית, אף בלא זכאות לתואר (הנבדקים נתבקשו לדווח על רמת השכלתם על ציר אורדינאלי)
- מוצא (Origin) : משתנה בינארי - 0 = יליד ישראל, 1 = יליד חוץ לארץ (הנבדקים נתבקשו לדווח על ארץ הלידה שלהם ושל אביהם)
- השכלת האם (Mother Education) : משתנה בינארי - 0 = ללא השכלה אקדמית, 1 = בעלת השכלה אקדמית, אף בלא זכאות לתואר (הנבדקים נתבקשו לדווח על רמת ההשכלה של אימם על ציר אורדינאלי)
- רקע בלימודי כלכלה (MicroMacro) : משתנה בינארי ע"פ דיווח עצמי של המשתתפים - 0 = לא השתתף בקורס במיקרו כלכלה או בקורס במאקרו כלכלה במסגרת לימודים אקדמיים, 1 = השתתף בקורס במיקרו כלכלה ו/או בקורס במאקרו כלכלה במסגרת לימודים אקדמיים

ניתוח הנתונים הדמוגרפיים של 299 הנבדקים שנותרו לאחר הסינון מעלה כי הגיל הממוצע של הנבדקים הוא בקירוב 39, וכי אחוז הנשים באוכלוסיית המחקר גבוה במעט מאחוז הגברים (כ-52%). כמו כן, מרבית המשתתפים במחקר הינם בעלי השכלה אקדמית כלשהי (כ-66%), ובממוצע, הם מחזיקים בעמדות מרכז-שמאל בתחום החברתי-כלכלי ובעמדות מרכז-ימין בתחום המדיני-בטחוני. לוח מס' 7 מציג בפירוט את המאפיינים הדמוגרפיים של 299 המשתתפים שנתוניהם נותחו במסגרת המחקר, על פי המשתנים שהוצגו לעיל. ללוח נוספו שני משתנים נוספים שאף על פי שהם לא הוכנסו למבחני הרגרסיה, הם מספקים מידע חשוב אודות הרקע של המשתתפים (מין ועמדה בתחום המדיני-בטחוני).

לוח מס' 7: סטטיסטיקה תיאורית של המשתנים בהם נעשה שימוש במחקר (אופן הדיווח על המשתנה מופיע בסוגריים)

	Experiment 1	Experiment 2	Both Experiments
N	157	142	299
Gender (Female)	57.3%	45.8%	51.8%
Age (Average)	39.18 (SD = 14.0)	37.85 (SD = 12.8)	38.55 (SD = 13.4)
IdEconomic (Average)	4.47 (SD = 1.9)	4.61 (SD = 2.0)	4.54 (SD = 1.9)
IdSecurity (Average)	5.92 (SD = 2.2)	5.80 (SD = 2.2)	5.86 (SD = 2.2)
Education (Academic)	61.1%	71.1%	65.9%
Mother Education (Academic)	36.9%	36.6%	36.8%
Origin (Israel)	89.2%	93.0%	91.0%
MicroMacro (Studied)	22.9%	30.3%	26.4%

לכל מבחני הרגרסיה המרובה שנערכו במסגרת המחקר נוסף מבחן VIF לבדיקת מולטי קוליאנאריות. בכל המקרים תוצאות המבחן שללו חשש למולטי קוליאנאריות בין המשתנים.

ניסוי מקדים (פיילוט) לבחינת מהימנות כלי המדידה

לפני ביצוע הניסוי, ערכנו ניסוי מקדים (פיילוט) לבחינת המהימנות של כלי המדידה של תרגילי השלמת מילים. לצורך כך, בחנו כיצד משפיעה החשיפה לחרדים ולערבים על כמות המילים שמשלימים נבדקים באופן המבטא, לכאורה, נגישות קוגניטיבית לקבוצות אוכלוסייה אלו.

הניסוי המקדים התבצע על מדגם של 55 נבדקים. הנבדקים התבקשו למלא שאלון אינטרנטי שנבנה בפלטפורמה שמציעה חברת Google באמצעות Google Drive. השאלון הועבר לחלק מהנבדקים באמצעות הדואר האלקטרוני והרשתות חברתיות ישירות על ידי עורך המחקר וכן עבר לנבדקים נוספים באופן ויראלי. לאור העובדה כי מדובר בניסוי מקדים הנועד לתיקוף כלי המחקר בלבד לא נאספו נתונים דמוגרפיים על המשתתפים ולא נעשתה הקפדה מסודרת על ייצוגיות המדגם.

הניסוי נערך באופן הבא: שתי קבוצות של נבדקים (קבוצות ניסוי) התבקשו להתייחס לדילמות תקצוב עירונית הנוגעות לעיר חרדית (בני ברק) או לעיר ערבית (אום אל-פחם), כאשר בין הדילמה לבין מתן התשובה על ידי הנבדקים 'נשתלו' תרגילי השלמת מילים הבוחנים לכאורה נגישות

קוגניטיבית לחרדים או לערבים (בהתאמה). שתי קבוצות אחרות (ביקורת) התבקשו להתייחס לאותן דילמות ולהשלים את אותם תרגילי השלמת מילים בהתייחס לעיר ניטראלית מבחינת הזיהוי החברתי (נס ציונה). ההבדל בין קבוצות הניסוי לקבוצות הביקורת במספר הממוצע של המילים שהושלמו באופן המבטא לכאורה נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים אפשר לבחון האם תרגילי השלמת המילים אכן בוחנים באופן מהימן נגישות קוגניטיבית לחרדים ולערבים.

לצורך הניסוי המקדים הוכנו 4 שאלונים. בכל אחד מהשאלונים הנבדקים התבקשו להשלים הן את תרגילי השלמת המילים הבוחנים, לכאורה, נגישות קוגניטיבית לחרדים והן תרגילים הבוחנים, לכאורה, נגישות קוגניטיבית לערבים, כאשר קבוצה תרגילים אחת הופיעה לאחר חשיפה מוגברת לחרדים (עיריית בני ברק) או לערבים (עיריית אום אל-פחם) וקבוצת התרגילים השנייה שימשה כביקורת והופיעה שלא לאחר חשיפה לקבוצות אוכלוסייה אלו (עיריית נס ציונה). על מנת לשלוט על השפעת סדר המדידה הוכנו הן שאלונים הפותחים בתרגילי השלמת מילים לאחר חשיפה לחרדים או לערבים והן שאלונים הפותחים בתרגילי השלמת מילים שלא לאחר חשיפה לקבוצות אוכלוסייה אלו. מבנה ארבעת השאלונים הוא כדלהלן:

שאלון	מושא הדילמה	קבוצת תרגילים	מושא הדילמה	קבוצת תרגילים
1	עיריית בני ברק	מילים "חרדים"	עיריית נס ציונה	מילים "ערבים"
2	עיריית אום אל-פחם	מילים "ערבים"	עיריית נס ציונה	מילים "חרדים"
3	עיריית נס ציונה	מילים "ערבים"	עיריית בני ברק	מילים "חרדים"
4	עיריית נס ציונה	מילים "חרדים"	עיריית אום אל-פחם	מילים "ערבים"

שאלונים מס' 1 ו-2 מצורפים בנספח ה' (שאלונים 3-4 לא צורפו, שכן הם זהים בתוכנם לשאלונים 1 ו-2, בהיפוך סדר השאלות).

תוצאות המחקר

בחינת המהימנות של כלי המדידה

בניסוי המקדים לבחינת מהימנות כלי המחקר של תרגילי השלמת המילים השתתפו 55 נבדקים. ניתוח סטטיסטי של תוצאות הניסוי העלה כי כלי המחקר מהימן ואופן השלמת המילים על ידי הנבדקים אכן מלמד על רמת הנגישות הקוגניטיבית שלהם לחרדים ולערבים. לפי הממצאים, הנבדקים שנתבקשו להשלים את התרגילים לאחר חשיפה מוגברת לחרדים (עיריית בני ברק) או לערבים (עיריית אום אל-פחם) השלימו בממוצע מספר כפול של מילים (בקירוב) באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לאחת הקבוצות, ביחס לאנשים שלא נחשפו לקבוצות אלו (ביקורת – עיריית נס ציונה). נבדקים שנחשפו לחרדים השלימו בממוצע 1.38 מילים באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים ($SD = 0.85$), זאת לעומת נבדקים שלא נחשפו לחרדים שהשלימו בממוצע 0.76 מילים באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לקבוצת אוכלוסייה זו ($SD = 0.83$). באופן דומה, נבדקים שנחשפו לערבים השלימו בממוצע 0.93 מילים באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לערבים ($SD = 0.80$), לעומת 0.46 מילים בממוצע שהשלימו נבדקים שלא נחשפו לערבים ($SD = 0.71$). בנוסף, נערך מבחן רגרסיה לינארית אורדינאלית (מבחן דו צדדי) לבחינת ההבדלים במספר המילים שהושלם באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לאחת הקבוצות (Words) בין נבדקים שנחשפו לאחת הקבוצות לפני תרגילי השלמת המילים לבין נבדקים שלא נחשפו לאחת הקבוצות לפני התרגילים (Treatment). תוצאות מבחן הרגרסיה היו מובהקות הן ביחס לתרגילי השלמת מילים הבוחנים נגישות קוגניטיבית לחרדים ($B = 0.656, SE = 0.228, P = 0.006$) והן ביחס לתרגילי השלמת מילים הבוחנים נגישות קוגניטיבית לערבים ($B = 0.408, SE = 0.196, P = 0.043$) (ראה לוח מס' 8).

האם עיסוק במדיניות סיוע לאוכלוסייה הענייה מעורר זהויות חברתיות של חרדים וערבים?

תת ההשערה הראשונה של המחקר הינה שהעיסוק במדיניות הסיוע לאוכלוסייה הענייה בישראל מעורר בקרב הרוב היהודי הלא חרדי את הזהויות החברתיות של המיעוטים העניים (חרדים

וערבים). לצורך בחינת תת-השערה זו נערך מבחן רגרסיה מרובה הבדק את השפעת העיסוק במדיניות סיוע לעניים (Treatment) על מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים (Words), תוך שליטה במשתנים של סדר המדידות (Second) וסבב הניסוי (Experiment). תוצאות מבחן הרגרסיה מסוכמות בלוח מס' 9.

לוח מס' 9: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין חשיפה לדילמה בדבר סיוע לעניים (Treatment) לבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים (Words)

	Experiment 1		Experiment 2		Both Experiments	
	Words Haredic (C)	Words Arabs (D)	Words Haredic (E)	Words Arabs (F)	Words Haredic (G)	Words Arabs (H)
Treatment	.136 (.137)	-.037 (.107)	-.077 (.120)	-.050 (.108)	.035 (.092)	-.044 (.076)
Second	-.053 (.137)	-.074 (.107)	.031 (.120)	-.101 (.109)	-.015 (.092)	-.087 (.076)
Experiment	-	-	-	-	-.066(.092)	.093 (.076)
constant	.741 (.122)****	.551 (.095)****	.733 (.109)****	.663 (.094)****	.768 (.092)****	.561 (.076)****
N	157	157	142	142	299	299
Model's statistic	.604	.279	.247	.514	.233	1.031
Adjusted R Square	.000	.000	.000	.000	.000	.000

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

כפי שניתן לראות בלוח (מודל H), מבחן הרגרסיה העלה כי העיסוק בדילמה אודות היקף הסיוע הממשלתי לעניים לא העלה בקרב הנבדקים את המודעות לאוכלוסייה הערבית ($B = -0.044$, $SE = 0.076$). לעומת זאת (מודל G), העיסוק בדילמה זו העלה בקרב הנבדקים את המודעות לאוכלוסייה החרדית, אך לא באופן מובהק ($B = 0.035$, $SE = 0.092$). השוואה בין שני הסבבים של הניסוי מלמדת כי מגמה זו אף מתקיימת בסבב הראשון של הניסוי בלבד (מודל C), ואילו בסבב השני של הניסוי נמצאה מגמה הפוכה (מודל E). ממכלול הדברים עולה כי הממצאים לא

תומכים בתת ההשערה הראשונה לפיה העיסוק במדיניות הסיוע לעניים מגביר את המודעות למיעוטים העניים בחברה הישראלית – החרדים והערבים.

האם המודעות לחרדים משפיעה על העדפות הפרט בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים?

בחלקו השני של הניסוי נערך מבחן רגרסיה לבחינת המתאם בין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים (Words) לבין תשובות הנבדקים לשאלה בדבר היקף הסיוע הממשלתי הרצוי לאוכלוסייה הענייה (Policy). לאור העובדה כי לא נמצאו סימוכין בממצאים לתת השערת המחקר הראשונה לא ניתן להניח כי חלקו השני של הניסוי בוחן האם הזיהוי בין עניים לבין חרדים או ערבים משפיע על העדפות הפרט בדבר היקף הסיוע לעניים. במצב זה, המתאם בין המשתנה Words לבין המשתנה Policy בוחן לכל היותר האם מודעות גבוהה יותר לקבוצות אוכלוסייה אלו משפיעה על העדפות הפרט בתחום זה. בדיקה זו דומה למעשה לניסויים שנערכו בארצות הברית, באנגליה ובהולנד ובחנו כיצד הכנסת המימד האתני לשאלות אודות מדיניות הרווחה משפיעה על העדפות הפרטים (Fong and Luttmer, 2009; Donnelly, 2012; Reeskens & van der Meer, 2014), רק שבמקרה שלנו הכנסת המימד האתני לא נעשתה באופן חיצוני על ידי החוקרים אלא היא פרי תהליך חשיבה טבעי של הנבדקים.

למבחן הרגרסיה שנערך לצורך בחינת השפעת המודעות לחרדים על העדפות המדיניות של הפרט בדבר הסיוע לאוכלוסייה הענייה נוספו מספר משתני בקרה דמוגרפיים: עמדה בתחום החברתי-כלכלי (IdEconomic), גיל (Age), השכלה (Education), מוצא (Origin) והשכלת האם (Mother Education), וכן משתנה דמה בינארי המבטא את סבב הניסוי בו נערכה התצפית (Experiment). משתנה הדמה המבטא את מיקום השאלה אודות הסיוע לעניים בשאלון עליו ענה הנבדק (Second) הוסר מהרגרסיה לאחר שנמצא כי השפעתו איננה מובהקת. תוצאות מבחן הרגרסיה מסוכמות בלוח מס' 10.

לוח מס' 10: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים (Words) לבין העדפות בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים (Policy)

	Experiment 1		Experiment 2		Both Experiments	
	Policy Poverty (I)	Policy Control (J)	Policy Poverty (K)	Policy Control (L)	Policy Poverty (M)	Policy Control (N)
Words	-.452 (.228)*	.276 (.240)	-.242 (.334)	-.050 (.319)	-.317 (.190)*	.092 (.189)
Experiment	-	-	-	-	-.538 (.299)*	-.219 (.297)
IdEconomic	-.566 (.108)****	-.193 (.104)*	-.438 (.118)****	-.210 (.119)*	-.478 (.079)****	-.205 (.077)***
Age	.015 (.015)	.015 (.017)	-.008 (.019)	.024 (.020)	.004 (.012)	.023 (.013)*
Education	.174 (.422)	1.122 (.438)**	-.944 (.520)*	.235 (.544)	-.256 (.330)	.663 (.333)**
Origin	-.283 (.662)	-1.465 (.659)**	1.262 (.774)	-.562 (1.191)	.454 (.502)	-1.132 (.583)*
Mother Education	-.325 (.461)	.593 (.448)	.052 (.541)	.599 (.517)	-.139 (.351)	.582 (.333)*
constant	8.031 (.984)****	4.914 (.844)****	8.092 (1.053)****	5.148 (1.030)****	8.057 (.749)****	5.026 (.643)****
N	74	83	70	72	144	155
Model's statistic	5.307****	3.069***	2.769**	.934	5.809****	2.879***
Adjusted R Square	.261	.131	.133	.000	.191	.079

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

כפי שניתן לראות (מודל M), לפי תוצאות מבחן הרגרסיה המרובה ישנו מתאם שלילי ומובהק בין המודעות לחרדים לבין תמיכה בסיוע נרחב לאוכלוסייה הענייה ($B = -0.317$, $SE = 0.190$, $P = 0.099$). כלומר: ככל שהמודעות לחרדים עולה, כך התמיכה בסיוע נרחב לעניים פוחתת. בנוסף, השוואת תוצאות מבחן הרגרסיה הנ"ל לתוצאות הרגרסיה בקבוצות הביקורת (מודל N), שנשאלו בעניין תמיכה בהגדלת תקציב מערכת הבריאות, מעלה כי ישנו פער גדול ומובהק של 0.409 במקדם הרגרסיה B של המשתנה המסביר Words בהשפעה על המשתנה המוסבר Policy. כלומר, המודעות לחרדים נמצאה קשורה לירידה בתמיכה בסיוע לעניים, אך לא נמצאה קשורה לירידה בתמיכה בתקצוב מערכת בריאות.

השוואה בין שני הסבבים של הניסוי מעלה כי בשניהם נמצא מתאם שלילי בין המודעות לחרדים לבין תמיכה בסיוע נרחב לאוכלוסייה הענייה, אך רק בסבב הראשון מתאם זה נמצא מובהק (I).

האם המודעות לערבים משפיעה על העדפות הפרט בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים?

בדומה למבחן הרגרסיה שנערך לבחינת המתאם בין המודעות לחרדים לבין העדפות הפרט בדבר היקף הסיוע לעניים, גם למבחן הרגרסיה שנערך לבחינת המתאם בין המודעות לערבים לבין העדפות בתחום זה נוספו מספר משתנה בקרה דמוגרפיים: עמדה בתחום חברתי-כלכלי (IdEconomic), גיל (Age), והשכלה (Education), וכן משתנה דמה בינארי המבטא את סבב הניסוי בו נערכה התצפית (Experiment). משתנה הדמה המבטא את מיקום השאלה אודות הסיוע לעניים בשאלון עליו ענה הנבדק (Second) הוסר גם מהרגרסיה הזו לאחר שנמצא כי השפעתו איננה מובהקת. תוצאות מבחן הרגרסיה מסוכמות בלוח מס' 11.

לוח מס' 11: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לערבים (Words) לבין העדפות בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים (Policy)

	Experiment 1		Experiment 2		Both Experiments	
	Policy Poverty (O)	Policy Control (P)	Policy Poverty (Q)	Policy Control (R)	Policy Poverty (S)	Policy Control (T)
Words	.476 (.291)	-.588 (.335)*	-.006 (.353)	.152 (.382)	.238 (.225)	-.227 (.248)
Experiment IdEconomic	-	-	-	-	.152 (.296)	-.036 (.315)
Age	-.148 (.103)	-.332 (.119)***	-.207 (.117)*	-.294 (.117)**	-.179 (.077)**	-.305 (.083)****
Education	-.370 (.417)	.131 (.472)	-.717 (.518)	.095 (.495)	-.626 (.322)*	.117 (.340)
constant	6.144 (.808)****	6.234 (.911)****	6.035 (.992)****	6.376 (1.023)****	6.059 (.630)****	6.368 (.692)****
N	83	74	72	70	155	144
Model's statistic	1.753	3.767***	2.086*	1.715	2.501**	3.757***
Adjusted R Square	.035	.132	.058	.040	.046	.088

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

כפי שניתן לראות (מודל S), תוצאות מבחן הרגרסיה המרובה מעלות שישנו מתאם חיובי אך לא מובהק בין המודעות לערבים לבין תמיכה בסיוע נרחב לאוכלוסייה הענייה ($B = 0.238$, $SE = 0.225$). השוואה בין שני הסבבים של הניסוי מעלה כי בעוד בסבב הראשון של הניסוי נמצא מתאם חיובי בין המודעות לערבים לבין תמיכה בסיוע נרחב לעניים (מודל O), בסבב השני של הניסוי ישנו מתאם שלילי קטן ביותר בין המשתנים (מודל Q). בשני הסבבים הממצאים אינם מובהקים.

השפעת הרקע בלימודי כלכלה

מחקרים מצאו כי לסטודנטים ולבוגרי לימודים אקדמיים בתחום הכלכלה ישנן נטיות ועמדות שונות משאר האוכלוסייה (ראה למשל: Frank et al., 1993; Cipriani et al., 2009). מאחר ואנו עוסקים בשאלה כלכלית של חלוקת משאבים במדינה בחנו האם לרקע הכלכלי של הנבדקים יש השפעה על העדפות המדיניות שלהם. בדיקה זו מעניינת גם לאור העבודה שמקובל להניח שלבוגרי לימודים אקדמיים בתחום הכלכלה ישנו תפקיד חשוב בעיצוב המדיניות הכלכלית בישראל.

משתנה הרקע בלימודי כלכלה נמדד באמצעות שאלה בשאלון הדמוגרפי אודות השתתפות הנבדקים בקורסים במיקרו כלכלה ובמאקרו כלכלה (MicroMacro). לצורך בדיקת ההשפעה של משתנה זה נבנה משתנה אינטראקציה השווה ערך למכפלת המשתנה MicroMacro במספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או לערבים (Words), ונערך מבחן רגרסיה מרובה (מבחן דו צדדי) על המשתנה המוסבר Policy הכולל את המשתנים: Words, MicroMacro ו-MicroMacro*Words, וכן משתנה דמה בינארי המבטא את סבב הניסוי בו נערכה התצפית (Experiment). משתנה הדמה המבטא את מיקום השאלה אודות הסיוע לעניים בשאלון עליו ענה הנבדק (Second) הוסר גם מהגרסיה הזו לאחר שנמצא כי השפעתו איננה מובהקת. מבחן הרגרסיה מצא כי השפעת המודעות לחרדים על התמיכה בסיוע לעניים בקרב אנשים חסרי רקע בלימודי כלכלה הינה חיובית ולא מובהקת ($B = 0.102$, $SE = 0.237$), ואילו השפעת המודעות לחרדים על התמיכה בסיוע לעניים בקרב אנשים בעלי רקע בלימודי כלכלה הינה שלילית ומובהקת ($B = -0.442$, $P = 0.034$). בדיקות דומות שבדקו את השפעת המודעות לערבים על התמיכה בסיוע לעניים בקרב אנשים בעלי רקע כלכלה, וכן בדיקות מקבילות הנוגעות לקבוצות הביקורת, לא העלו תוצאות מובהקות. כמו כן, גם בדיקות שהשתמשו במשתנה אינטראקציה השווה ערך למכפלת המשתנה MicroMacro במשתנה Treatment על מנת לבחון האם בקרב אנשים בעלי רקע בכלכלה העיסוק במדיניות הסיוע לעניים מעורר את הזהויות החברתיות של חרדים ו/או ערבים לא הניב תוצאות מובהקות.

סיכום ומסקנות

עבודה זו עסקה בגורמים המביאים לכך שהיקף הסיוע הממשלתי לעניים בישראל הוא מהנמוכים בקרב המדינות המפותחות. השוואת היקף השירותים וההטבות בכסף ובעין שמעניקה הממשלה בישראל לאוכלוסייה הענייה ביחס למקובל במדינות המפותחות העלה שבמרבית המדדים וסוגי התמיכות שנבדקו ישראל נמצאת מתחת לממוצע. מספר מועט של חוקרים ישראלים עסקו בשאלה זו, אך עד כה לא נערך כל מחקר אמפירי הבוחן את הגורמים להיקף הסיוע הנמוך. עבודה זו הציעה לראשונה בחינה אמפירית של אחד הגורמים האפשריים להיקף הסיוע הנמוך אותו מעניקה הממשלה לעניים: הטרוגניות החברה בישראל. הספרות הענפה שעסקה בנושא באופן השוואתי ומקומי הראתה כי כאשר ישנם מיעוטים עניים משמעותיים הנמצאים ביחסי עוינות עם אוכלוסיית הרוב, השונות החברתית עשויה להוביל למדיניות רווחה מוגבלת. ממצאי ספרות זו העלו כי ניתוח זה מתאים למקרה האמריקאי שם שיעורי העוני הגבוהים בקרב האפרו-אמריקאים והיחסים העוינים בינם לבין אוכלוסיית הרוב הלבנה מובילים לרמה נמוכה של חלוקה מחדש של העושר. לעומת זאת, הממצאים אמביוולנטיים בנוגע לשאלה האם ניתוח זה מתאים גם למקרה האירופאי ולמתח שבין הרוב האירופאי הלבן לבין קבוצות המהגרים הרבות הפוקדות את היבשת. על רקע השונות האפשרית בין אירופה לארצות הברית נקודה זו, בחינת המקרה הישראלי כמקרה מערבי נוסף אך ייחודי במאפייניו מעניינת במיוחד. העובדה כי ממצאי המחקר לא תומכים בהשערה לפיה ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה בישראל נובעת מזיהוי בין העניים לבין המיעוטים העניים הגדולים בישראל – חרדים וערבים – מחזקת את העמדה לפיה הדומיננטיות של המרכיב הדמוגרפי בעיצוב מדיניות הרווחה היא חלק מה'ייחודיות האמריקאית' (US Exceptionalism) ושאינן טרייד-אוף הכרחי בין אוכלוסייה הטרוגנית לבין רמה גבוהה של חלוקה מחדש של העושר.

לאור הקשיים בהסקת מסקנות מקומיות מהמחקר ההשוואתי בתחום והעובדה כי הוא לא יכול לספק מידע מהימן אודות המנגנונים דרכם הטרוגניות אתנית משפיעה על מדיניות הסיוע לעניים, בחרנו במחקר להשתמש בניסוי מוטמע-סקר על מנת לבחון את השערת המחקר. גישה זו מקובלת כיום בספרות העוסקת בקשר שבין הטרוגניות האוכלוסייה לבין עמדות בנוגע למדיניות הרווחה הרצויה. כך, מספר חוקרים במדינות שונות השתמשו בניסויי 'פריימינג' (Priming Experiments) על מנת לבחון כיצד הכנסה של המימד האתני לשאלות אודות מדיניות הרווחה הרצויה משפיעה

על העדפות הפרטים. ממצאי המחקרים האלו אמנם העלו כי השפעת ה'אתניות' על העדפות הפרטים הינה שלילית ומובהקת (למשל: Reeskens & van der Meer, 2014), אך לטעמנו הניסויים האלו לוקים בתוקף הפנימי שלהם. במציאות הטבעית, כאשר אנשים מתחבטים בסוגיית הנוגעות למדיניות רווחה ולתמיכה באוכלוסייה הענייה, הם לא בהכרח עושים זיהוי – מודע או לא מודע – בין העניים לבין מיעוטים אתניים או חברתיים. המחקרים האלו אמנם מראים כי במספר מדינות שונות בעולם כאשר דוחקים באנשים לחשוב על המוצא האתני של העניים ההתנגדות שלהם למדיניות רווחה נדיבה עולה, אך לא ניתן להסיק מהם כי אנשים באופן טבעי עושים את הקישור בין עניים לבין מיעוטים אתניים. לכן במחקר זה בחרנו בדרך אחרת, הבוחנת קודם כל האם עיסוק במדיניות הסיוע לעניים מגביר את המודעות למיעוטים חברתיים עניים, וזאת באמצעות שימוש במתודולוגיה של תרגילי השלמת מילים כאינדיקציה לנגישות קוגניטיבית של הנבדקים לנושאים מסויימים (Word Completion Task - WCT). ממצאי המחקר שהתקבלו אינם תומכים בהשערה לפיה העיסוק בדילמה אודות סיוע לאוכלוסייה הענייה מגביר את המודעות לחרדים ו/או לערבים בקרב ישראלים יהודים שאינם חרדים. ניתן לפרש ממצאים אלו במספר אופנים. ראשית, ממצאים אלו מעמידים בספק את מסקנות המחקרים ממדינות אחרות בעולם הקושרות בין הטרוגניות אתנית לבין עמדות כלפי מדינת הרווחה, שכן אפשר ואילו מחקרים אלו היו בוחנים קודם כל האם אנשים מכניסים את המימד האתני באופן טבעי להתלבטות בנוגע למדיניות הרווחה והסיוע לעניים הם היו מגיעים למסקנות אחרות. בנוסף, מבחינת המקרה הישראלי, אפשר והממצאים מלמדים על כך שבשונה מארצות הברית ואולי גם ממדינות אירופה, להרכב הדמוגרפי של האוכלוסייה בישראל אין השפעה משמעותית על עיצוב מדיניות הרווחה והעדפות הפרטים. מנגד, אפשר שכיול של המתודולוגיה על ידי בחירת 'פריימינג' אחר לדילמה אודות הסיוע הממשלתי לעניים או התמקדות בסוגי תמיכות ספציפיות – כמו קצבאות ילדים למשל – היו מובילים לממצאים התומכים בהשערת המחקר שלנו. מחקרים עתידיים שיעשו שימוש במתודולוגיה זו, בהתאמות ובשינויים נדרשים, לבחינת השפעת הטרוגניות האוכלוסייה על מדיניות הרווחה בישראל ובמדינות מערביות אחרות, וכן מחקרים שיבדקו את המתאם בין משתנים אלו בישראל באמצעות מתודולוגיות מחקריות אחרות, יאפשרו להכריע בין הפרשנויות השונות האפשריות לממצאי המחקר.

מבחינת המקרה הישראלי ומדיניות הרווחה בישראל, ממצאי המחקר מעלים כי העוני הרב המאפיין את האוכלוסייה הערבית בישראל ככל הנראה אינו מוביל את הישראלים היהודים

שאינם חרדים להתנגדות למדיניות רווחה נדיבה. לפי הממצאים, לא רק שישראלים יהודים אינם מקשרים בין עוני לבין ערבים, גם המודעות לערבים בעת עיסוק בדילמה אודות היקף התמיכה הממשלתית באוכלוסייה הענייה לא גורמת להם להעדיף מדיניות רווחה מצומצמת יותר. ממצא זה עשוי להיחשב כמפתיע על רקע העובדה כי קרוב למחצית מהעניים הם ערבים ולמעלה ממחצית מהערבים הם עניים, וכן בהינתן המתיחות הקיימת בין יהודים לערבים במדינת ישראל. מוצע כי מחקר עתידי יבחן באופן ספציפי את העדר ההשפעה של שיעורי העוני הגבוהים בחברה הערבית על דעת הקהל בישראל בנוגע לסיוע לאוכלוסייה הענייה.

לעומת ממצאים אלו, ממצאים שונים התקבלו בנוגע להשפעת העוני באוכלוסייה החרדית בישראל על העדפות הפרטים בנוגע לסיוע לאוכלוסייה הענייה. אף שהממצאים לא תומכים בהשערה לפיה העיסוק במדיניות הסיוע לעניים מגביר את המודעות לחרדים, הם מלמדים על כך שמודעות גבוהה לחרדים בעת התלבטות בדילמה אודות מדיניות הסיוע הממשלתי לעניים מגבירה את ההתנגדות למדיניות רווחה נדיבה. מודעות לחרדים, בניגוד למודעות לערבים, מעלה את התמיכה במדיניות רווחה מוגבלת בקרב ישראלים יהודים שאינם חרדים. ניתן להניח שהסיבות לכך קשורות להתנגדות הרחבה בציבור הישראלי למימון אורח החיים הייחודי של החרדים ולביקורת על כך שקבוצת אוכלוסייה זו אינה נושאת בנטל הצבאי והכלכלי. מחקר עתידי בתחום יכול לנסות לרדת לשורשי המתיחות בין חרדים לשאינם חרדים בישראל וכן לבחון בכלים נוספים את ההשפעה שלה על מדיניות הרווחה בישראל.

ממצאי המחקר מצאו גם כי ישנו הבדל מובהק בין נבדקים בעלי רקע בכלכלה לבין נבדקים חסרי רקע בכלכלה בהשפעה של המודעות לחרדים על ההעדפות בתחום מדיניות הסיוע לעניים. לפי הממצאים, המודעות לחרדים מובילה להתנגדות למדיניות רווחה נדיבה רק בקרב אנשים בעלי רקע בכלכלה. ממצא זה מעניין במיוחד על רקע ההנחה המקובלת לפיה לבוגרי לימודים בתחום הכלכלה (כלכלה, מנהל עסקים וראיית חשבון) משקל משמעותי בעיצוב המדיניות הכלכלית של ישראל, והוא פותח פתח למחקרים עתידיים שייבחנו האם ישנם הבדלים בעמדות ובתפיסות בנוגע לעניים ולמדיניות הרווחה הרצויה בין הציבור הישראלי לבין הכלכלנים האמונים על מדיניות התקצוב הממשלתית.

ביבליוגרפיה

- Alesina, A., Glaeser, E., & Sacerdote, B., (2001), ***Why Doesn't the US Have a European-Style Welfare System?*** (No. w8524), National bureau of economic research.
- Alesina, A., & Glaeser, E. L., (2004), ***Fighting poverty in the US and Europe: A world of difference***, Oxford University Press, Oxford.
- Alesina, A. & Angeletos, G. M., (2005), "Fairness and redistribution", ***American Economic Review***, 960-980.
- Alesina, A. & La Ferrara, E., (2005), "Preferences for Redistribution in the Land of Opportunities", ***Journal of Public Economics***, 89, 897-931.
- Benabou, R., (2000), "Unequal societies: Income distribution and the social contract", ***American Economic Review***, 96-129.
- Benabou, R. & Ok, E. A., (1998), ***Social mobility and the demand for redistribution: the POUM hypothesis*** (No. w6795), National bureau of economic research.
- Bénabou, R. & Tirole, J., (2006), "Belief in a Just World and Redistributive Politics", ***Quarterly Journal of Economics***, 121(2), 699-746.
- Becker, G. S. & Mulligan, C. B., (1998), ***Deadweight costs and the size of government*** (No. w6789), National bureau of economic research.
- Cipriani, G. P., Lubian, D. & Zago, A., (2009), "Natural born economists?", ***Journal of Economic Psychology***, 30(3), 455-468.

Donnelly, M, (2012), ***Identity and Interests in the United Kingdom***, The fifth Annual NYU-CESS Conference on Experimental Political Science (2-3/3/2012).

Eger, M. A., (2010), "Even in Sweden: the effect of immigration on support for welfare state spending", ***European Sociological Review***, 26(2), 203-217.

Esping-Anderson, G., (1990), ***The Three Worlds of Welfare Capitalism***, Princeton University Press Princeton.

Fong, C. M., & Luttmer, E. F., (2009), "What determines giving to Hurricane Katrina victims? Experimental evidence on racial group loyalty", ***American Economic Journal: Applied Economics***, 1(2), 64-87.

Frank, R. H., Gilovich, T. & Regan, D. T., (1993), "Does studying economics inhibit cooperation?", ***The Journal of Economic Perspectives***, 7(2), 159-171.

Gal, J, (1998), "Categorical benefits in welfare states: findings from Great Britain and Israel", ***International Social Security Review***, 51(1), 73–101.

Gal, J. & Bar, M, (2000), "The needed and the needy: the policy legacies of benefits for disabled veterans in Israel", ***Journal of Social Policy***, 29, 577–98.

Gilens, M, (1999), ***Why Americans hate welfare: Race, media, and the politics of antipoverty policy***, University of Chicago Press, Chicago.

Lipset, S. M. & Marks, G., (2000), ***It didn't happen here: Why socialism failed in the United States***, WW Norton & Company.

Long, J., & Ferrie, J., (2005), ***A tale of two labor markets: Intergenerational***

- occupational mobility in Britain and the US since 1850*** (No. w11253), National Bureau of Economic Research.
- Luttmer, E., (2001), "Group loyalty and the taste for redistribution", ***Journal of Political Economy***, 109(3), 500-528.
- Mau, S. & Burkhardt, C., (2009), "Migration and Welfare State Solidarity in Western Europe", ***Journal of European Social Policy***, 19 (3), 213–229.
- Meltzer, A. & Richard, S., (1981), "A rational theory of the size of government", ***Journal of Political Economy***, 89(5), 914-927.
- Milesi-Ferretti, G. M., Perotti, R., & Rostagno, M, (2002), "Electoral systems and public spending", ***Quarterly Journal of Economics***, May 2002, 609-657.
- Monnickendam, M. & Gordon, D., (2010), "Poverty, Government Policy and Public Opinion in Britain and Israel: A Comparative Analysis", ***Social Policy & Administration***, 44(5), 554-574.
- OECD statistics, 2007-2013.
- OECD, (2013), ***Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators***, OECD Publishing.
- Oppenheimer, D. M., Meyvis, T. & Davidenko, N., (2009), "Instructional Manipulation Checks: Detecting Satisficing to Increase Statistical Power", ***Journal of Experimental Social Psychology***, 45, 867-872.

Perotti, R, (1996), "Growth, income distribution and democracy: What the data say", ***Journal of Economic Growth***, 1(2), 149-187.

Piketty, T., (1995), "Social mobility and redistributive politics", ***Quarterly journal of Economics***, 110(3), 551-584.

Reeskens, T. & van der Meer, T., (2014), **What's the color of Benefits? A Large-Scale Survey Experiment on the Importance of Ethnicity as Deservingness Heuristic**, ACCESS Europe Workshop: Experiments in Political Economy and Welfare State Research (28 November 2014, Amsterdam, the Netherlands).

Rodrik, D. (1998), "Why do more open economies have bigger governments?", ***Journal of Political Economy***, 106(5), 997-1032.

Shu, L. L., Mazar, N., Gino, F., Ariely, D., & Bazerman, M. H, (2012), "Signing at the beginning makes ethics salient and decreases dishonest self-reports in comparison to signing at the end", ***Proceedings of the National Academy of Sciences***, 109(38), 15197-15200.

Smeeding, T., Rainwater, L. & Burtless, G., (2001) 'U.S. Poverty in a Cross-national Context', in: Sheldon H. Danziger & Robert H. Haveman (eds.), ***Understanding Poverty***, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts.

Social Security Administration, (2013), ***Social Security Programs throughout the World: Asia and the Pacific, 2012***, Social Security Administration, Washington DC.

Social Security Administration, (2012), ***Social Security Programs throughout the World: Europe, 2012***, Social Security Administration, Washington DC.

Social Security Administration, (2014), ***Social Security Programs throughout the World: The Americas, 2013***, Social Security Administration, Washington DC.

Stichnoth, H., & van der Straeten, K., (2013), "Ethnic Diversity, Public Spending, and Individual Support for the Welfare State: A Review of the Empirical Literature", ***Journal of Economic Surveys*** 27 (2), 364–389.

Sulitzeanu-Kenan, R. & Halperin, E., (2013), "Making a Difference: Political Efficacy and Policy Preference Construction", ***British Journal of Political Science***, 43(02), 295-322.

Sumino, T., (2014), "Does Immigration Erode the Multicultural Welfare State? A Cross-National Multilevel Analysis in 19 OECD Member States", ***Journal of Ethnic and Migration Studies***, 40(3), 436-455.

Taylor-Gooby, P., (2005), "Is the Future American? Or, Can Left Politics Preserve European Welfare States from Erosion through Growing "Racial" Diversity?", ***Journal of Social Policy***, 34 (4): 661–72.

דהן, מ., (2006), ***מדוע יש יותר עניים בישראל?***, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.

דהן, מ. & חזן, מ., (2011), ***סדרי העדיפויות בתקציב הממשלה***, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

דורון, א., (2005), "התכנית 'מרווחה לעבודה': מקורותיהם ההיסטוריים והאינטלקטואליים",

בתוך : אבי בראלי, דניאל גוטווין וטוביה פרילינג (עורכים), ***חברה וכלכלה: מבט היסטורי***

ועכשוי, מכון בן גוריון לחקר ישראל, שדה בוקר, 519-540.

הרמן, ת.י. אטמור, נ.י. הבר, כ.י. הלר, א.י. וולטר, ד.י. ונטורה, ר. & לבל, י. (2011), **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.

הרמן, ת.י. הלר, א.י. אטמור, נ.י. & לבל, י. (2013), **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.

המוסד לביטוח לאומי, (2013), **ממדי העוני והפערים החברתיים 2012**, המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, ירושלים.

המוסד לביטוח לאומי, קצבאות והטבות, אבטלה.

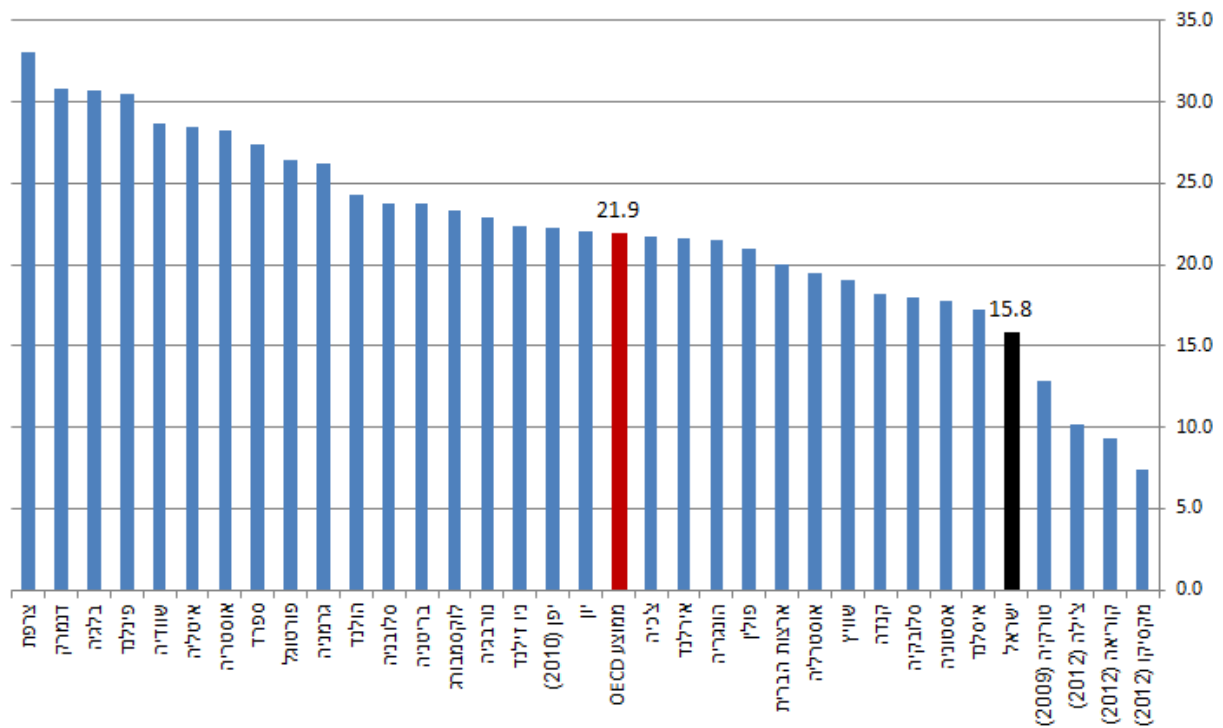
<http://www.btl.gov.il/benefits/Unemployment/Pages/default.aspx>

(תאריך שליפה : 21.11.14)

וסרשטיין, ש. (2014), **מקבלי גמלאות ילדים בשנת 2013**, המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון, ירושלים

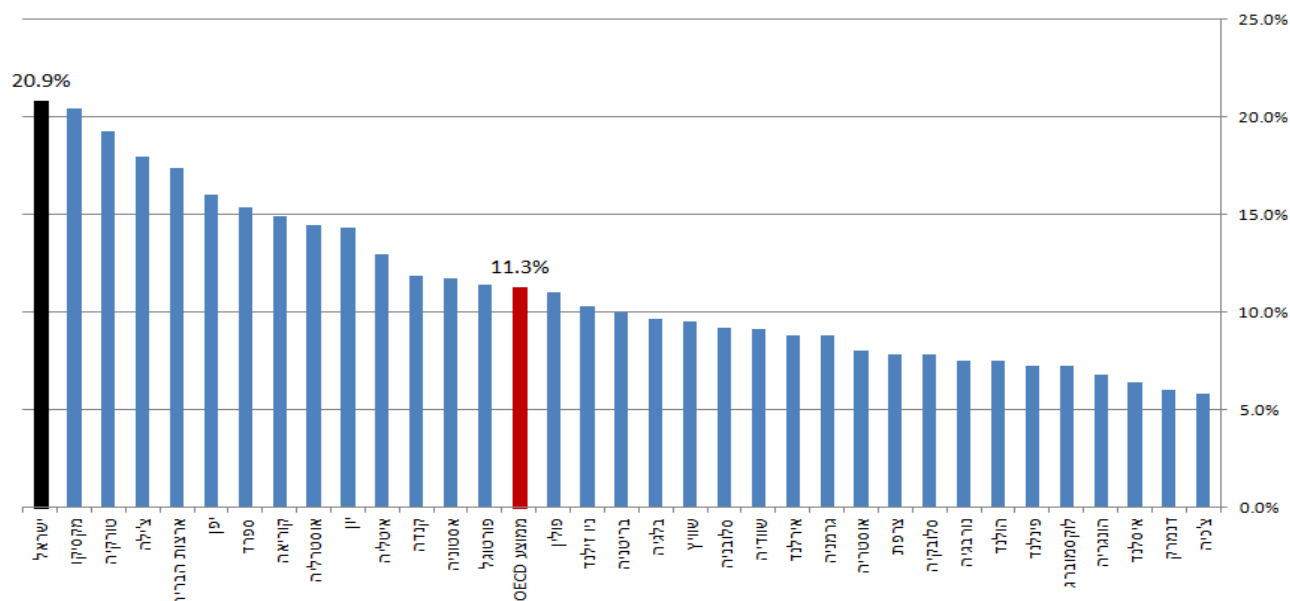
נספח א': תרשימים נלווים

תרשים מס' 1: שיעור ההוצאה הציבורית לרווחה כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD, 2013

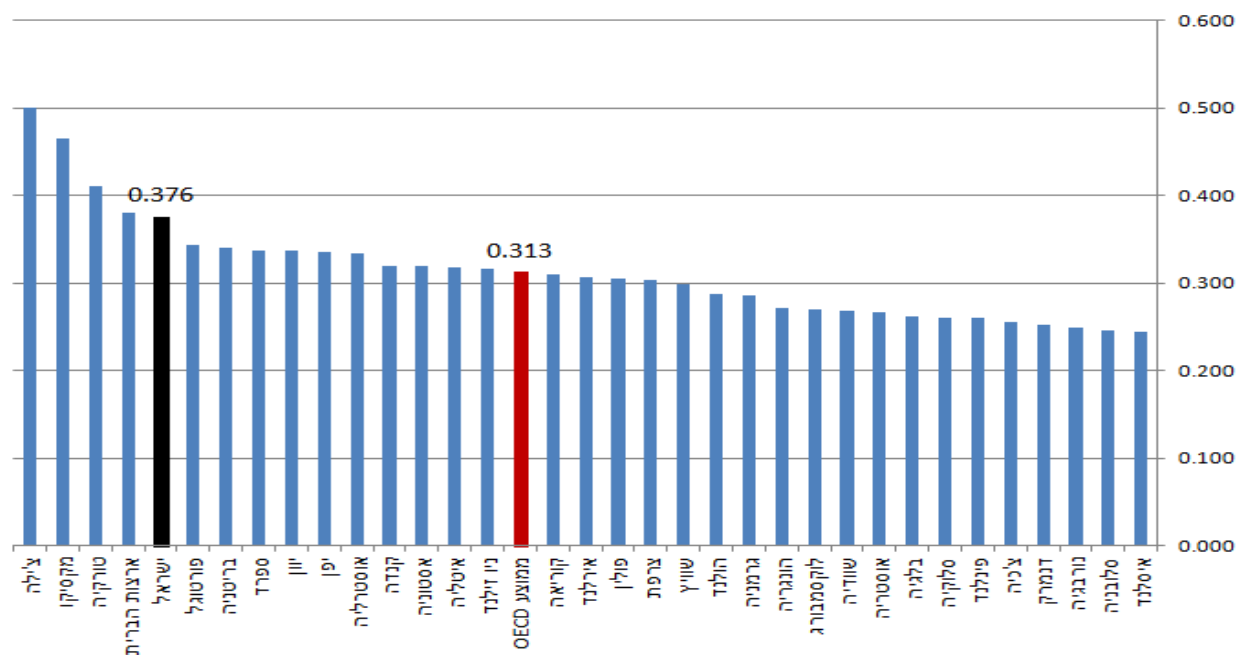
מקור: OECD statistics, 2013

תרשים מס' 2: תחולת העוני לנפשות במדינות ה-OECD, 2010

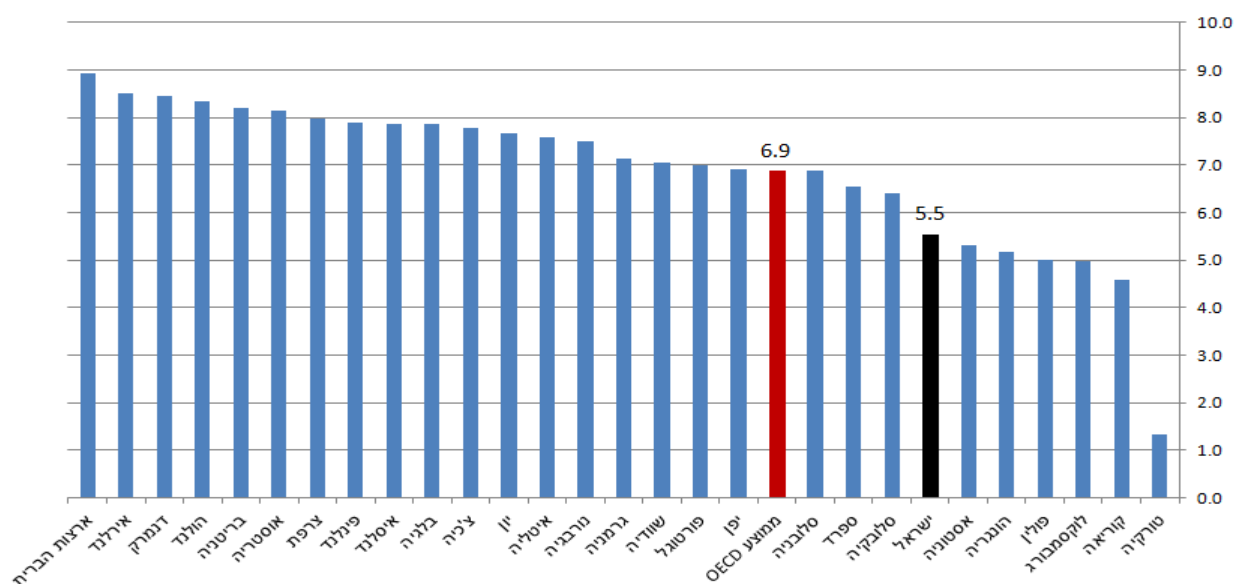
מקור: OECD statistics, 2010

תרשים 3: מדד ג'יני לאי שוויון בחלוקת הכנסות במדינות ה-OECD, 2010

מקור: OECD statistics, 2010

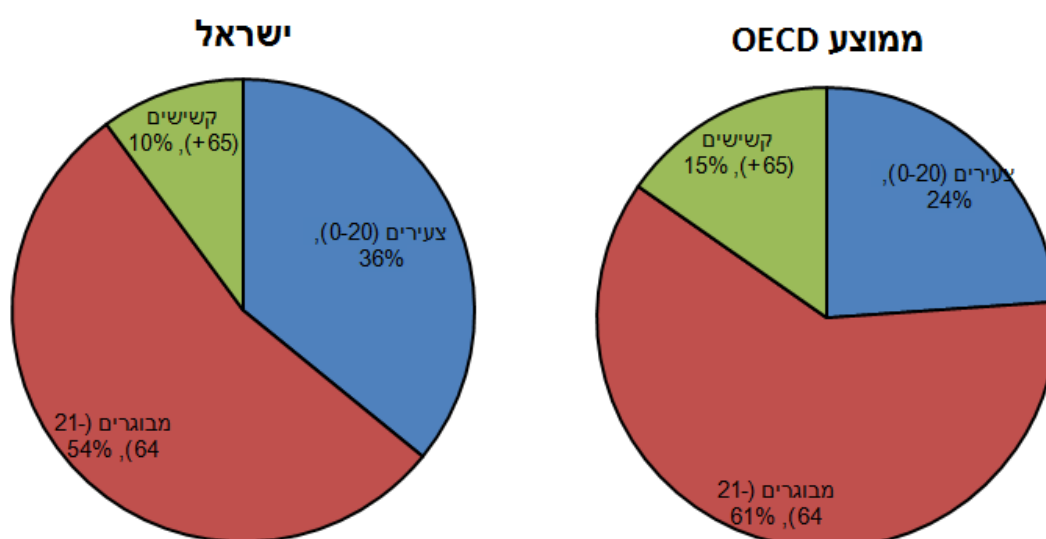
תרשים מס' 4: שיעור ההוצאה הציבורית לבריאות כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD, 2010

מקור: OECD statistics, 2010

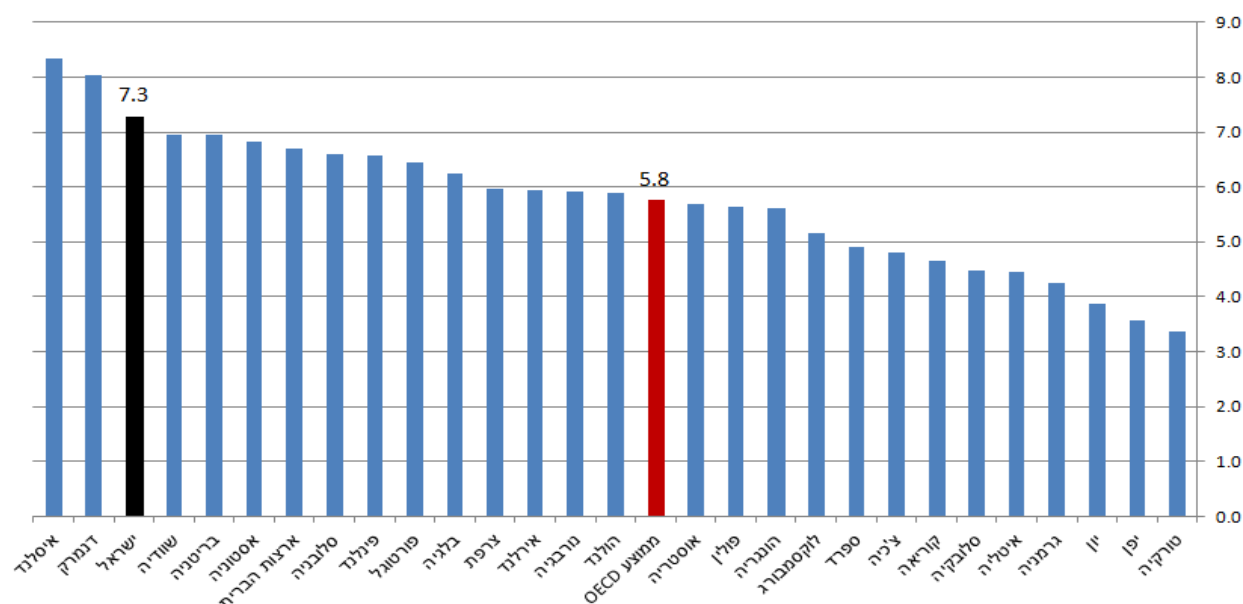
תרשים מס' 5: אחוז הצעירים והקשישים מתוך כלל האוכלוסייה בישראל ובממוצע במדינות ה-OECD

OECD, 2011

מקור: עיבוד המחבר ל: OECD statistics, 2011

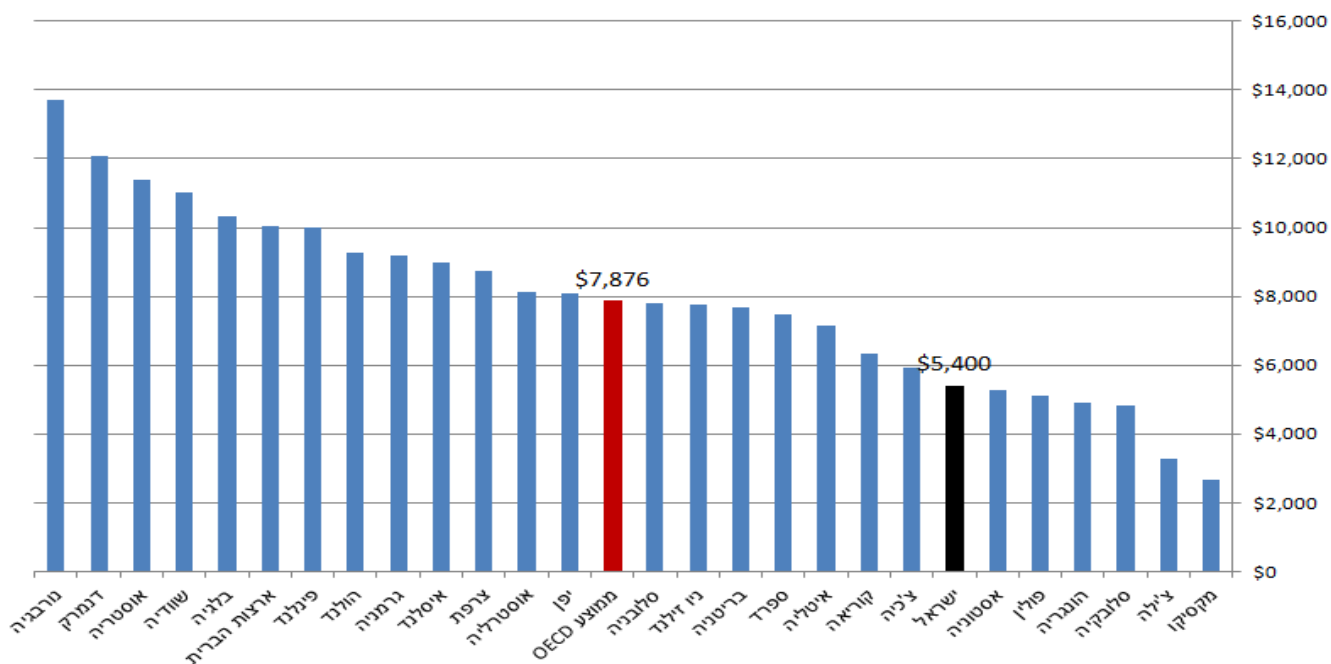
תרשים מס' 6: שיעור ההוצאה הציבורית לחינוך כאחוז מהתוצר במדינות ה-OECD, 2010

מקור: OECD statistics, 2010

תרשים מס' 7: הוצאה ציבורית שנתית על מוסדות חינוך לתלמיד במדינות ה-OECD, בדולר

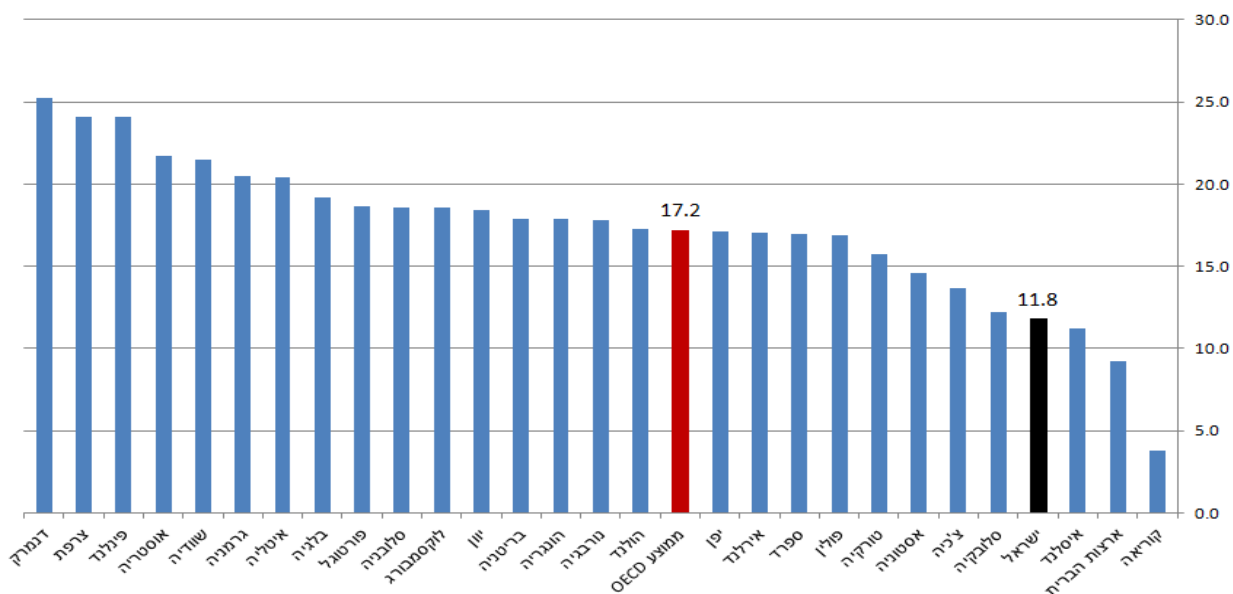
אמריקני (\$) מותאם ע"פ שווי כוח קניה (PPP), 2011

מקור: OECD statistics, 2011

תרשים מס' 8: שיעור ההוצאה הציבורית לביטוח חברתי וסעד כאחוז מהתוצר במדינות ה-

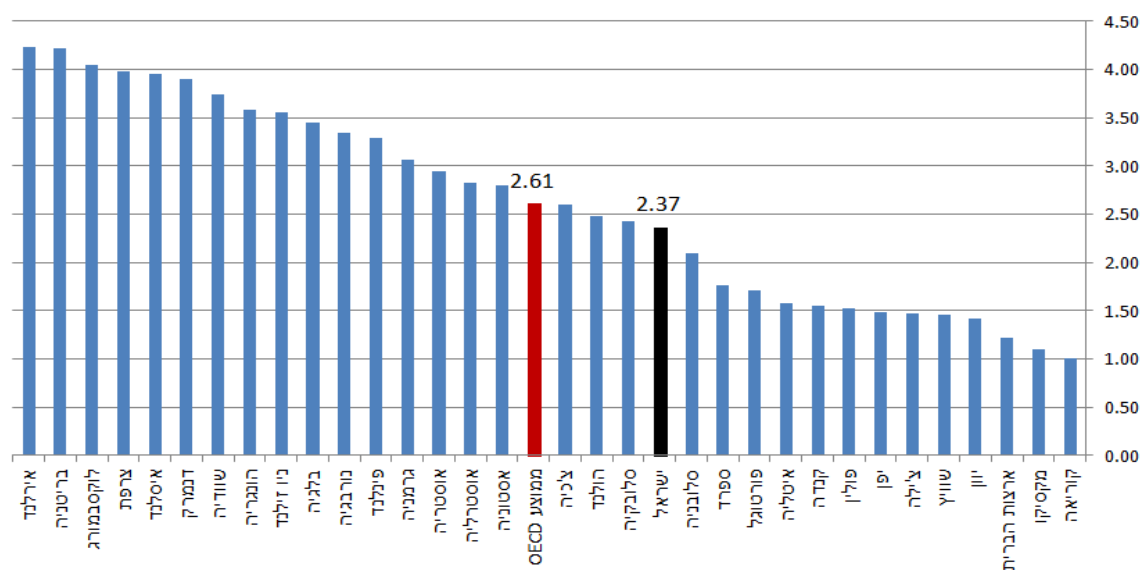
OECD, 2010

מקור: OECD statistics, 2010

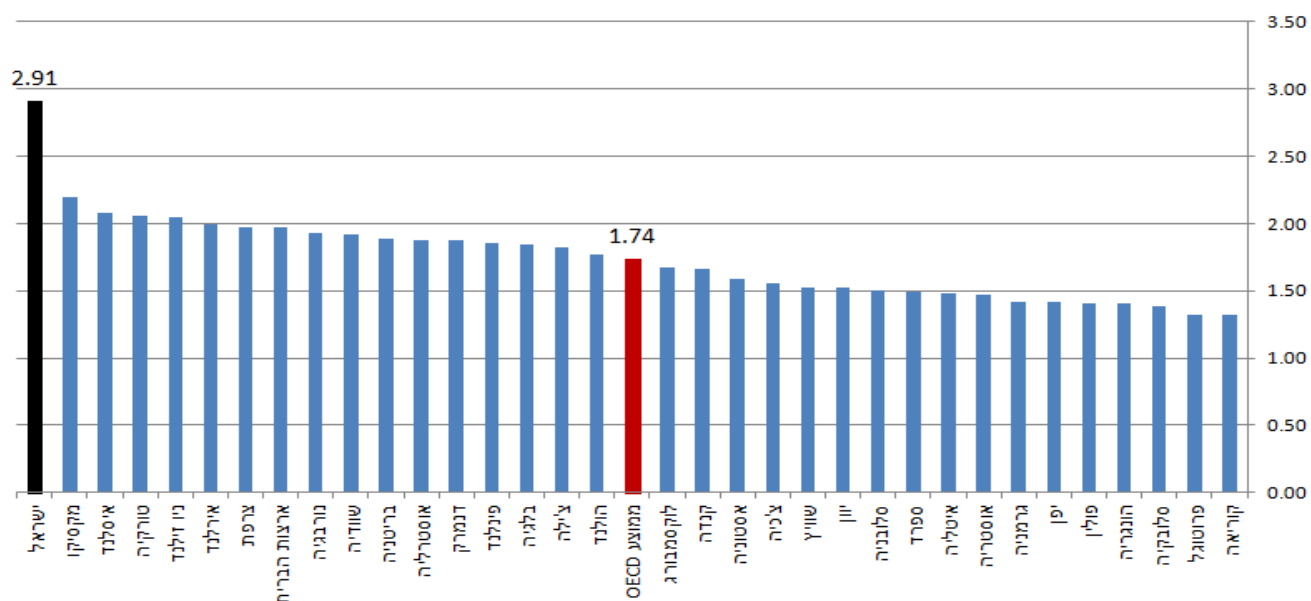
תרשים מס' 9: שיעור ההוצאה הציבורית על הטבות למשפחה כאחוז מהתוצר במדינות ה-

OECD, 2009

מקור: OECD statistics, 2009

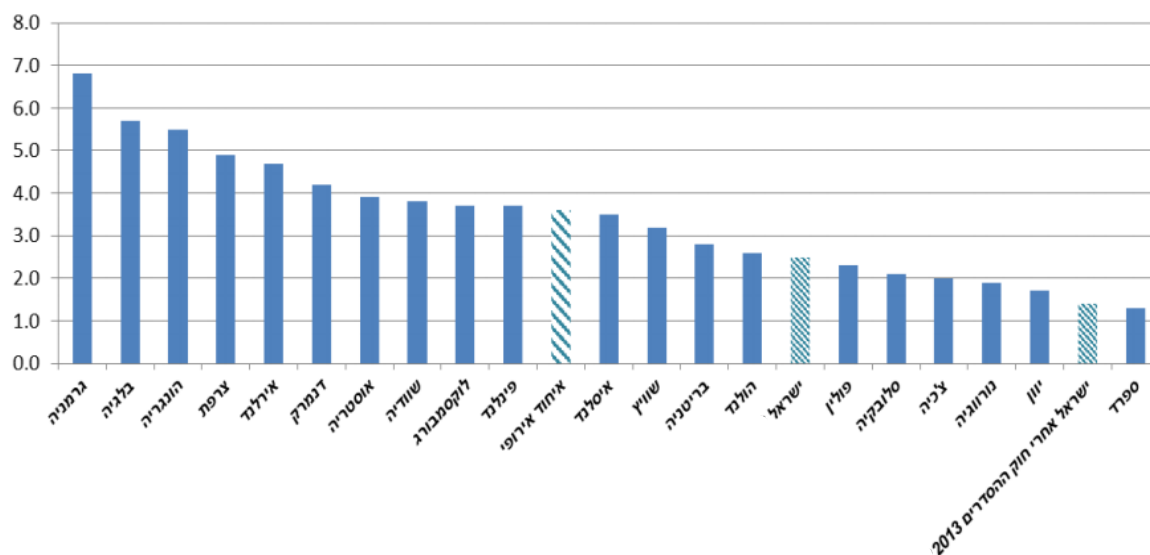
תרשים מס' 10: שיעור פרייה כולל (Total fertility rates) במדינות ה-OECD, 2010-2015

מקור: OECD statistics

תרשים מס' 11: קצבת ילד שני כאחוז מהתמ"ג לנפש (PPP) בישראל ובמדינות נבחרות באיחוד

האירופי, 2012

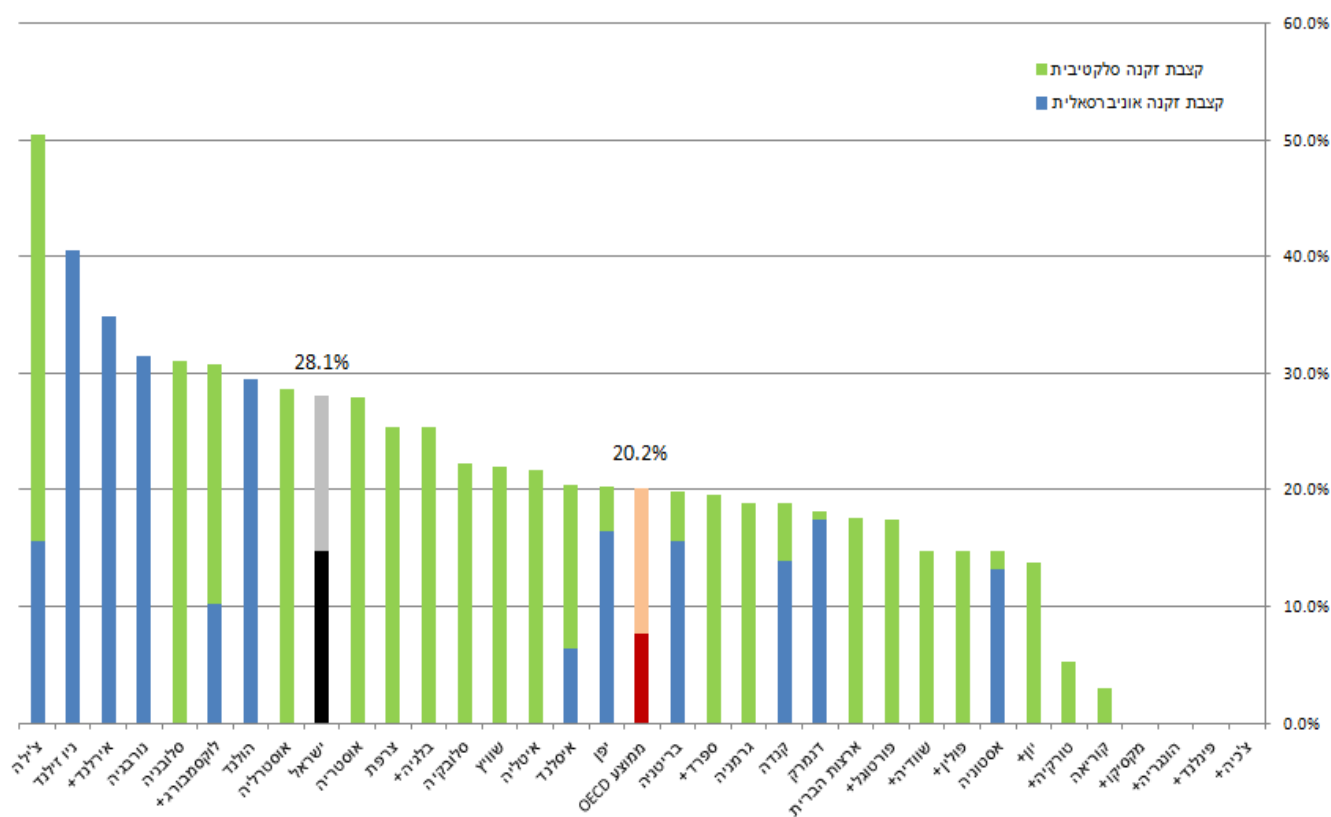

מקור: וסרשטיין, ש., (2014), **מקבלי גמלאות ילדים בשנת 2013**, המוסד לביטוח לאומי, מינהל

המחקר והתכנון, ירושלים

תרשים מס' 12: קצבת זקנה אוניברסאלית וסלקטיבית כאחוז מהשכר הממוצע במדינות ה-

*OECD

מקור: עיבוד המחבר לנתונים המופיעים ב: OECD, (2013), *Pensions at a Glance 2013*

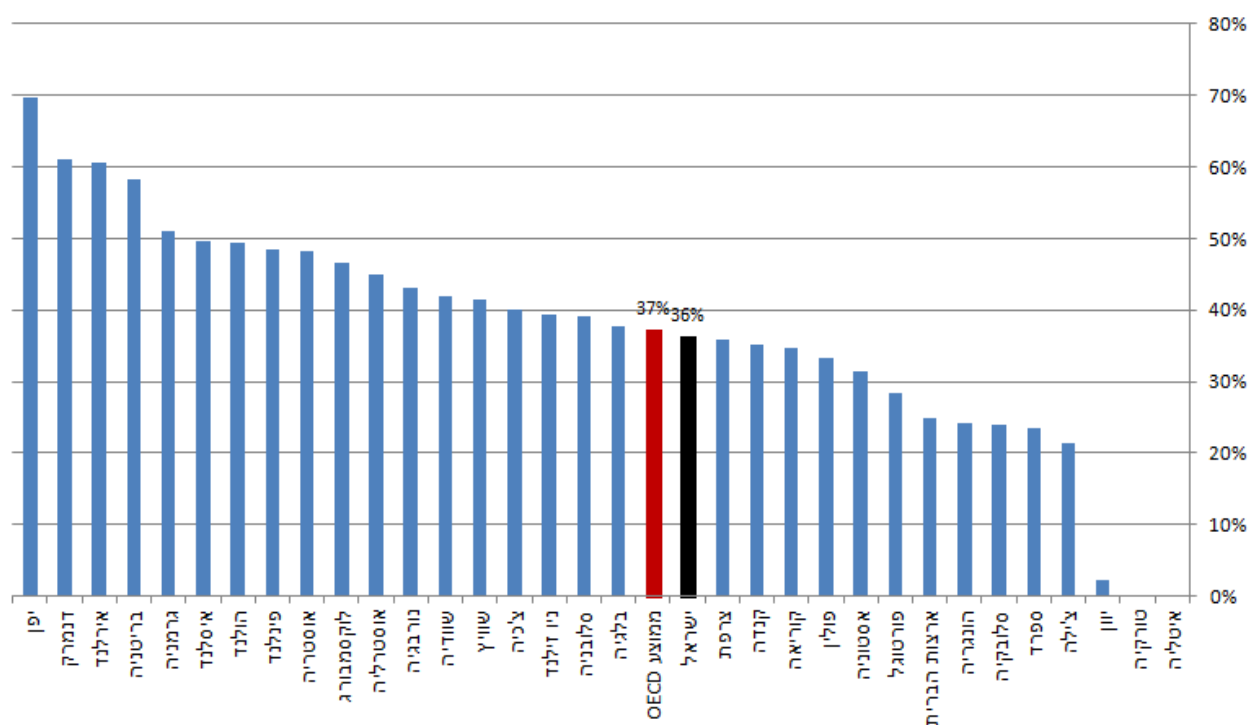
OECD and G20 Indicators, OECD Publishing

* נתוני כל מדינה מבוססים על הנתונים העדכניים ביותר שעמדו לפי מחברי הדו"ח ב-OECD

+ מדינות בהן קיים בנוסף הסדר השלמה לפנסיה מינימאלית

תרשים מס' 13: קצבת הבטחת הכנסה כאחוז מהשכר החציוני במשק לזוג נשוי עם שני ילדים

במדינות ה-OECD, 2012*

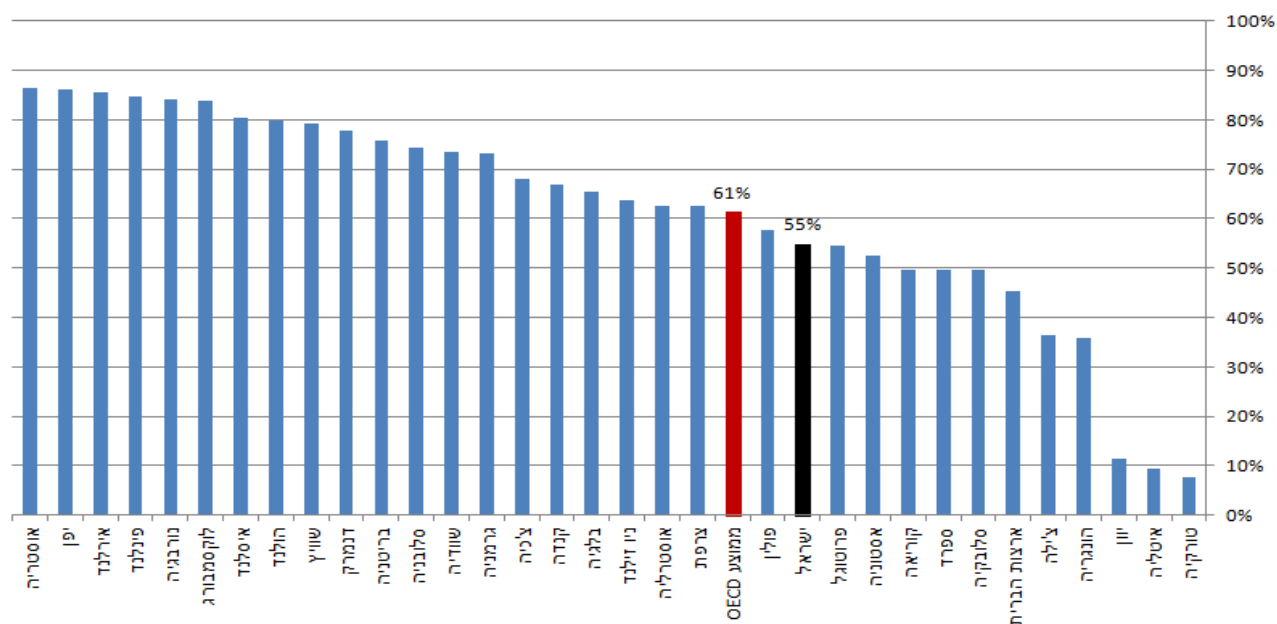

מקור: OECD statistics, 2012

*כולל סיוע בדיוור

תרשים מס' 14: שיעור הכיסוי הממוצע לתקופה של 60 חודשי אבטלה למשפחה עם שני ילדים

ומפרנס יחיד במדינות ה-OECD, 2012*

מקור: OECD statistics, 2012

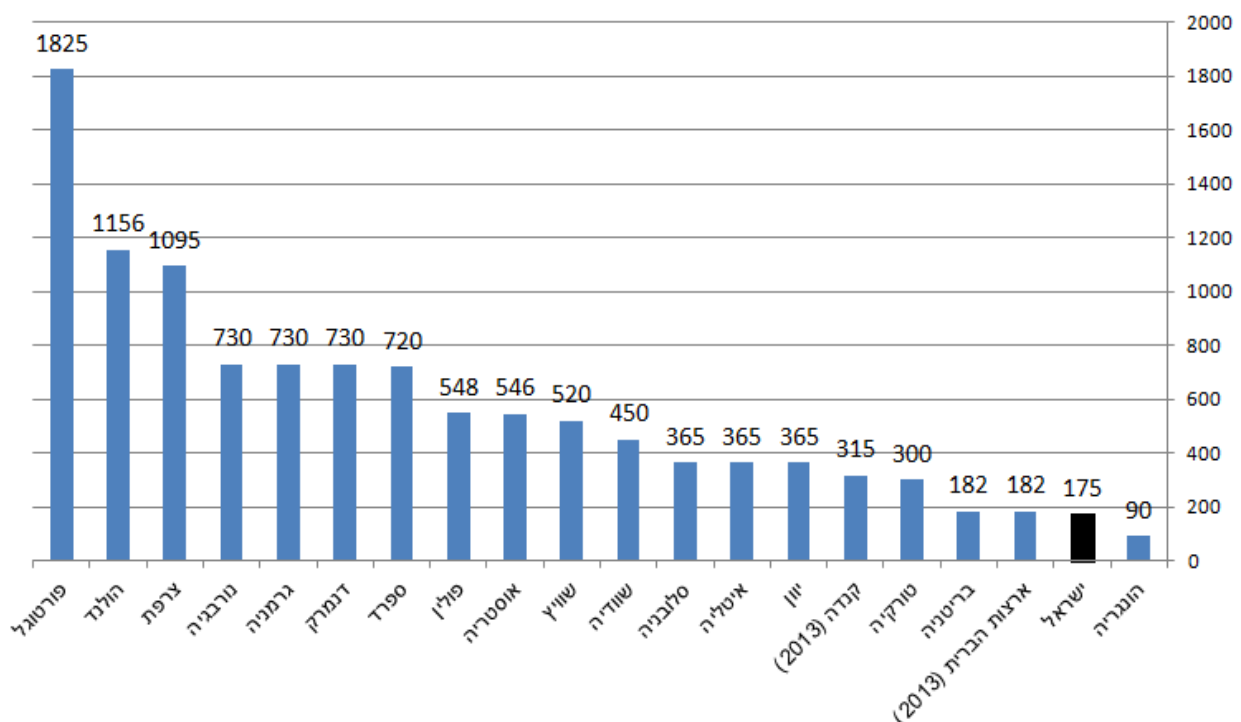
***השיעורים הינם ממוצעים משוקללים של הכיסוי הממוצע לתקופה של 60 חודשי אבטלה אותו**

יקבלו עובדים במשרה מלאה ברמת שכר של 67% מהשכר הממוצע במשק ועובדים במשרה

מלאה ברמת שכר של 100% מהשכר הממוצע במשק, כולל סיוע בדיור והטבות בגין משפחה

תרשים 15: מספר הימים המרבי שמובטל זכאי לקבל דמי אבטלה בישראל ובמדינות נבחרות,

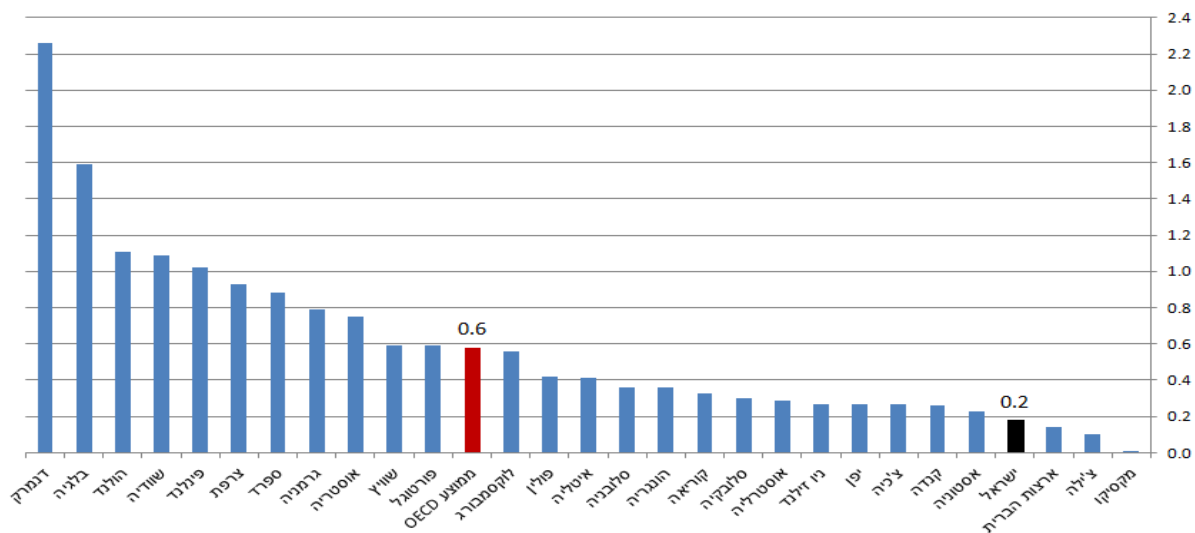
2012

מקור: Social Security Administration, (2013), *Social Security Programs throughout the World: Asia and the Pacific, 2012*, Social Security Administration, Washington DC; Social Security Administration, (2012), *Social Security Programs throughout the World: Europe, 2012*, Social Security Administration, Washington DC; Social Security Administration, (2014), *Social Security Programs throughout the World: The Americas, 2013*, Social Security Administration, Washington DC

תרשים מס' 16: שיעור ההוצאה הציבורית על תכניות אקטיביות להגברת התעסוקה כאחוז

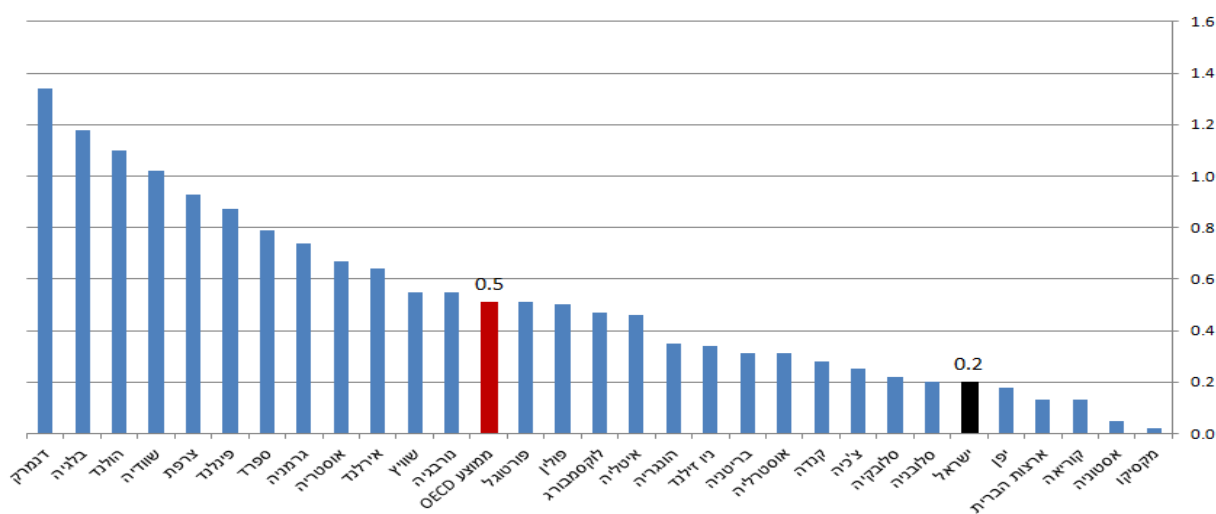
מהתוצר במדינות ה-OECD, 2011

מקור: OECD statistics, 2011

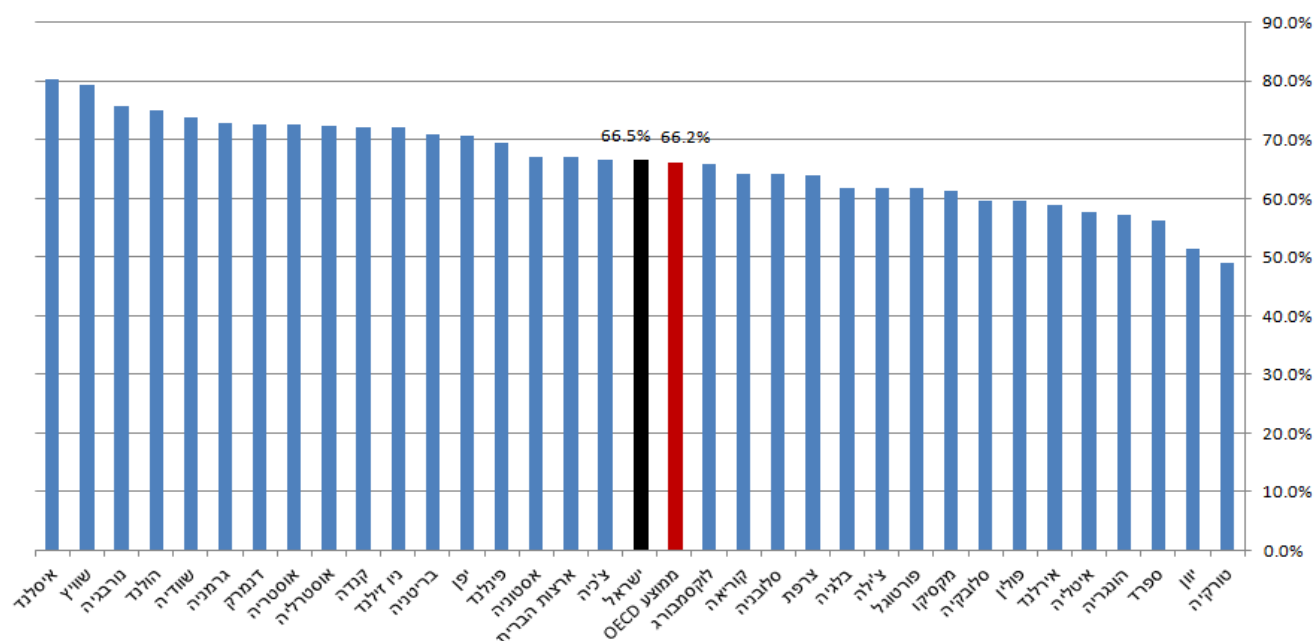
תרשים מס' 17: שיעור ההוצאה הציבורית על תכניות אקטיביות להגברת התעסוקה כאחוז

מהתוצר במדינות ה-OECD, 2007

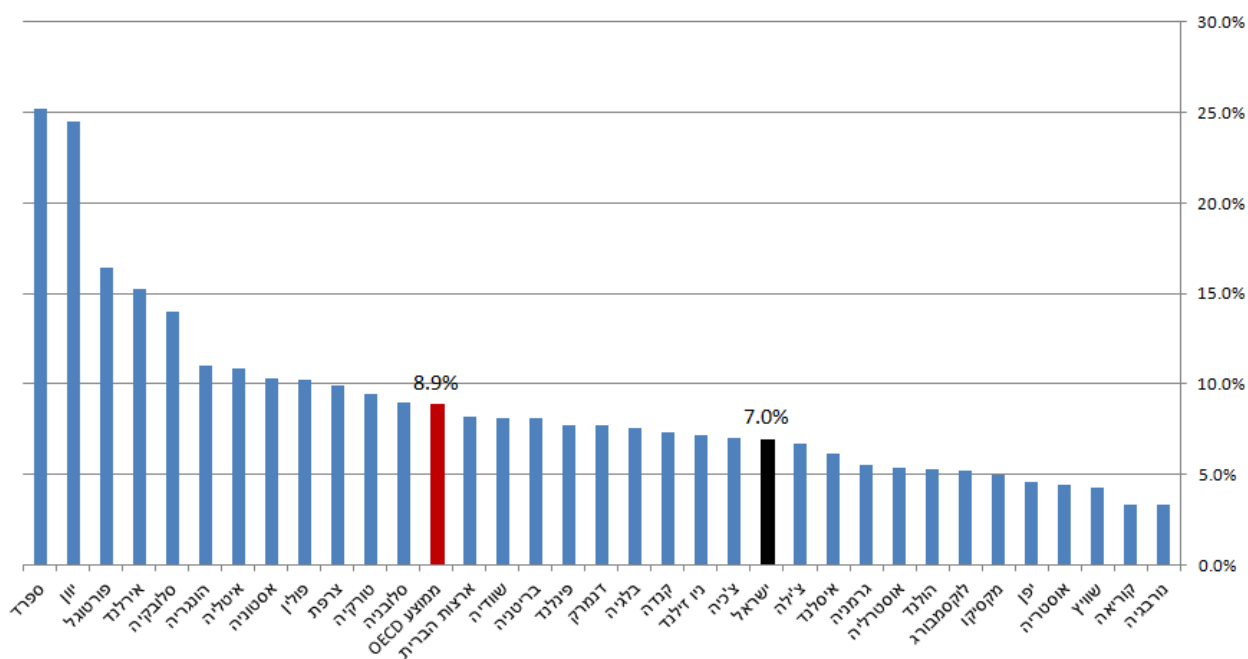
מקור: OECD statistics, 2007

תרשים מס' 18: אחוז המועסקים מקרב האוכלוסייה בגיל העבודה במדינות ה-OECD, 2012

מקור: OECD statistics, 2012

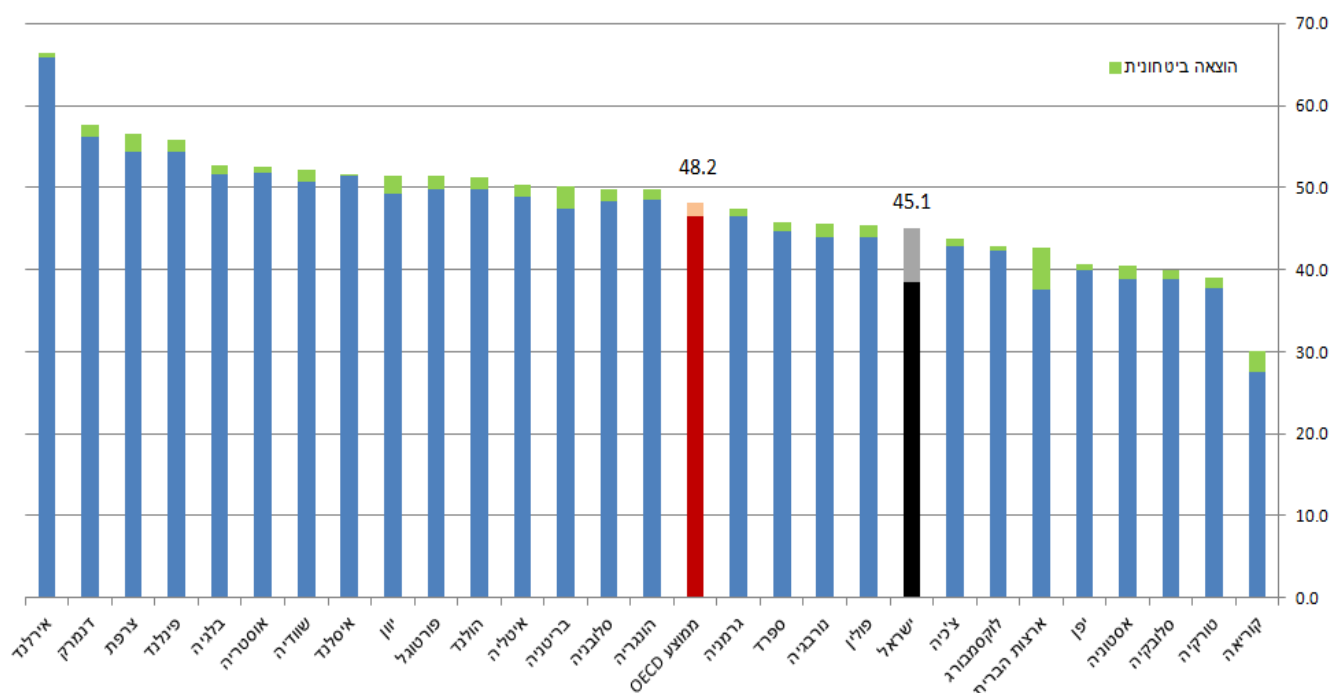
תרשים מס' 19: אחוז המובטלים בכוח העבודה במדינות ה-OECD, 2012

מקור: OECD statistics, 2012

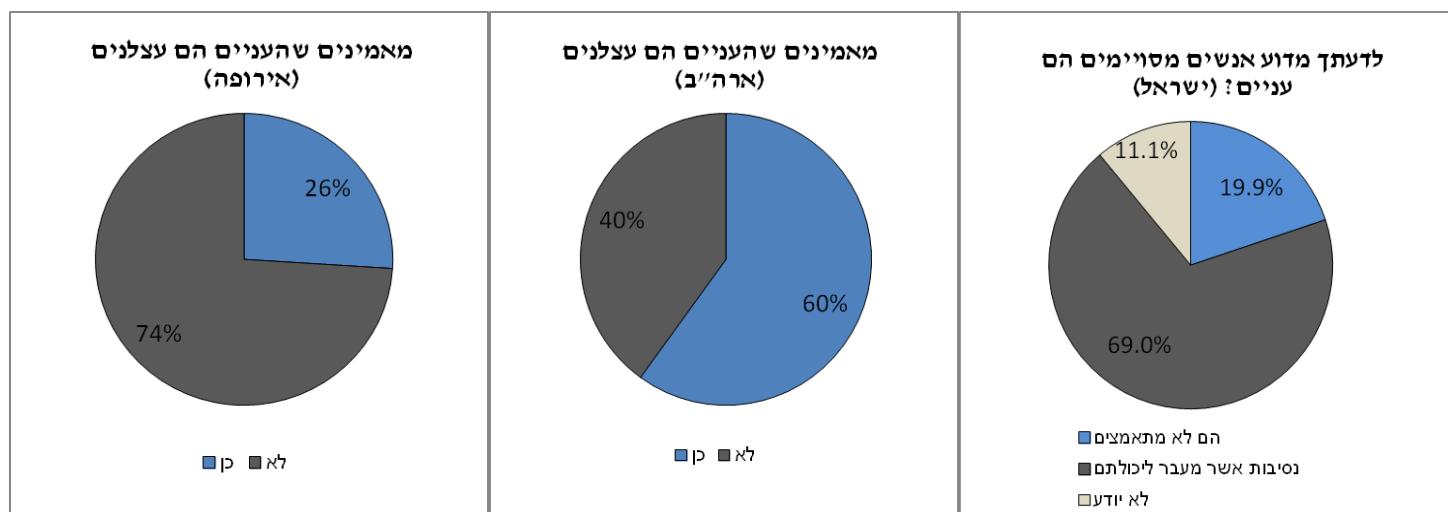
תרשים מס' 20: שיעור כלל ההוצאה הציבורית ושיעור ההוצאה הביטחונית כאחוז מהתוצר

במדינות ה-OECD, 2010

מקור: OECD statistics, 2010

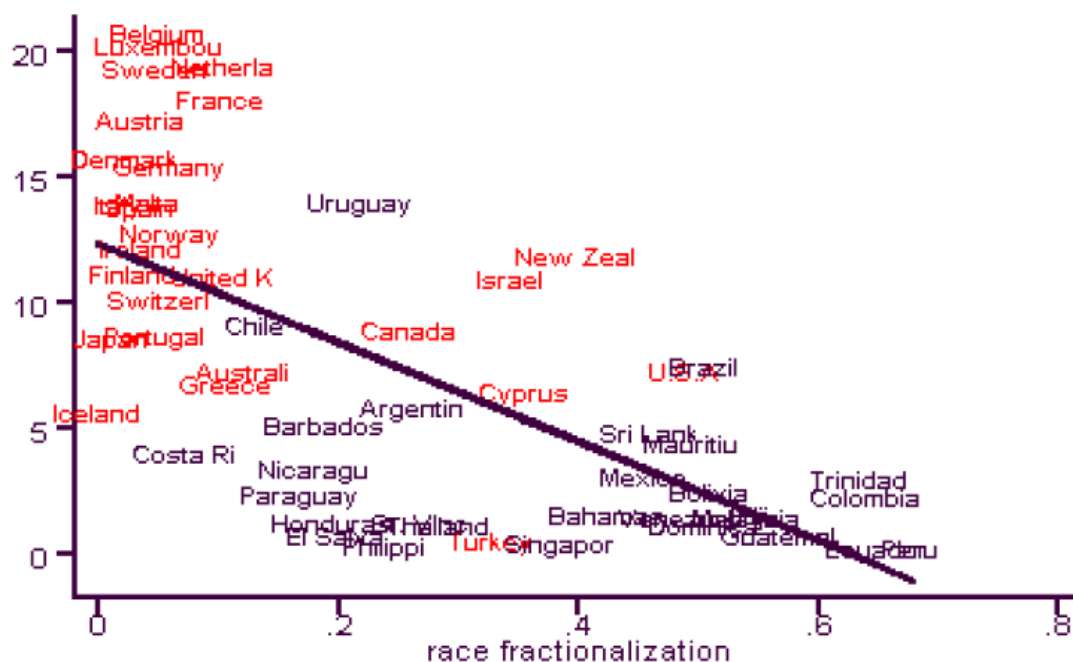
תרשים מס' 21: אמונות בנוגע לעוני - ארה"ב, אירופה וישראל

מקור: דהן, מ. & חזן, מ., (2011), סדרי העדיפויות בתקציב הממשלה, האוניברסיטה העברית,

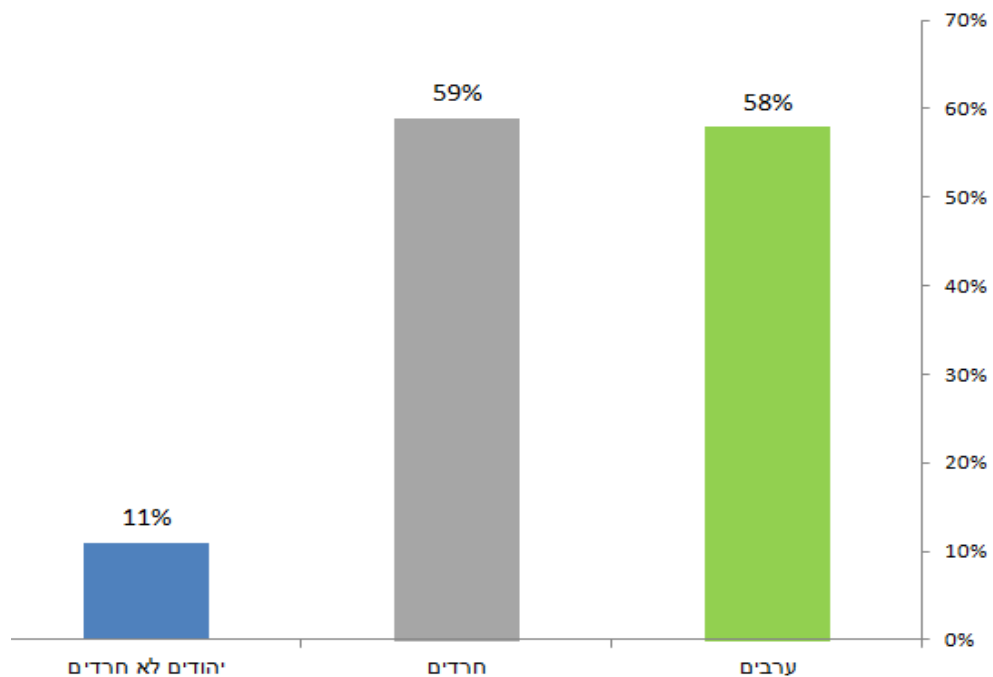
ירושלים

תרשים מס' 22: הטרוגניות אתנית ושיעור ההוצאה הציבורית לרווחה כאחוז מהתמ"ג

מקור: Alesina, A., Glaeser, E., & Sacerdote, B., (2001), *Why Doesn't the US Have a European-Style Welfare System?* (No. w8524), National bureau of economic research

תרשים מס' 23: תחולת העוני בקרב נפשות, לפי קבוצת אוכלוסייה בישראל, 2012*

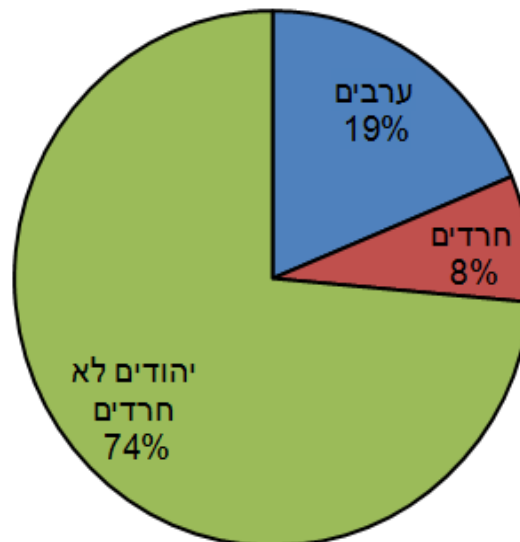

מקור: עיבוד המחבר לנתונים המופיעים ב: המוסד לביטוח לאומי, (2013), **ממדי העוני והפערים החברתיים 2012**, המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, ירושלים

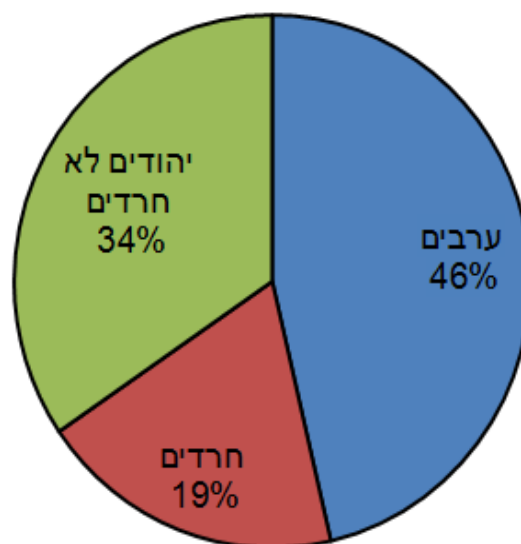
* קו העוני זהה בכל המקרים. הנתונים כוללים את תושבי מזרח ירושלים. עיבוד הנתונים מבוסס על נתונים מקורבים ולפיכך עשוי לכלול סטיות קלות.

תרשים מס' 24: ההרכב הדמוגרפי של אוכלוסיית ישראל והתפלגות העוני (נפשות) בקרב קבוצת אוכלוסייה בישראל, 2012*

ההרכב הדמוגרפי של אוכלוסיית ישראל

התפלגות העוני (נפשות) לפי קבוצות אוכלוסייה

מקור: עיבוד המחבר לנתונים המופיעים ב: המוסד לביטוח לאומי, (2013), ממדי העוני והפערים החברתיים 2012, המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, ירושלים

* קו העוני זהה בכל המקרים. הנתונים כוללים את תושבי מזרח ירושלים. עיבוד הנתונים מבוסס על נתונים מקורבים ולפיכך עשוי לכלול סטיות קלות וכן אינו מתעגל בהכרח ל-100%.

נספח ב': לוחות נלווים

לוח מס' 1: שיעור ההוצאה הציבורית בישראל וממוצע מדינות ה-OECD באחוזי תוצר, לפי

תחומים, 2010

ממוצע OECD*	ישראל	
6.5%	6.7%	שירותים ציבוריים כלליים
1.7%	6.7%	ביטחון
1.8%	1.7%	בטיחות ושמירה על הסדר הציבורי
5.5%	2.6%	שירותים כלכליים
0.7%	0.7%	הגנת הסביבה
0.9%	0.4%	שיכון וקהילה
6.9%	5.5%	בריאות
1.3%	1.7%	תרבות, פנאי ודת
5.8%	7.3%	חינוך
17.2%	11.8%	ביטוח חברתי וסעד
48.2%	45.1%	סה"כ הוצאה ציבורית

* ממוצע מדינות ה-OECD מתבסס על נתוני 28 המדינות שנתוניהם פורסמו ע"י הארגון

מקור: OECD statistics, 2010

לוח מס' 2: הקשר בין אמונות בנוגע לעוני לבין תפיסות בנוגע לחלוקה מחדש של העושר בקרב

אזרחים אמריקאים

התפיסה האידיאולוגית	אחוז הסוברים כי עוני נגרם בגלל	אחוז הסוברים כי אפשר
	עצלנות ולא בגלל החברה	להיחלץ מהעוני
ההוצאות של המדינה על רווחה נמוכות מדי	35%	55%
ההוצאות של המדינה הן במידה הנדרשת	63%	74%
ההוצאות של המדינה על רווחה גבוהות מדי	88%	88%

מקור: Alesina, A., & Glaeser, E. L., (2004), *Fighting poverty in the US and Europe: A*

world of difference, Oxford University Press, Oxford

לוח מס' 3: אמונות בנוגע לעוני בארצות הברית ובאירופה

התפיסה האידיאולוגית	ארצות הברית	אירופה
מאמינים כי העניים לכוזים במצב של עוני	29%	60%
מאמינים שהכנסה תלויה במזל	30%	54%
מאמינים כי העניים הם עצלנים	60%	26%

מקור: Alesina, A., & Glaeser, E. L., (2004), *Fighting poverty in the US and Europe: A*

world of difference, Oxford University Press, Oxford

לוח מס' 4: עמדות בנוגע לחרדים וערבים – מתחים באוכלוסייה*

אקראי לך את מה שהרבה שנים נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום:

חזק	בינוני	חלש	אין בכלל מתח	לא יודע/מסרב
27.4%	38.7%	26.8%	3.1%	4.0%
58.7%	29.2%	8.5%	1.3%	2.3%
52.6%	31.6%	10.2%	1.2%	4.4%
61.6%	24.1%	8.5%	2.6%	3.2%
71.8%	21.5%	3.3%	0.9%	2.5%

מקור: הרמן, ת., הדר, א., אטמור, נ. & לבל, י., (2013), *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013*,

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים

*הובאו לעיל אך ורק תשובות שענו מרואיינים יהודים

לוח מס' 5: עמדות בנוגע לחרדים ולערבים – קבלה כשכנים*

האם היה מפריע לך או לא היה מפריע לך לקבל כשכנים שלך?

מפריע לי	מי שלא שומר שבת וחג	חרדים	משפחה ערבית
47.6%	20.8%	10.3%	47.6%
לא היה מפריע לי	88.8%	77.0%	48.3%
לא יודע / מסרב	0.9%	2.2%	4.1%

מקור: הרמן, ת., הלר, א., אטמור, נ. & לבל, י., (2013), *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013*, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים

*שאלות אלו הוצגו אך ורק למרואיינים יהודים. יש לציין כי בכלל המרואיינים היהודים נכללים גם 9.4% שהגדירו עצמם כחרדים, כך שסביר להניח כי התשובות בנוגע לחרדים מוטות למטה, ובבדיקה על אוכלוסיית היהודים הלא חרדים בלבד יעלה במעט אחוז הסוברים כי "היה מפריע לי" לקבל חרדים כשכנים

לוח מס' 6: עמדות בנוגע לחרדים וערבים – שייכות לחברה הישראלית*

האם בעיניך האנשים הבאים הם כן או לא חלק מהחברה הישראלית?

העובדים הזרים שחיים בישראל כבר הרבה שנים	כן	לא	לא יודע/מסרב
ילדים של עובדים זרים שנולדו וחיים בישראל	52.5%	42.0%	5.5%
ילדי יורדים ישראלים שנולדו וגדלו בחו"ל	54.1%	40.3%	5.6%
ערבים אזרחי ישראל	67.9%	28.5%	3.6%
ישראלים יהודים המסרבים לשרת בצבא	52.7%	43.0%	4.3%
עולים לא יהודים שהגיעו לישראל בתוקף חוק השבות	66.9%	29.7%	3.4%

מקור: הרמן, ת., אטמור, נ., הבר, כ., הלר, א., וולטר, ד., ונטורה, ר. & לבל, י., (2011), *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011*, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים

*הובאו לעיל אך ורק התשובות שענו מרואיינים יהודים

לוח מס' 7: סטטיסטיקה תיאורית של המשתנים בהם נעשה שימוש במחקר (אופן הדיווח על המשתנה מופיע בסוגריים)

	Experiment 1	Experiment 2	Both Experiments
N	157	142	299
Gender (Female)	57.3%	45.8%	51.8%
Age (Average)	39.18 (SD = 14.0)	37.85 (SD = 12.8)	38.55 (SD = 13.4)
IdEconomic (Average)	4.47 (SD = 1.9)	4.61 (SD = 2.0)	4.54 (SD = 1.9)
IdSecurity (Average)	5.92 (SD = 2.2)	5.80 (SD = 2.2)	5.86 (SD = 2.2)
Education (Academic)	61.1%	71.1%	65.9%
Mother Education (Academic)	36.9%	36.6%	36.8%
Origin (Israel)	89.2%	93.0%	91.0%
MicroMacro (Studied)	22.9%	30.3%	26.4%

לוח מס' 8: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין חשיפה לחרדים או ערבים (Treatment)

לבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לקבוצות אלו (Words)

	Words Haredic (A)	Words Arabs (B)
Treatment	.658 (.228)***	.408 (.196)**
Second	-.258 (.228)	.492 (.196)**
constant	.866 (.182)****	.235 (.168)
N	55	55
Model's statistic	4.461**	6.036***
Adjusted R Square	.114	.157

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

לוח מס' 9: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין חשיפה לדילמה בדבר סיוע לעניים

(Treatment) לבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים או

לערבים (Words)

	Experiment 1		Experiment 2		Both Experiments	
	Words Haredic (C)	Words Arabs (D)	Words Haredic (E)	Words Arabs (F)	Words Haredic (G)	Words Arabs (H)
Treatment	.136 (.137)	-.037 (.107)	-.077 (.120)	-.050 (.108)	.035 (.092)	-.044 (.076)
Second	-.053 (.137)	-.074 (.107)	.031 (.120)	-.101 (.109)	-.015 (.092)	-.087 (.076)
Experiment	-	-	-	-	-.066(.092)	.093 (.076)
constant	.741 (.122)****	.551 (.095)****	.733 (.109)****	.663 (.094)****	.768 (.092)****	.561 (.076)****
N	157	157	142	142	299	299
Model'f statistic	.604	.279	.247	.514	.233	1.031
Adjusted R Square	.000	.000	.000	.000	.000	.000

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

לוח מס' 10: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לחרדים (Words) לבין העדפות בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים (Policy)

	Experiment 1		Experiment 2		Both Experiments	
	Policy Poverty (I)	Policy Control (J)	Policy Poverty (K)	Policy Control (L)	Policy Poverty (M)	Policy Control (N)
Words	-.452 (.228)*	.276 (.240)	-.242 (.334)	-.050 (.319)	-.317 (.190)*	.092 (.189)
Experiment	-	-	-	-	-.538 (.299)*	-.219 (.297)
IdEconomic	-.566 (.108)****	-.193 (.104)*	-.438 (.118)****	-.210 (.119)*	-.478 (.079)****	-.205 (.077)***
Age	.015 (.015)	.015 (.017)	-.008 (.019)	.024 (.020)	.004 (.012)	.023 (.013)*
Education	.174 (.422)	1.122 (.438)**	-.944 (.520)*	.235 (.544)	-.256 (.330)	.663 (.333)**
Origin	-.283 (.662)	-1.465 (.659)**	1.262 (.774)	-.562 (1.191)	.454 (.502)	-1.132 (.583)*
Mother Education	-.325 (.461)	.593 (.448)	.052 (.541)	.599 (.517)	-.139 (.351)	.582 (.333)*
constant	8.031 (.984)****	4.914 (.844)****	8.092 (1.053)****	5.148 (1.030)****	8.057 (.749)****	5.026 (.643)****
N	74	83	70	72	144	155
Model's statistic	5.307****	3.069***	2.769**	.934	5.809****	2.879***
Adjusted R Square	.261	.131	.133	.000	.191	.079

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

לוח מס' 11: מבחן רגרסיה לינארית לבחינת הקשר שבין מספר המילים שהושלמו באופן המבטא נגישות קוגניטיבית לערבים (Words) לבין העדפות בדבר היקף הסיוע הממשלתי לעניים (Policy)

	Experiment 1		Experiment 2		Both Experiments	
	Policy Poverty (O)	Policy Control (P)	Policy Poverty (Q)	Policy Control (R)	Policy Poverty (S)	Policy Control (T)
Words	.476 (.291)	-.588 (.335)*	-.006 (.353)	.152 (.382)	.238 (.225)	-.227 (.248)
Experiment	-	-	-	-	.152 (.296)	-.036 (.315)
IdEconomic	-.148 (.103)	-.332 (.119)***	-.207 (.117)*	-.294 (.117)**	-.179 (.077)**	-.305 (.083)****
Age	-.001 (.016)	.028 (.015)*	.025 (.019)	.009 (.018)	.012 (.012)	.017 (.012)
Education	-.370 (.417)	.131 (.472)	-.717 (.518)	.095 (.495)	-.626 (.322)*	.117 (.340)
constant	6.144 (.808)****	6.234 (.911)****	6.035 (.992)****	6.376 (1.023)****	6.059 (.630)****	6.368 (.692)****
N	83	74	72	70	155	144
Model's statistic	1.753	3.767***	2.086*	1.715	2.501**	3.757***
Adjusted R Square	.035	.132	.058	.040	.046	.088

* $P \leq 0.1$ ** $P \leq 0.05$ *** $P \leq 0.01$ **** $P \leq 0.001$ (two tailed test)

נספח ג': כלי לסינון נבדקים שאינם קוראים את ההוראות

בניסויים בהם נדרשים המשתתפים לקרוא טקסטים כחלק מהמניפולציה מקובל להכניס כלי לסינון נבדקים שאינם קוראים את ההוראות (Instructional Manipulation Check – IMC) (ראה: Oppenheimer et al., 2009; Sulitzeanu-Kenan & Halperin, 2013). הבדיקה נעשית על ידי הוספת שאלה לשאלון שההוראות המקדימות מסבירות למשתתפים כי אין לענות עליה. נבדקים שאינם עומדים במבחן זה – מוסרים מהניתוח הסטטיסטי.

בניסוי שערכנו, הוספנו לשאלון את שאלת הסינון הבאה:

רוב התיאוריות בקבלת החלטות מכירות בעובדה שהחלטות אינן מתקבלות בואקום. העדפות אישיות וידע, יחד עם הנסיבות הקיימות משפיעים יחד על תהליך ההחלטה. על מנת לאפשר את מחקרנו על קבלת החלטות, אנו מעוניינים לדעת מספר גורמים לגביך – מקבל ההחלטה. באופן ספציפי יותר, אנו מעוניינים לדעת האם אתה אכן לוקח את הזמן לקרוא את ההוראות; במידה שלא, הרי שחלק מהתוצאות עליהם אנו מסתמכים תהיינה לא נכונות. לכן, כדי להראות שקראת את ההוראות, אנא התעלם מן השאלה הבאה.

מהן הפעילויות האהובות עליך בשעות הפנאי שלך?

☐ קריאת ספר

☐ הצעות תאטרון

☐ הופעות מוסיקה

☐ קולנוע

☐ ספורט קבוצתי

☐ ריצה

☐ אחר

כ-42% מהנבדקים (334 איש) סימנו לפחות אחת מהתשובות בשאלה זו ותשובותיהם הוסרו מהניתוח הסטטיסטי של התוצאות.

נספח ד': נוסח השאלון – ניסוי מרכזי

השאלות המסומנות ב-** הופיעו רק בסבב השני של הניסוי

קבוצה 1

לפניך שאלון המועבר במסגרת מחקר הנערך על ידי חוקרים מבית הספר למדיניות ציבורית וממשל באוניברסיטה העברית. השאלון עוסק בעמדות ודעות. מילוי השאלון צפוי לארוך מספר דקות. השתתפותך במחקר היא וולונטרית, והנך רשאי/ת להפסיק את מילוי השאלון בכל שלב שתראה/י לנכון. אנו מחויבים לשמירת פרטיותך במחקר זה. כל המידע שאנו מקבלים אודותיך יישמר בפרטיות מוחלטת. לא נבקש ממך לנקוב בשמך או בכל אמצעי זיהוי אחר אשר יכול לקשר אותך בכל צורה שהיא למחקר. לאחר עיבוד החומר לצרכי המחקר לא ניתן יהיה לזהות משתתף זה או אחר. זהותך לא תקושר - ולא תוכל להיות מקושרת - לאף קובץ או פרסום הקשורים למחקר. לשאלות אודות המחקר, באפשרותך לפנות לאייל ברגר בכתובת המייל:

eyalbrgr@gmail.com

אישור השתתפות במחקר - הנני מאשר שאני בן/בת 18 ומעלה ושהסכמתי להשתתף במחקר _

להצלחת המחקר הנך מתבקש/ת לענות על כל השאלות ולקרוא את כל ההוראות וההנחיות שמקדימות כל שאלה. השאלון עוסק בעמדות ודעות, ולכן אין בו תשובות "נכונות" או "לא נכונות" - עליכם לסמן את התשובה הנראית לכם ביותר. תודה רבה על שיתוף הפעולה!

להתחלת השאלון לחצ/י למטה

שאלון דמוגרפי

גיל: _____

מין: זכר / נקבה

יישוב/עיר מגורים** : _____

מצב משפחתי: נשוי/נשואה+ילדים / נשוי/נשואה / גר/ה עם בן/בת זוג קבוע/ה עם הסכם חיים משותפים / פרוד/ה, לא גר/ה עם בן/בת הזוג / גרוש/ה / אלמנ/ה / רוק/ה

מוצא: יליד/ת ישראל ואב יליד ישראל / יליד/ת ישראל ואב יליד אסיה/אפריקה / יליד/ת ישראל
ואב יליד אירופה/אמריקה / יליד/ת אסיה/אפריקה / יליד/ת אירופה/אמריקה

שיוך עדתי (הגדרה עצמית): מזרחית / אשכנזית / גם אשכנזית וגם מזרחית / אחר/ללא שיוך
עדתי

וותק בארץ: יליד/ת הארץ / עולה חדש/ה-לפני שנת 1990 / עולה חדש/ה-משנת 1990 ואילך
כמה שעות את/ה בדרך כלל ישנה בלילה? ** פחות משעתיים / 2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / 9 / יותר
מ-9

כמות שעות ישנת בלילה האחרון? ** פחות משעתיים / 2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / 9 / יותר מ-9
באיזו שעה התעוררת הבוקר מהשינה? ** לפני 5:00 / 5:00-6:00 / 6:00-7:00 / 7:00-8:00 / 8:00-9:00
9:00 / 9:00-10:00 / אחרי 10:00

האם נחת או ישנת מאז שהתעוררת הבוקר? ** כן / לא
כמה זמן חלף מאז שאכלת משהו משביע? ** פחות משעה / בין שעה לשעתיים / בין שעתיים
לשלוש / בין שלוש לארבע שעות / בין ארבע לחמש שעות / יותר מחמש שעות
כמה זמן עבר מאז ששתית כוס משקה? ** פחות משעה / בין שעה לשעתיים / בין שעתיים לשלוש /
בין שלוש לארבע שעות / בין ארבע לחמש שעות / יותר מחמש שעות

הכנסה – השכר החודשי הממוצע במשק הוא 8,955 ₪. מהי רמת הכנסתך בהשוואה לשכר
הממוצע במשק? הרבה מתחת לממוצע / מעט מתחת לממוצע / השכר הממוצע במשק / מעט מעל
לממוצע במשק / הרבה מעל לממוצע במשק

השכלה: יסודית או פחות / תיכונית ללא תעודת בגרות / תיכונית עם תעודת בגרות /
אוניברסיטאית חלקית (ללא זכאות לתואר אקדמי) / אוניברסיטאית מלאה (זכאות לתואר
ראשון) / זכאות לתואר שני / זכאות לתואר שלישי

השכלת האב: יסודית או פחות / תיכונית ללא תעודת בגרות / תיכונית עם תעודת בגרות /
אוניברסיטאית חלקית (ללא זכאות לתואר אקדמי) / אוניברסיטאית מלאה (זכאות לתואר
ראשון) / זכאות לתואר שני / זכאות לתואר שלישי

השכלת האם: יסודית או פחות / תיכונית ללא תעודת בגרות / תיכונית עם תעודת בגרות / אוניברסיטאית חלקית (ללא זכאות לתואר אקדמי) / אוניברסיטאית מלאה (זכאות לתואר ראשון) / זכאות לתואר שני / זכאות לתואר שלישי

זהות דתית (הגדרה עצמית): חרדי / חרדי לאומי (חרד"ל) / דתי לאומי / רפורמי/קונסרבטיבי / מסורתי / חילוני / אתאיסט

עמדה בתחום המדיני-ביטחוני – מקובל לחלק עמדות אידיאולוגיות ביחס לתחום המדיני-ביטחוני על ציר ימין-שמאל, כאשר עמדות ימניות מבטאות תמיכה בעמדות כגון המשך החזקת שטחי יהודה ושומרון, גם במחיר המשך הסכסוך עם הפלשתינים, ועמדות שמאלניות מבטאות תמיכה בעמדות כגון פשרה טריטוריאלית ביהודה ושומרון לצורך קידום הסדר שלום עם הפלשתינים. איך היית מגדיר/ה את עמדותיך הפוליטיות בתחום המדיני-ביטחוני?

עמדה בתחום החברתי-כלכלי – מקובל לחלק עמדות אידיאולוגיות ביחס לתחום החברתי-כלכלי על ציר ימין-שמאל, כאשר עמדות ימניות מבטאות תמיכה ברעיונות מדיניות כגון שוק חופשי, תחרות והתערבות מעטה של הממשלה בכלכלה ובחברה, ועמדות שמאלניות מבטאות תמיכה ברעיונות כגון מדינת הרווחה ואחריות המדינה לתנאים סוציאליים כזכות, ללא קשר ליכולת לשלם. איך היית מגדיר/ה את עמדותיך הפוליטיות בתחום החברתי-כלכלי?

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה עייף/ה עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור ההזזה: **:

עייף/ה	לא עייף/ה
9	1
6	4

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה רעב/ה עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור ההזזה: **:

רעב/ה	לא רעב/ה
9	1
6	4

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה צמא/ה עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור ההזזה: **:

צמא/ה	לא צמא/ה
9	1
6	4

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה אנרגטי/ת ומלא/ת כוחות עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור

ההזזה: **:

מלא/ת כוחות	חסר/ת כוחות
9	1
6	4

מצב כלכלי אישי (הגדרה עצמית): עשיר / בעל הכנסה גבוהה / בעל הכנסה בינונית / בעל הכנסה

נמוכה / עני

האם השתתפת בקורס במיקרו כלכלה ו/או בקורס במאקרו כלכלה במסגרת לימודים אקדמיים :

כן / לא

רוב התיאוריות בקבלת החלטות מכירות בעובדה שהחלטות אינן מתקבלות בואקום. העדפות אישיות וידע, יחד עם הנסיבות הקיימות משפיעים יחד על תהליך ההחלטה. על מנת לאפשר את מחקרנו על קבלת החלטות, אנו מעוניינים לדעת מספר גורמים לגביך – מקבל ההחלטה. באופן ספציפי יותר, אנו מעוניינים לדעת האם אתה אכן לוקח את הזמן לקרוא את ההוראות; במידה שלא, הרי שחלק מהתוצאות עליהם אנו מסתמכים תהיינה לא נכונות. לכן, כדי להראות שקראת את ההוראות, אנא התעלם מן השאלה הבאה.

מהן הפעילויות האהובות עליך בשעות הפנאי שלך?

קריאת ספר ☐

הצעות תאטרון ☐

הופעות מוסיקה ☐

קולנוע ☐

ספורט קבוצתי ☐

ריצה ☐

אחר ☐

דילמה ראשונה : הסיוע של הממשלה לעניים

בפני ממשלת ישראל עומדת דילמה בנוגע לסיוע של הממשלה לעניים. אנא קרא/י את הדילמה ולאחר מכן לחצ/י למטה. הסיוע של הממשלה לאוכלוסייה הענייה כולל את מערך השירותים הציבוריים, חלוקת קצבאות לעניים וסבסוד הוצאות לעניים. הוצאות הממשלה לסיוע לאוכלוסייה הענייה ממומנות מכספי המיסים אותם גובה הממשלה מהאזרחים. הוועדה למלחמה בעוני, שהוקמה לבקשת שר הרווחה, המליצה להגדיל את הסיוע של הממשלה לאוכלוסייה הענייה באופן משמעותי. במשרד האוצר הבהירו כי הגדלת הסיוע לאוכלוסייה הענייה יחייב העלאה משמעותית של המיסים המשולמים על ידי האזרחים, והגישו המלצה הפוכה: לצמצם את הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה הענייה באופן משמעותי וכך לצמצם באופן ניכר את המיסים המשולמים על ידי האזרחים.

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בדילמות חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות. לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות. אנא השלמ/י את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

ת ו ר _

א ב _ _ י ס

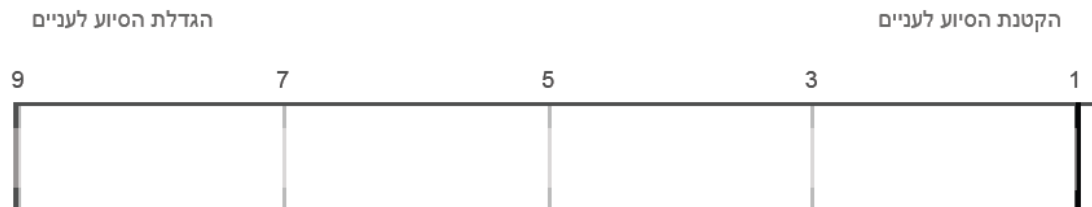
י _ _ ב ו ת

עתה התייחס/י לשאלה :

כיצד לדעתך על הממשלה להכריע בין המלצת הוועדה למלחמה בעוני לבין המלצת משרד האוצר?

(על סקאלה של 1-9 כאשר : 1 = יש לצמצם את המיסים ולהקטין את הסיוע לעניים, 5 = אין צורך

לשנות את המדיניות הקיימת, 9 = יש להעלות את המיסים ולהגדיל את הסיוע לעניים)

דילמה שנייה : תקציב מערכת הבריאות הציבורית

בפני ממשלת ישראל עומדת דילמה בנוגע לתקציב מערכת הבריאות. אנא קרא/י את הדילמה ולאחר מכן לחצ/י למטה. מערכת הבריאות הציבורית כוללת את מערך בתי החולים, קופות החולים, סבסוד תרופות ושירותי רפואה נוספים. הוצאות מערכת הבריאות ממומנות מכספי המיסים אותם גובה הממשלה מהאזרחים. הוועדה לחיזוק מערכת הבריאות, שהוקמה לבקשת שרת הבריאות, המליצה להגדיל את תקציב מערכת הבריאות הציבורית באופן משמעותי. במשרד האוצר הבהירו כי הגדלת תקציב מערכת הבריאות הציבורית תחייב העלאה משמעותית של המיסים המשולמים על ידי האזרחים, והגישו המלצה הפוכה: לצמצם את תקציב מערכת הבריאות הציבורית באופן משמעותי וכך לצמצם באופן ניכר את המיסים המשולמים על ידי האזרחים.

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בדילמות חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות. לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות. אנא השלמי את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

__ ב י ת

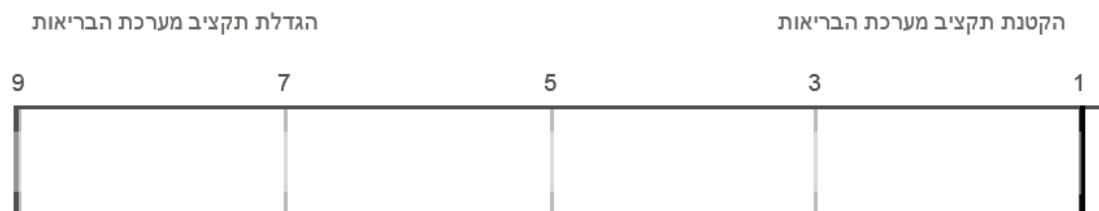
__ א פ י ה

מ ו _ מ ד

עתה התייחסי לשאלה :

כיצד לדעתך על הממשלה להכריע בין המלצת הוועדה לחיזור מערכת הבריאות הציבורית לבין המלצת משרד האוצר?

(על סקאלה של 1-9 כאשר : 1 = יש לצמצם את המיסים ולהקטין את תקציב מערכת הבריאות, 5 = אין צורך לשנות את המדיניות הקיימת, 9 = יש להעלות את המיסים ולהגדיל את תקציב מערכת הבריאות)

השאלון הסתיים. תודה רבה על השתתפותך במחקר.

לשליחת הטופס לחצ/י למטה

קבוצה 2

לפניך שאלון המועבר במסגרת מחקר הנערך על ידי חוקרים מבית הספר למדיניות ציבורית וממשל באוניברסיטה העברית. השאלון עוסק בעמדות ודעות. מילוי השאלון צפוי לארוך מספר דקות. השתתפותך במחקר היא וולונטרית, והנך רשאי/ת להפסיק את מילוי השאלון בכל שלב שתראה/י לנכון. אנו מחויבים לשמירת פרטיותך במחקר זה. כל המידע שאנו מקבלים אודותיך יישמר בפרטיות מוחלטת. לא נבקש ממך לנקוב בשמך או בכל אמצעי זיהוי אחר אשר יכול לקשר אותך בכל צורה שהיא למחקר. לאחר עיבוד החומר לצרכי המחקר לא ניתן יהיה לזהות משתתף זה או אחר. זהותך לא תקושר - ולא תוכל להיות מקושרת - לאף קובץ או פרסום הקשורים למחקר. לשאלות אודות המחקר, באפשרותך לפנות לאייל ברגר בכתובת המייל: eyalbrgr@gmail.com

אישור השתתפות במחקר - הנני מאשר שאני בן/בת 18 ומעלה ושהסכמתי להשתתף במחקר _

להצלחת המחקר הנך מתבקש/ת לענות על כל השאלות ולקרוא את כל ההוראות וההנחיות שמקדימות כל שאלה. השאלון עוסק בעמדות ודעות, ולכן אין בו תשובות "נכונות" או "לא נכונות" - עליכם לסמן את התשובה הנראית לכם ביותר. תודה רבה על שיתוף הפעולה!

להתחלת השאלון לחצי למטה

שאלון דמוגרפי

גיל: _____

מין: זכר / נקבה

יישוב/עיר מגורים **: _____

מצב משפחתי: נשוי/נשואה+ילדים / נשוי/נשואה / גר/ה עם בן/בת זוג קבוע/ה עם הסכם חיים משותפים / פרוד/ה, לא גר/ה עם בן/בת הזוג / גרוש/ה / אלמנ/ה / רוק/ה

מוצא: יליד/ת ישראל ואב יליד ישראל / יליד/ת ישראל ואב יליד אסיה/אפריקה / יליד/ת ישראל ואב יליד אירופה/אמריקה / יליד/ת אסיה/אפריקה / יליד/ת אירופה/אמריקה

שיוך עדתי (הגדרה עצמית): מזרחית / אשכנזית / גם אשכנזית וגם מזרחית / אחר/ללא שיוך עדתי

וותק בארץ: יליד/ת הארץ / עולה חדש/ה-לפני שנת 1990 / עולה חדש/ה-משנת 1990 ואילך

כמה שעות את/ה בדרך כלל ישנה בלילה? ** פחות משעתיים / 2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / 9 / יותר מ-9

כמות שעות ישנת בלילה האחרון? ** פחות משעתיים / 2 / 3 / 4 / 5 / 6 / 7 / 8 / 9 / יותר מ-9

באיזו שעה התעוררת הבוקר מהשינה? ** לפני 5:00 / 5:00-6:00 / 6:00-7:00 / 7:00-8:00 / 8:00-9:00 / 9:00-10:00 / אחרי 10:00

האם נחת או ישנת מאז שהתעוררת הבוקר? ** כן / לא

כמה זמן חלף מאז שאכלת משהו משביע? ** פחות משעה / בין שעה לשעתיים / בין שעתיים לשלוש / בין שלוש לארבע שעות / בין ארבע לחמש שעות / יותר מחמש שעות

כמה זמן עבר מאז ששתית כוס משקה? ** פחות משעה / בין שעה לשעתיים / בין שעתיים לשלוש / בין שלוש לארבע שעות / בין ארבע לחמש שעות / יותר מחמש שעות

הכנסה – השכר החדשי הממוצע במשק הוא 8,955 ₪. מהי רמת הכנסתך בהשוואה לשכר הממוצע במשק? הרבה מתחת לממוצע / מעט מתחת לממוצע / השכר הממוצע במשק / מעט מעל לממוצע במשק / הרבה מעל לממוצע במשק

השכלה: יסודית או פחות / תיכונית ללא תעודת בגרות / תיכונית עם תעודת בגרות / אוניברסיטאית חלקית (ללא זכאות לתואר אקדמי) / אוניברסיטאית מלאה (זכאות לתואר ראשון) / זכאות לתואר שני / זכאות לתואר שלישי

השכלת האב: יסודית או פחות / תיכונית ללא תעודת בגרות / תיכונית עם תעודת בגרות / אוניברסיטאית חלקית (ללא זכאות לתואר אקדמי) / אוניברסיטאית מלאה (זכאות לתואר ראשון) / זכאות לתואר שני / זכאות לתואר שלישי

השכלת האם: יסודית או פחות / תיכונית ללא תעודת בגרות / תיכונית עם תעודת בגרות /
אוניברסיטאית חלקית (ללא זכאות לתואר אקדמי) / אוניברסיטאית מלאה (זכאות לתואר
ראשון) / זכאות לתואר שני / זכאות לתואר שלישי

זהות דתית (הגדרה עצמית): חרדי / חרדי לאומי (חרד"ל) / דתי לאומי / רפורמי/קונסרבטיבי /
מסורתי / חילוני / אתאיסט

עמדה בתחום המדיני-ביטחוני – מקובל לחלק עמדות אידיאולוגיות ביחס לתחום המדיני-ביטחוני
על ציר ימין-שמאל, כאשר עמדות ימניות מבטאות תמיכה בעמדות כגון המשך החזקת שטחי
יהודה ושומרון, גם במחיר המשך הסכסוך עם הפלשתינים, ועמדות שמאלניות מבטאות תמיכה
בעמדות כגון פשרה טריטוריאלית ביהודה ושומרון לצורך קידום הסדר שלום עם הפלשתינים.
איך היית מגדיר/ה את עמדותיך הפוליטיות בתחום המדיני-ביטחוני?

עמדה בתחום החברתי-כלכלי – מקובל לחלק עמדות אידיאולוגיות ביחס לתחום החברתי-כלכלי
על ציר ימין-שמאל, כאשר עמדות ימניות מבטאות תמיכה ברעיונות מדיניות כגון שוק חופשי,
תחרות והתערבות מעטה של הממשלה בכלכלה ובחברה, ועמדות שמאלניות מבטאות תמיכה
ברעיונות כגון מדינת הרווחה ואחריות המדינה לתנאים סוציאליים כזכות, ללא קשר ליכולת
שלם. איך היית מגדיר/ה את עמדותיך הפוליטיות בתחום החברתי-כלכלי?

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה עייף/ה עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור ההזזה: **

עייף/ה	לא עייף/ה
9	1
6	4

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה רעב/ה עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור ההזזה: **

רעב/ה	לא רעב/ה
9	1
6	4

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה צמא/ה עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור ההזזה: **

צמא/ה	לא צמא/ה
9	1
6	4

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה אנרגטי/ת ומלא/ת כוחות עכשיו? בחר/י את תשובתך בעזרת כפתור

ההזזה: **

מלא/ת כוחות	חסר/ת כוחות
9	1
6	4

מצב כלכלי אישי (הגדרה עצמית): עשיר / בעל הכנסה גבוהה / בעל הכנסה בינונית / בעל הכנסה

נמוכה / עני

האם השתתפת בקורס במיקרו כלכלה ו/או בקורס במאקרו כלכלה במסגרת לימודים אקדמיים :

כן / לא

רוב התיאוריות בקבלת החלטות מכירות בעובדה שהחלטות אינן מתקבלות בואקום. העדפות אישיות וידע, יחד עם הנסיבות הקיימות משפיעים יחד על תהליך ההחלטה. על מנת לאפשר את מחקרנו על קבלת החלטות, אנו מעוניינים לדעת מספר גורמים לגביך – מקבל ההחלטה. באופן ספציפי יותר, אנו מעוניינים לדעת האם אתה אכן לוקח את הזמן לקרוא את ההוראות; במידה שלא, הרי שחלק מהתוצאות עליהם אנו מסתמכים תהיינה לא נכונות. לכן, כדי להראות שקראת את ההוראות, אנא התעלם מן השאלה הבאה.

מהן הפעילויות האהובות עליך בשעות הפנאי שלך?

קריאת ספר ☐

הצעות תאטרון ☐

הופעות מוסיקה ☐

קולנוע ☐

ספורט קבוצתי ☐

ריצה ☐

אחר ☐

דילמה ראשונה : הסיוע של הממשלה לעניים

בפני ממשלת ישראל עומדת דילמה בנוגע לסיוע של הממשלה לעניים. אנא קרא/י את הדילמה ולאחר מכן לחצ/י למטה. הסיוע של הממשלה לאוכלוסייה הענייה כולל את מערך השירותים הציבוריים, חלוקת קצבאות לעניים וסבסוד הוצאות לעניים. הוצאות הממשלה לסיוע לאוכלוסייה הענייה ממומנות מכספי המיסים אותם גובה הממשלה מהאזרחים. הוועדה למלחמה בעוני, שהוקמה לבקשת שר הרווחה, המליצה להגדיל את הסיוע של הממשלה לאוכלוסייה הענייה באופן משמעותי. במשרד האוצר הבהירו כי הגדלת הסיוע לאוכלוסייה הענייה יחייב העלאה משמעותית של המיסים המשולמים על ידי האזרחים, והגישו המלצה הפוכה: לצמצם את הסיוע הממשלתי לאוכלוסייה הענייה באופן משמעותי וכך לצמצם באופן ניכר את המיסים המשולמים על ידי האזרחים.

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בדילמות חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות. לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות. אנא השלמ/י את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

__ ב י ת

__ א פ י ה

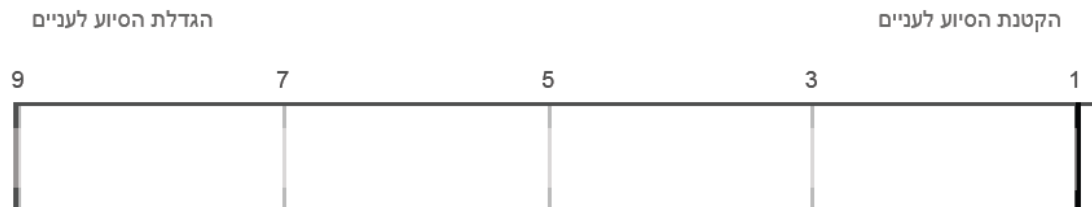
מ ו _ מ ד

עתה התייחס/י לשאלה :

כיצד לדעתך על הממשלה להכריע בין המלצת הוועדה למלחמה בעוני לבין המלצת משרד האוצר?

(על סקאלה של 1-9 כאשר : 1 = יש לצמצם את המיסים ולהקטין את הסיוע לעניים, 5 = אין צורך

לשנות את המדיניות הקיימת, 9 = יש להעלות את המיסים ולהגדיל את הסיוע לעניים)

דילמה שנייה : תקציב מערכת הבריאות הציבורית

בפני ממשלת ישראל עומדת דילמה בנוגע לתקציב מערכת הבריאות. אנא קרא/י את הדילמה ולאחר מכן לחצ/י למטה. מערכת הבריאות הציבורית כוללת את מערך בתי החולים, קופות החולים, סבסוד תרופות ושירותי רפואה נוספים. הוצאות מערכת הבריאות ממומנות מכספי המיסים אותם גובה הממשלה מהאזרחים. הוועדה לחיזוק מערכת הבריאות, שהוקמה לבקשת שרת הבריאות, המליצה להגדיל את תקציב מערכת הבריאות הציבורית באופן משמעותי. במשרד האוצר הבהירו כי הגדלת תקציב מערכת הבריאות הציבורית תחייב העלאה משמעותית של המיסים המשולמים על ידי האזרחים, והגישו המלצה הפוכה: לצמצם את תקציב מערכת הבריאות הציבורית באופן משמעותי וכך לצמצם באופן ניכר את המיסים המשולמים על ידי האזרחים.

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בדילמות חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות. לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות. אנא השלמי את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

ת ו ר _

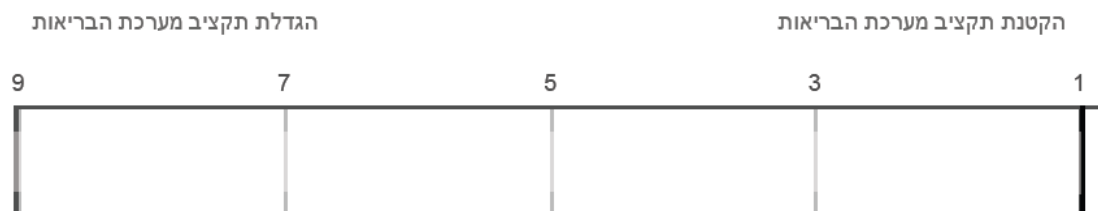
א ב _ _ י ס

י _ _ ב ו ת

עתה התייחסי לשאלה :

כיצד לדעתך על הממשלה להכריע בין המלצת הוועדה לחיזור מערכת הבריאות הציבורית לבין המלצת משרד האוצר?

(על סקאלה של 1-9 כאשר : 1 = יש לצמצם את המיסים ולהקטין את תקציב מערכת הבריאות, 5 = אין צורך לשנות את המדיניות הקיימת, 9 = יש להעלות את המיסים ולהגדיל את תקציב מערכת הבריאות)

השאלון הסתיים. תודה רבה על השתתפותך במחקר.

לשליחת הטופס לחצ/י למטה

נספח ה': נוסח השאלון - ניסוי מקדים

קבוצה 1

מדיניות עירונית

לפניך שאלון המועבר במסגרת מחקר הנערך על ידי חוקרים מבית הספר למדיניות ציבורית וממשל באוניברסיטה העברית. השאלון כולל שאלות מדיניות פשוטות ומילוי השאלון צפוי לארוך כ-5 דקות. השתתפותך במחקר היא וולונטרית, והנך רשאי/ת להפסיק את מילוי השאלון בכל שלב שתראה/י לנכון. אנו מחויבים לשמירת פרטיותך במחקר זה. כל המידע שאנו מקבלים אודותיך יישמר בפרטיות מוחלטת. לא נבקש ממך לנקוב בשמך או בכל אמצעי זיהוי אחר אשר יכול לקשר אותך בכל צורה שהיא למחקר. לאחר עיבוד החומר לצרכי המחקר לא ניתן יהיה לזהות משתתף זה או אחר. זהותך לא תקושר - ולא תוכל להיות מקושרת - לאף קובץ או פרסום הקשורים למחקר. לשאלות אודות המחקר, באפשרותך לפנות לאייל ברגר בכתובת המייל:

eyalbrgr@gmail.com

הנני מאשר שאני בן/בת 18 ומעלה ושהסכמתי להשתתף במחקר _

להצלחת המחקר הנך מתבקש/ת לענות על כל השאלות ולקרוא את כל ההוראות וההנחיות שמקדימות כל שאלה. בשאלון אין תשובות "נכונות" או "לא נכונות" - עליכם לסמן את התשובה הנראית לכם ביותר. תודה רבה על שיתוף הפעולה!

הנך יועצת/מדיניות לראש עיריית בני ברק, הרב חנוך זייברט.

לקראת תקציב שנת 2015 העביר משרד הפנים לעיריית בני ברק מענק תמיכה חד פעמי בגובה 10 מיליון ₪ לטובת פיתוח חברתי-כלכלי של העיר.

ראש העיר, הרב חנוך זייברט, מתלבט האם להשקיע את הכסף בשיפור שירותי הרווחה בעיר או בשדרוג אזור התעשייה והמסחר הנמצא בפאתי העיר.

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שתי המטרות הללו?

(הזנת תשובה לשאלה תתאפשר בהמשך השאלון)

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בתרגילי חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות.
לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות.
אנא השלמי את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

ת ו ר _

א ב _ _ י ס

י _ _ ב ו ת

עתה התייחסו/י לשאלת המדיניות:

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שיפור שירותי הרווחה לשדרוג אזור התעשייה והמסחר?

(על סקאלה של 1-10 כאשר: 1 = יותר השקעה ברווחה, 10 = יותר השקעה בתעשייה ומסחר)

*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

יותר השקעה בתעשייה ומסחר יותר השקעה ברווחה

הנך יועצ/ת מדיניות לראש עיריית נס ציונה, מר יוסי שבו.

לקראת תקציב שנת 2015 העביר משרד הפנים לעיריית נס ציונה מענק תמיכה חד פעמי בגובה 10 מיליון ₪ לטובת פיתוח חברתי-כלכלי של העיר.

ראש העיר, מר יוסי שבו, מתלבט האם להשקיע את הכסף בשיפור מערכת החינוך בעיר או בשדחג התחבורה הציבורית בעיר.

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שתי המטחות הללו?

(הזנת תשובה לשאלה תתאפשר בהמשך השאלון)

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בתרגילי חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות.
 לפניך סדרת מיילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות.
 אנא השלמי את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

__ ב י ת

__ א פ י ה

מ ו _ מ ד

עתה התייחס/י לשאלת המדיניות:

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שיפור מערכת החינוך לשדרוג התחבורה
 הציבורית בעיר?

(על סקאלה של 1-10 כאשר: 1 = יותר השקעה בחינוך, 10 = יותר השקעה בתחבורה ציבורית)

*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

יותר השקעה בתחבורה ציבורית יותר השקעה בחינוך

השאלון הסתיים. תודה רבה על שיתוף הפעולה!

לשליחת הטופס אנא לחצו למטה

קבוצה 2

מדיניות עירונית

לפניך שאלון המועבר במסגרת מחקר הנערך על ידי חוקרים מבית הספר למדיניות ציבורית וממשל באוניברסיטה העברית. השאלון כולל שאלות מדיניות פשוטות ומילוי השאלון צפוי לארוך כ-5 דקות. השתתפותך במחקר היא וולונטרית, והנך רשאי/ת להפסיק את מילוי השאלון בכל שלב שתראה/י לנכון. אנו מחויבים לשמירת פרטיותך במחקר זה. כל המידע שאנו מקבלים אודותיך יישמר בפרטיות מוחלטת. לא נבקש ממך לנקוב בשמך או בכל אמצעי זיהוי אחר אשר יכול לקשר אותך בכל צורה שהיא למחקר. לאחר עיבוד החומר לצרכי המחקר לא ניתן יהיה לזהות משתתף זה או אחר. זהותך לא תקושר - ולא תוכל להיות מקושרת - לאף קובץ או פרסום הקשורים למחקר. לשאלות אודות המחקר, באפשרותך לפנות לאייל ברגר בכתובת המייל:

eyalbrgr@gmail.com

הנני מאשר שאני בן/בת 18 ומעלה ושהסכמתי להשתתף במחקר _

להצלחת המחקר הנך מתבקש/ת לענות על כל השאלות ולקרוא את כל ההוראות וההנחיות שמקדימות כל שאלה. בשאלון אין תשובות "נכונות" או "לא נכונות" - עליכם לסמן את התשובה הנראית לכם ביותר. תודה רבה על שיתוף הפעולה!

הנך יועצ/ת מדיניות לראש עיריית אום אל פחם, מר ח'אלד אגבאריה.

לקראת תקציב שנת 2015 העביר משרד הפנים לעיריית אום אל פחם מענק תמיכה חד פעמי בגובה 10 מיליון ₪ לטובת פיתוח חברתי-כלכלי של העיר.

ראש העיר, מר ח'אלד אגבאריה, מתלבט האם להשקיע את הכסף בשיפור מערכת החינוך בעיר או בשדרוג התחבורה הציבורית בעיר.

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שתי המטרות הללו?

(הזנת תשובה לשאלה תתאפשר בהמשך השאלון)

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בתרגילי חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות.
לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות.
אנא השלמי את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

__ ב י ת

__ א פ י ה

מ ו __ מ ד

ענה התייחס/י לשאלת המדיניות:

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שיפור מערכת החינוך לשדרוג התחבורה
הציבורית בעיר?

(על סקאלה של 1-10 כאשר: 1 = יותר השקעה בחינוך, 10 = יותר השקעה בתחבורה ציבורית)

*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

יותר השקעה בתחבורה ציבורית יותר השקעה בחינוך

הנך יועצ/ת מדיניות לראש עיריית נס ציונה, מר יוסי שבו.

לקראת תקציב שנת 2015 העביר משרד הפנים לעיריית נס ציונה
מענק תמיכה חד פעמי בגובה 10 מיליון ₪ לטובת פיתוח חברתי-
כלכלי של העיר.

ראש העיר, מר יוסי שבו, מתלבט האם להשקיע את הכסף בשיפור שירותי החוזה
בעיר או בשדרוג אזור התעשייה והמסחר הנמצא בפאתי העיר.

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שתי המטות הללו?

(הזנת תשובה לשאלה תתאפשר בהמשך השאלון)

מחקרים מלמדים כי טוב להתנסות בתרגילי חשיבה לפני הכרעה בדילמות חשובות.
 לפניך סדרת מילים עם אותיות חסרות. ניתן להשלים את המילים בצורות שונות.
 אנא השלמי את המילים הבאות כראות עיניך. רשמו את המילה השלמה בתיבה שמתחת לכל מילה.

ת ו ר _

א ב _ _ י ם

י _ _ ב ו ת

עתה התייחסי/י לשאלת המדיניות:

כיצד את/ה מציע/ה לראש העיר לחלק את הכסף בין שיפור שירותי הרווחה לשדרוג אזור התעשייה
 והמסחר?

(על סקאלה של 1-10 כאשר: 1 = יותר השקעה ברווחה, 10 = יותר השקעה בתעשייה ומסחר)

*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

יותר השקעה בתעשייה ומסחר יותר השקעה ברווחה

השאלון הסתיים. תודה רבה על שיתוף הפעולה!

לשליחת הטופס אנא לחצו למטה